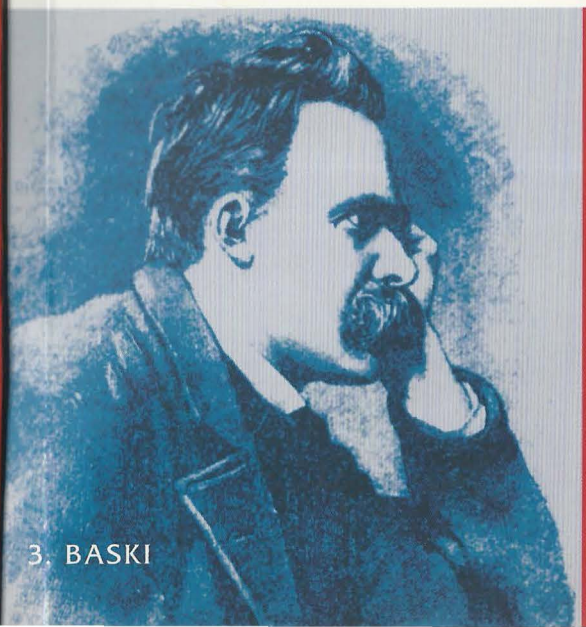
FRIEDRICH NIETZSCHE

Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine

15

BÜTÜN YAPITLARI

3. BASKI

say

Friedrich Nietzsche

Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine

say

ÖĞRETİM KURUMLARIMIZIN GELECEĞİ ÜZERİNE

(Altı Resmi Konferans)

Friedrich (Wilhelm) Nietzsche

(d. 15 Ekim 1844, Röcken – ö. 25 Ağustos 1900, Weimar, Almanya)

Alman asıllı İsviçreli filozof, ilkçağ uzmanı, kültür eleştirmeni ve şair. Babası da, dedesi de papaz olan Nietzsche, klasik öğrenimini ünlü din okulu Schulpforta'da yaptı. 1869'da Basel Üniversitesi klasik filoloji profesörlüğüne atandı. Nietzsche, eski metinlerin okunmasından kaynaklanan felsefi sorunlara açık tutumuyla zaman içinde öbür filologlardan ayrıldı. Özellikle trajedi konusunda, Yunanlılarda sanatla dinin ve sanatla sitenin birliğini kavramak gerektiğini gösterdi. Ocak 1872'de yayımlanan ve Yunanlıların Dionysosçu yanını ilk kez ortaya koyan *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu* adlı ilk yapıtı, onun Alman filoloji çevrelerince dışlanmasına yol açtı. Yapıt, özgün karakteri ve özellikle yazarın, çağdaş kültüre ilişkin sorunlar üzerindeki kişisel görüşleriyle sarsıcı bir nitelik taşıyordu. Yapıtta filolog, giderek bir estetikçi, hatta bir filozof ve bir ahir zaman peygamberi halini alıyordu.

1874'ten itibaren Nietzsche, sürekli baş ağrılarından yakınmaya başladı. Aynı yıl, iki yıllığına fakültesinin dekanlığına atandı. Mayıs 1879'da sağlık nedenleriyle istifa etmek zorunda kaldı. Bundan böyle, on yıllık öğretim görevinden dolayı kendisine bağlanan emekli aylığı ile kanton yönetiminin bağışları tek geçim kaynağını oluşturdu. *Menschliches, Allzumenschliches* (İnsanca, Pek İnsanca) adlı yapıtının ilk iki cildini tamamladı. 1873-1876 arasında *Unzeitgemaesse Betrachtungen* (Çağa Aykırı Düşünceler) adlı dört ciltlik yapıtını yayımladı. Daha sonra yaşamı, bir kentten öbürüne göçmekle geçti; Marienbad, Rapallo, Roma, Nice, Venedik, Torino, Sils-Maria. Yapıtlarını bu göçebeliği sırasında yazdı. Wagner'le olan dostluğu, bestecinin *Menschliches, Allzumenschliches*'in ilk cildini, filozofun da *Parsifal*'i yermesi üzerine son buldu (1878). Tüm aldatmacaları açığa vurmak ve tüm önyargıları yıkmak isteyen Nietzsche, 1881'de *Morgenröte*'yi (Tan Kızıllığı), 1881-87'de *Die fröhliche Wissenschaft*'ı (Şen Bilim), 1883'te *Also sprach Zarathustra*'nın (Böyle Buyurdu Zerdüşt) ilk bölümünü yayımladı. 1885'e kadar bu sonuncu yapıtını yazmaya devam etti. 1886'da *Jenseits von Gut und Böse* (İyinin ve Kötünün Ötesinde), 1887'de de *Zur Genealogie der Moral*'i (Ahlakın Soykütüğü Üstüne) yazdı ve yayımladı. 1888'de *Götzen-Dämmerung*'u (Putların Alacakaranlığı, kitap ertesi yıl basıldı), *Der Fall Wagner* (Wagner Olayı, Eylül 1888'de basıldı) ve *Der Antichrist*'i (Deccal, 1888'de basıldı) yayımcıya gönderdi. 1889'da, Torino'nun bir sokağında aniden yere yıkıldı. Jena'da hastaneye yatırıldı. Önce annesi onu yanına aldı, sonra kız kardeşi Elisabeth Förster-Nietzsche, kardeşini Weimar'daki evine götürdü. Nietzsche, yaşamının sonuna kadar hiç konuşmadı. Yalnız zaman zaman zekâ belir-

tileri gösterdi. 1888'de *Nietzsche contra Wagner* (Nietzsche Wagner'e Karşı); 1888'de *Ecce Homo* adlı yapıtları yayımlandı. 1886'dan beri yazmakta olduğunu arkadaşlarına söylediği *Der Wille zur Macht* (Güç İstenci) adlı yapıtından taslaklar, aforizmalar ve parçalar kalmıştır.

Nietzsche'nin özgün yanı, Batı uygarlığının temel felsefi sorunlarını köktenci bir kuşkuyla ele almasıdır. Nietzsche, bilginin (bilim), varlığın (Batı'ya özgü apaçık hakikatler) ve nihayet eylemin (ahlak ve siyaset) yeniden sorun haline getirilmesine olanak sağladı. Kantçı eleştirinin sonucunu daha ilerilere vardıran Nietzscheci eleştiri, giderek Kantçı eleştirinin kendisine yöneldi; aklın sözde önsel kategorilerini kabul etmeyerek bunların, bedensel ve sosyoekonomik kökenli, salt 'yaşamsal' zorunluluklardan başka bir şey olmadığını ileri sürdü. Nietzsche, bilimsel hakikat de dahil olmak üzere, her türlü hakikatin içyüzünü ortaya çıkardı; insanın ayırt edici özelliği olan icat gücünü ve aynı zamanda yeniliğe karşı direnişini (yabancısı olduğu şeyi 'barbarca', kendi aklına uyduramadığı şeyi 'akıldışı' diye niteleyen o değil midir?) göstermeye çalıştı.

Nietzsche'den yoğun biçimde etkilenen düşünür ve sanatçılar arasında, edebiyat alanında Thomas Mann, Hermann Hesse, André Gide, D. H. Lawrence, Rainer Maria Rilke ve William Butler Yeats; felsefe alanında Max Scheler, Karl Jaspers, Michel Foucault sayılabilir. Psikoloji alanında ise başta Sigmund Freud olmak üzere Alfred Adler ve Carl G. Jung, birçok görüşünü Nietzsche'ye borçlu olduklarını belirtirler.

Başlıca Yapıtları:

Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu (Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik, 1872,); *David Strauss, İtirafçı ve Yazar* (David Strauss, der Bekenner und der Schriftsteller, 1873); *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* (Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben, 1874); *Eğitimci Olarak Schopenhauer* (Schopenhauer als Erzieher, 1874); *Richard Wagner Bayreuth'da* (Richard Wagner in Bayreuth, 1876); *İnsanca, Pek İnsanca* (Menschliches, Allzumenschliches, 1878); *Tan Kızıllığı* (Götzen-Daemmerung, 1881); *Şen Bilim* (Die fröhliche Wissenschaft, 1881-1887); *Böyle Buyurdu Zerdüşt - dört bölüm* (Also sprach Zarathustra, 1883-85); *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (Jenseits von Gut und Böse, 1886); *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* (Zur Genealogie der Moral, 1887); *Dionysos Dithyrambosları* (Dionysos-Dithyramben, 1888); *Wagner Olayı* (Der Fall Wagner, 1888); *Putların Alacakaranlığı* (Götzen-Daemerung, 1888); *Nietzsche Wagner'e Karşı* (Nietzsche contra Wagner, 1888); *Deccal* (Antichrist, 1888); *Ecce Homo* (Ecce Homo, 1888).

Say Yayınları Nietzsche Kitaplığı:

1) *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu;* 2) *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine;* 3) *Putların Alacakaranlığı;* 4) *Tan Kızıllığı;* 5) *İyinin ve Kötünün Ötesinde;* 6) *İnsanca, Pek İnsanca* (1. Kitap); 7) *Şen Bilim (Şiirler);* 8) *Wagner Olayı/Nietzsche Wagner'e Karşı;* 9) *Ahlakın Soykütüğü Üstüne;* 10) *Eğitimci Olarak Schopenhauer;* 11) *Ecce Homo* 12) *Yazılmamış Beş Kitap İçin Beş Önsöz-YunanlılarınTrajik Çağında Felsefe;* 13) *Richard Wagner Bayreuth'da;* 14) *Dionysos Dithyrambosları,* 15) *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine;* 16) *Şen Bilim* (Ana Metin 1); 17) *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans;* 18) *David Strauss-İtirafçı ve Yazar;* 19) *Böyle Buyurdu Zerdüşt;* 20) *Deccal;* 21) *İnsanca Pek İnsanca* (2. Kitap). 22) *Gezgin ile Gölgesi.*

Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine

(Altı Resmi Konferans)

Almancadan çeviren:
Gürsel Aytaç

SAY

Say Yayınları
Friedrich Nietzsche / Bütün Yapıtları 15

Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine
Özgün Adı: *Ueber die Zukunft unserer Bildungsanstalten. Sechs öffentliche Vorträge*

ISBN 978-975-468-436-7
Sertifika No: 10962

Türkçe Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım
Almancadan Çeviren: Gürsel Aytaç
Editör: Derya Önder
Sayfa Düzeni: Özlem Sarıcı

Baskı: Kurtiş Matbaası
Fatih Sanayı Sitesi
No: 12/74 Topkapı/ İstanbul
Tel: (0212) 613 68 94

1. baskı: Say Yayınları, 2003
2. baskı: Say Yayınları, 2006
3. baskı: Say Yayınları, 2010

Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
web: www.sayyayincilik.com
e-posta: sayyayinlari@ttmail.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7
DOĞRUDAN İLGİLİ OLMASA DA
KONFERANSLARDAN ÖNCE OKUNACAK ÖNSÖZ 11
I. KONFERANS 15
II. KONFERANS 31
III. KONFERANS 47
IV. KONFERANS 63
V. KONFERANS 81

GİRİŞ

Konferanslarımın başlığı, aslında her başlıktan bekleneceği gibi, elden geldiğince net, açık seçik ve etkileyici olmalıydı ama şimdi gayet iyi fark ettiğim şu ki aşırı belirlilik yüzünden fazla kısa, bu nedenle de tersine belirsiz olmuş ve ben bu boşluğu, dolayısıyla bu konferansların ödevinin ne olduğunu saygıdeğer dinleyicilerime açıklamak ve gerekirse özür dilemekle söze başlamak zorundayım. Yani, eğitim kurumlarımızın geleceği üzerine konuşacağıma dair söz verdimse, özellikle bizim Basel'deki bu tür enstitülerin geleceği ve gelişimini öncelikle düşünmüyorum. Her ne kadar bu genel iddialarımın çoğu bizim yerli öğretim kurumlarına benzetilebilir görünse de bu benzetmeleri yapan ben değilim, bu yüzden de benzeri yararlanmaların sorumluluğunu taşımayı hiç istemem. Asıl neden şu: çünkü ben, kendimi pek yabancı ve deneyimsiz buluyorum ve eğitim meselelerinin böylesi özel bir kompozisyonunu doğru yargılayacak kadar hatta hatta bunların geleceğini az çok kesin tahmin edecek kadar kök salmış hissetmiyorum kendimi buralarda. Öte yandan, bu konferansları nerede vereceğimin de iyice bilincindeyim: yani, hemşehrilerinin öğrenim ve eğitimini son derece muazzam bir anlayış ve büyük devletleri utandıracak ölçüde desteklemeye çalışan bir şehirde, öyle ki şu tahminde bulunmakla yanlışlık yaptığımı sanmıyorum: bu şeyler için orada çok daha fazla çalışıldığı gibi, bunlar hakkında bir o kadar da çok düşünülmektedir. İşte asıl arzum, hatta şartım, buradaki o, doğru diye kabullenilen şeyleri aksiyonla desteklemekten ziyade eğitim ve öğretim sorunları üzerine kafa yormuş dinleyicilerle düşünce alışverişinde olmaktır. Çünkü, problemin büyüklüğü ve zamanın

kısalığı, ancak bu tür dinleyiciler karşısında meramımı anlatmama izin verecektir. Yani yalnızca değinilebilen şeyi hemencecik kavrayan ve sessizce geçilmesi gereken şeyi tamamlayan, bilgilendirilmek değil hatırlamakla yetinenler.

Diyeceğim şu ki, Basel okul ve eğitim meselelerinde yetkisiz bir öğüt verici olmayı kesinlikle reddederken hele hele şimdiki kültürlü toplumların genel ufkundan hareketle eğitimin ve eğitim araçlarının geleceğinin ne olacağı kehanetinde bulunmayı aklımın ucundan bile geçirmem. Görüş alanının bu uçsuz bucaksız genişliği, gözlerimi kamaştırır, keza pek yakından bakışta da güvensiz olurum. B i z i m eğitim kurumları deyince anladığım, buna göre ne özel olarak Baselinkiler, ne de en geniş, bütün toplumları içeren şimdinin sayısız biçimleridir; tersine, burada da görmekten gurur duyduğumuz bu tarz A l m a n k u r u m l a r ı n ı kastediyorum. Bu Alman kurumlarının istikbali bizi ilgilendirmeli, yani Alman ilkokulunun, Alman ortaokulunun, Alman klasik lisesinin, Alman üniversitesinin istikbali. Bunu yaparken öncelikle her türlü mukayeseden ve değerlendirmelerden uzak durup sanki bizim durumumuz öteki kültürlü toplumlarla karşılaştırıldığında örnek olabilecek, eşsiz nitelikteymiş gibi bir yalaka kibirden kendimizi koruyacağız. Tamam, bunlar bizim eğitim kurumlarımız ve bizimle bağları rastlantı değil, üzerimize bir elbise gibi geçirilmiş değil: bunlar, önemli kültür hareketlerinin canlı anıtları, birkaç formasyonda "ata yadigârı" olarak bizi toplumun geçmişine bağlarlar ve ana hatlarıyla öyle kutsal ve saygın bir mirastır ki öğretim kurumlarımızın geleceğinden ancak, onları doğuran ideal düşünceye elden geldiğince yaklaşmak anlamında söz edebilirim. Bununla birlikte şu konudan eminim ki zamanımızın, bu öğretim kurumlarında onları "çağdaşlaştırmak" için yapmayı uygun bulduğu birçok değişiklik, büyük oranda, bunların kuruluşlarındaki en eski yüce eğilimlerden yalnızca çarpıtılmış çizgiler ve uzaklaşmalardır. Ve bu bakımdan istikbalden bekleyebileceklerimiz, Alman ruhunun öyle genel bir yenilenmesi, tazelenmesi ve canlandırılmasıdır ki bu ruhtan bu kurumlar da bir dereceye kadar yeniden doğacaktır ve bu yeniden doğuştan sonra hem eski hem de yeni görüneceklerdir, oysa şimdi en çok istedikleri yalnızca "modern" ve "çağdaş" olmak.

Öğretim kurumlarımızın istikbalinden söz edişim, yalnızca o ümit çerçevesinde. Ve bu da başından beri affınıza sığına-

rak açıklamak zorunda olduğum bir ikinci nokta. Peygamber olmak istemek zaten haddini bilmezliğin ta kendisi ve böyle bir niyeti olmadığını açıklamak bile kulağa gülünç geliyor. Öğretimimiz ve onunla ilişkili olarak eğitim araç ve metotlarının geleceği üzerine eğer bu gelecekteki öğretimin hangi ölçüde olursa olsun başlamış bulunduğunu ve okullarla eğitim enstitülerine gerekli etkide bulunabilmek için yalnızca etkinliğini genişletmek durumunda olduğunu kanıtlayamıyorsa hiç kimse kehanet tonunda bir şeyler söyleyemez. İzninizle bir Romalı kâhin gibi zamanımızın bağırsaklarından istikbal kehanetinde bulunayım: yani bu durumda söyleyebileceğim şey, mevcut öğretim eğiliminden zafer müjdesini vermektir, acaba tam şu anda sevilmiyor, sayılmıyor, yaygınlaşmıyor mu? Ama bu öğretim, eminim ki, zafer kazanacaktır, çünkü en büyük ve en güçlü ortak doğa onun. Ama bizim de gizleyemeyeceğimiz şey, modern eğitim metotlarımızın pek çok şartının doğaya aykırı olma özelliği olduğu ve çağımızın en korkunç zaaflarının işte bu doğaya aykırı eğitim metotlarıyla ilgili olduğudur. Bu çağla iyice uyum içinde olup onu "doğal" (selbstverstandlich) sayan kimseyi ne bu inancından ne de şu rezil moda kelime "doğal"dan dolayı kıskanıyoruz. Ama tam karşıt noktaya ulaşmış ve çaresiz hale gelmiş kimse de artık mücadele etmek zorunda değil, ve yakında bir başına kalmak için yalnızlığa boyun eğebilir. Bu "doğal"larla yalnızlar arasında ise s a v a ş a n l a r yer alıyor, yani umutlu olanlar, hani Goethe'nin "Glocke" şiirinin girişinde gözlerimizin önünde canlandırdığı şekliyle bizim büyük Schillerimizin en asil ve en yüce temsilcisi olduğundan umutlular:

Nun glühte seine Wange roth und röther
Von jener Jugend, die uns nie entfliegt,
Von jenem Muth, der, früher oder später,
Den Widerstand der stumpfen Welt besiegt,
Von jenem Glauben, der sich stets erhöhter
Bald kühn hervordrängt, bald geduldig schmiegt,
Damit das Gute wirke, wachse, fromme,
Damit der Tag dem Edlen endlich komme.

Yanakları al al olmuş
Hiç gözümüzden kaçmayan gençlikten,

Şu tatsız dünyayı er geç
Alt eden o cesaretten,
Hep yükselen o inançtan
Kâh cesurca öne çıkan, kâh sabırla eğilen,
Amaç, iyinin olması, büyümesi, yaraması,
Günün asil kişiye nihayet ulaşması.

Buraya kadar söylediklerimi saygıdeğer dinleyicilerim, bir önsöz olarak alsın isterim; ödevi, konferanslarımın başlığını aydınlatmak ve olası yanlış anlamalara ve haksız beklentilere karşı korumak olan bir önsöz. Şimdi hemen, görüşlerimin başında, başlıktan konuya geçerek genel düşünce alanını (ki buradan hareketle eğitim kurumlarımız hakkında bir yargıya varılmaya çalışılacaktır) belirlemek üzere bu giriş bölümünde açık seçik formüle edilmiş bir tez, yeni gelen her kişiye bir tabela olarak hatırlatmalı, kimin evine ve kimin bahçesine girmek üzere olduğunu: tabii eğer böyle bir tabelayı gördükten sonra o eve ve bahçeye arkasını dönmeyi tercih etmiyorsa. Tezim şöyle:

İçinde bulunduğumuz çağda, aslında tamamıyla farklı temeller üzerine kurulmuş olan öğretim kurumlarımıza egemen iki karşıt, etkileri bakımından ise aynı derecede yıkıcı ve sonuçlarında ise nihayet birlikte ilerleyen iki akım var: birincisi; öğretimi mümkün olduğunca g e n i ş l e t m e k hırsı, ikincisi aynı şeyi d a r a l t m a k ve z a y ı f l a t m a k hırsı. Birincisine göre kültür, gittikçe daha geniş çevrelere taşınmalı, öteki eğilime göre öğretimden, en yüce, muhteşem iddialarından vazgeçmesi ve başka bir hayat biçimine, yani devlet biçimine hizmet ederek boğun eğmesi bekleniyor. Öğretimi bu korkunç genişletme ve daraltma eğilimlerine bakarsak, umutsuzca çaresiz kalırız, eğer günün birinde bu ikisine karşı tam Alman ve geleceği tam zengin eğilimlerin zafer kazanmasına yardım etmek mümkün olmazsa. Bu demektir ki elden geldiğince büyük bir genişletmenin karşıtı olarak daraltma ve yoğunlaştırma güdüsü ve öğretimin küçültülmesinin karşıtı olarak, onun güçlendirilmesi ve kendine yeter olması güdüsü. Ama bir zafer imkânına inanmamızı haklı çıkaran teşhis, o genişletme ve küçültme eğilimlerinin, doğanın ezelden beri aynı olan niyetlerine karşı olmasıdır, nasıl ki öğretimin pek aza yoğunlaşması aynı doğanın gerekli bir yasası, başlı başına bir hakikattir, oysa öteki iki tepkinin başarısı ancak uyduruk bir kültür yaratmaktır.

DOĞRUDAN İLGİLİ OLMASA DA KONFERANSLARDAN ÖNCE OKUNACAK ÖNSÖZ

I

Kendisinden bir şeyler beklediğim okuyucunun şu üç özelliği olmalı: sakin olup acele acele okumamalı, ikide bir kalkıp kendi "kültürü"nü (Bildung) araya sokmamalı, nihayet de sonunda mesela sonuç olarak tabelalar beklememeli. Klasik liseler ve fen liseleri için tabelalar ve yeni müfredat programları vaat etmiyorum. Daha ziyade deneyin derinliklerinden başlayıp asıl kültür problemlerinin zirvesine yükselip sonra yeniden oradan en kuru düzenlemelerin ve en ince tabelaların düzlemlerine inen yolu ölçme yeteneğindekilerin olağanüstü gücüne hayranım ve bir tepeye nefes nefese tırmandığımda önümde açılan ufkun tadına varmak yetiyor bana; işte bu kitapta da o tabela meraklılarını asla memnun edemeyeceğim.

Ama şöyle bir zamanın yaklaştığını da görmüyor değilim: tamamıyla yenilenmiş ve arındırılmış kültürün hizmetinde ve ortak çalışma içinde ciddi insanlar yeniden günlük kültürün –o yeni kültüre giden eğitimin– yasa koyucuları olacaklar. Bunlar, muhtemelen yeniden tabelalar yapacaktır, ama o zamana kadar daha çok var! Bu arada neler mi olacak? Belki de o zamanla şimdi arasında klasik lisenin yok edilmesi vardır, belki de üniversitenin yok edilmesi vardır, ya da en azından bu saydığım öğretim kurumlarının tümden yeniden yapılanması vardır, öyle ki bunların eski tabelaları gelecek kuşakların gözüne sabanla tarım devrinin kalıntıları gibi görünecektir.

Bu kitap, huzurlu okuyucular içindir yani şu makineleşmiş çağımızın baş döndürücü telaşına henüz kapılmamış ve henüz çağın çarkları arasında ezilmekten bir ibadet tadı almayan insanlar için – yani pek az insan için! Bu kimseler ise her şeyin değerini zaman tasarrufu ya da zaman öldürmeye göre biçmeye alışamıyorlar, bunların henüz "vakti var"; bunlara henüz izin var, kendilerini suçlamadan günün güzel saatlerini ve verimli ve güçlü anlarını seçip kültürümüzün geleceği hakkında düşünmeye; bunlar, *meditatio generis futuri* içinde, yani günlerini hakikaten yarar sağlayan, saygın bir biçimde yaşadıklarına inanabilirler bile. Böyle bir insan henüz okurken düşünmeyi unutmamıştır, satırlar arasındaki sırrı okumayı bilir, hatta öyle müsriftir ki okuduktan sonra da düşünür, belki kitabı elinden bıraktıktan sonra da. Üstelik bir eleştiri ya da yeni bir kitap yazmak için değil, öylesine sırf düşünmek için! Ey cezaya çarpılası müsrif! Rahatça ve dertsizce, yazarla birlikte, hedeflerini ancak çok sonraki kuşakların tam olarak görebileceği yola girebilecek kişi! Ama buna karşılık eğer okuyucu çok heyecanlı olup da hemen eyleme girişir, bütün bir kuşağın zar zor ulaşacağı meyveleri zamandan koparmak isterse, o durumda korkarız ki o, yazarı anlamamıştır.

Nihayet üçüncü ve en önemli beklentimiz, onun modern insanların yaptığı gibi asla kendini ve kültürünü sürekli olarak araya sokmaması, hem de bunları her şeyin güvenli bir ölçütü ve kriteri saymaması. Bizim aradığımız daha ziyade, kendi kültürünü pek az önemseyecek, hatta küçümseyecek kadar kültürlü olmasıdır. İşte o zaman kendini, bir şey bilmemek ve bilmediğini bilmek erdemiyle ona böyle seslenmek cesaretini bulan bir yazarın yol göstericiliğine emanet edebilir. Kendisi için önemsediği tek şey, bizim şu anki Alman barbarlığının özelliği için, yani bizi 19. y.y. barbarları olarak başka devirlerin barbarlığından böylesine ilginç bir biçimde ayıran özellik konusunda duyduğu çok hararetli bir duygudur.

Şimdi, elinde bu kitap, benzer bir duyguyla oradan oraya savrulan kişileri aramaktadır. Var olduğunuzu bildiğim ey tek tek insanlar, bulun birbirinizi! Siz fedakâr kişiler, Alman ruhunun acılarını ve yıkıntılarını kendi içinde duyanlar; gözleri nesnelerin dış görünüşünde aceleyle dolaşmayıp var-

lık sırrının özüne ulaşmayı bilen siz mübarek kişiler; büyük bir şeref ve büyük bir eserin kendilerini beklemediği hayatın içinden çekinerek ve eylemsiz ilerledikleri için Aristoteles'in övgüsünü alanlar! Sizedir seslenişim! En azından şimdilik saklanmayın yalnızlığınızın ve güvensizliğinizin mağaralarında! Hiç olmazsa bu kitabı okuyun da ardından kendi elinizle onu mahvedip unutturun! Düşünün ki o, sizin tellalınız olacaktır: sizler kendi zırhınız içinde savaş meydanına çıktığınızda, o zaman, sizleri çağıran bu tellala dönüp bakmaya artık kim heves eder ki?

I. KONFERANS

Saygıdeğer dinleyicilerim!

Benimle birlikte kafa yormaya niyetlendiğiniz konu öylesine ciddi ve önemli ve belli bir anlamda öylesine rahatsız edici ki ben de sizler gibi, bu konuda bir şeyler öğreteceğini vaat eden herhangi bir kimseye koşardım, isterse o kişi çok genç, isterse bu probleme uygun ve yeterli bir şeyleri kendi gücüyle hiç de baş edecek gibi görünmesin. Mümkündür ki öğretim kurumlarımızın istikbali konusunda o huzursuz edici soru hakkında doğru dürüst bir şeyler d u y m u ş t u r da bunları şimdi sizlere aktarmak istiyordur, belki de önemli hocaları olmuştur, istikbal kehaneti aslında bu hocalara yakışırdı, hani Romalı kâhinlerin bağırsaklardan geleceği okuması gibi. Ben bir keresinde tuhaf, aslında son derece kasıtsız vesilelerle, ilginç adamların işte bu konuda yürüttükleri bir sohbete kulak misafiri oldum ve görüşlerinin ana noktalarını, bu sorunu ele alış tarzlarını hafızama ben de benzer şeyler düşünecek olursam aynı hataya düşmeyecek şekilde pek bir sıkıca nakşettim: ne var ki ben zaman zaman, o adamların hem tabu gerçekleri telaffuz edişte hem de kendi beklentilerini korkusuzca ortaya koyuşta o sırada kulağımın dibinde ve şaşkınlığıma neden olurlarkenki cesaretini kendimde bulamıyorum. Böyle bir konuşmayı nihayet yazıya dökmek ve böylece başka kimseleri de bu kadar çarpıcı görüşler ve ifadeler hakkında hüküm vermeye heveslendirmek

de bana bir o kadar yararlı göründü. İşte bu iş için özel nedenlerle bu resmi konferansları fırsat saydım.

Çünkü o sohbeti genel olarak düşünüp taşınmayı ve kafa yormayı nerede tavsiye ettiğimin de iyice bilincindeyim. Bu yer, son derece muazzam manada hem de büyük devletler için düpedüz utandırıcı derecede vatandaşlarının eğitimini ve öğretimini desteklemeye çalışan bir şehirdir; öyle ki bu işler için çok şeyler yapıldığı ölçüde bir o kadar da düşünüldüğünü tahmin etmekle yanılmıyorumdur. İşte yalnızca bu tür dinleyicilere ben o sohbetin tekrar aktarılışında iyice anlaşılır olabilirim: neyin yalnızca ima edilebileceğini hemen tahmin edebilenlere, söylenmeyecek şeyleri tamamlamayanlara, ders alması değil, yalnızca hatırlatılması gerekenlere yani.

Saygıdeğer dinleyicilerim, bu rastlantısal yaşantımı ve şimdiye kadar adını anmadığım adamların bu daha az rastlantısal sohbetini öğrenin bakalım.

Şimdi kendimizi genç bir üniversitelinin yerine koyuyoruz. Bu demektir ki çağımızın durmak bilmez ve şiddetli hareketliliğinde düpedüz inanılmaz duruma! Bu tür adamsendeci bir kendini bırakmışlığı, bu tür zamana sırtını dönmüş aynı zamanda ebedi bir rehaveti mümkün sayabilmek için buna tanık olmuş olmak gerek. Aynı durumda, yaşıtım bir arkadaşla birlikte Ren kıyısında Bonn Üniversitesi'nde bir yıl geçirdim. Öyle bir yıl ki her türlü plan ve hedef yokluğunda, her türlü istikbal niyetlerinden koparılmış, şimdiki ölçümle biraz rüyamsılık taşıyor, ama öncesi ve sonrası ile iki yandan uyanık zaman dilimleriyle çerçeveli. Biz iki arkadaş, aslında bir sürü başka başka heyecan ve çabalarla bağlı, bir arada yaşarken rahatımızı bozmuyorduk; zaman zaman da yaşıtlarımızın biraz fazla hareketli beklentilerini karşılamak ya da geri çevirmek konusunda zorlanıyorduk. Ama karşı koyucu güçlerle bu oyun bile; bugün gözümün önüne getirdiğimde hâlâ herkesin rüyada gördüğü şu bildik engellere benziyor: Hani insan uçabildiğini sanırken açıklanması imkânsız engellerle yere çekildiğini hisseder ya, öyle.

Arkadaşımla o ilk uyanıklık döneminden, lise dönemimizden birçok ortak hatıramız var, ve bunlardan birini özellikle belirtmek isterim, çünkü benim o rastlantısal yaşantıma geçit niteliğindedir. Aynı arkadaşımla, yaz sonu kal-

kıştığımız eski bir Ren gezisinde neredeyse aynı yer ve aynı zamanda bir plan yapmıştık, ama her birimiz kendisi için, öyle ki bu alışılmadık buluşmada planı uygulamaya kendimizi zorlamış hissettik. O zaman çok küçük bir arkadaş birliği oluşturmaya karar verdik; amacımız, sanat ve edebiyattaki verimli eğilimlerimiz için sağlam ve sorumluluk yükleyici bir organizasyon kurmaktı: yani, daha yalın sözlerle: içimizden her biri aydan aya kendi ürününü, ister edebiyat ister inceleme ya da mimari bir proje ya da müzikal bir ürün olsun, göndermeyi taahhüt edecekti ve bu ürünlerden her biri üzerine herkes ötekine sınırsız bir açıklıkla dostça bir eleştiri yöneltebilecekti. Böylece kültür güdülerimizi, karşılıklı kontrolle kışkırtmak ve de dizginlemek istiyorduk: gerçekten, öyle başarılı oldu ki, bize o buluşu sağlayan o ana ve o yere karşı hep şükran, hatta coşku duygusunu korumuşuzdur.

Bu duygu için uygun biçim hemen oluştu: Hepimiz birbirimizi karşılıklı görevlendirdik; mümkün olduğu her an, her yıl aynı günde, o zaman yaz sonu, düşüncelere dalıp yan yana otururken birden o aynı kararı coşkuyla karşıladığımız Rolandseck yakınlarındaki o tenha yeri ziyaret edecektik. Aslına bakılırsa bu görev, gereğince yerine getirilmedi; ama işte bazı ihmallerle vicdanımız rahatsız olduğundan, biz ikimiz, o Bonn Üniversite yılında, yine Ren kıyısına yerleşmişken, büyük bir kesinlikle karar verdik ki bu kez yalnız kurallar gereği değil, duygumuz ve kadirbilir heyecanımız gereği Rolandseck yakınındaki yeri huşu içinde ziyaret edecektik.

İşimiz kolay değildi: çünkü tam da o gün gidişimize engel olan kalabalık ve yaygaracı öğrenci birliği epey güçlük çıkardı ve bizi olduğumuz yere bağlayan iplere var kuvvetiyle asıldı. Bizim birlik bu tarihte Rolandseck'e büyük bir törensel gezi kararlaştırmıştı; yaz sömestrinin sonunda bütün üyelerini sağlama almak ve sonra en iyi veda hatıralarıyla memleketlerine göndermek için.

En azından bizim buralarda ancak yaz ortasında rastlanan mükemmel günlerden biriydi: gökyüzüyle yeryüzü ahenk içinde yan yana yaşıyor, güneş ısısı, sonbahar tazeliği ve masmavi sonsuzluk harika bir şekilde birleşiyordu. Başka milli kıyafetlerin o nemrutluğu yanında yalnızca üniversitelinin gurur duyabileceği o rengarenk görkemli sıra halinde bir vapu-

ra bindik; şerefimize törensi süslenmiş bu vapurun güvertesine birlik flamalarımızı diktik. Ren nehrinin her iki kıyısından arada bir işaret ateşi ediliyordu ki bu sayede yönetmeliğimize göre Renliler gibi her şeyden önce Rolandseck'deki pansiyoncumuz gelişimizden haberdar ediliyordu. O demir atma yerimizden, heyecanlı meraklı yerden geçerek gürültülü girişimizden hiç söz etmiyorum, keza herkesin anlamayacağı sevinçlerden ve aramızda birbirimize hoş gördüğümüz şakalardan da hiç söz etmiyorum; yavaş yavaş hareketlenen, hatta vahşileşen tören yemeğimizi ve o inanılmaz müzik şölenini de atlıyorum: bu şölene kâh bireysel katkılarla kâh ortak başarılarla bütün sofradakiler katılmak zorundaydı ve ben, birliğimizin müzik danışmanı olarak bunlara hazırlanmak ve yönetmek durumundaydım. Biraz sıkıcı ve gittikçe hızlanan final sırasında arkadaşıma işaret etmiştim ve o hıçkırık benzeri sonuçtan hemen sonra ikimiz kapıdan kaçıp uzaklaşmıştık: arkamızda adeta kükreyen bir kuyu kapanmıştı.

Ansızın insanı ferahlatan, nefes kesen bir doğa sessizliği, gölgeler biraz büyümüştü, güneş hareketsiz parlıyordu ama biraz yatmıştı ve Ren'in o yeşilimsi parlak dalgalarından hafif bir rüzgâr, hararetli yüzlerimizi yalıyordu. Hatıra törenimiz günün ancak geç saatleri için öngörülmüştü; bu nedenle günün aydınlık son saatlerini çok özel meraklarımızdan biriyle doldurmayı düşündük.

O zamanlar tabancayla ateş etmeye bayılırdık; ve içimizden her biri için bu teknik ileriki askeri kariyerinde çok yarar sağlamıştır. Birliğimizin hizmetlisi biraz uzakta ve yüksekte bulunan atış alanını biliyordu ve tabancalarımızı oraya önceden götürmüştü. Bu yer, Rolandseck'in arkasındaki alçak tepeleri örten ormanın yukarı eteklerinde, küçük engebeli bir platoda, hem de bizim vakıf – ve tören yerinin yakınındaydı. Ormanlı yamaçta, atış alanımızın yan tarafında, küçük, ağaçsız,yerleşmeye davet eden bir yer vardı: ağaçların ve çalıların üzerinden Ren'e bakılabiliyordu ki Siebengebirge'nin güzel yılankavi çizgileri ve her şeyden önce Drachenfels, ağaç topluluklarına karşı ufku sınırlıyordu, oysa bu dairesel parçanın merkezini parlak Ren'in kendisi, Nonnenwörth Adasını kucaklayarak oluşturuyordu. Burası bizim akşam geç saatte çekilmek istediğimiz, hatta yönetmeliğimiz doğrultusunda gü-

nü tamamlamak istiyorsak çekilmek zorunda olduğumuz, ortak hayallerimiz ve planlarımızla kutsallaşmış bir yerdi.

Buranın yan tarafında, işte o küçük engebeli platoda pek uzak olmayan bir yerde kocaman bir meşe gövdesi vardı: ağaçsız çalısız meydanda, alçak dalgalı tepecikler arasında yalnız. Bu gövdeye bir zamanlar, ortak gücümüzle belirgin bir beş köşeli yıldız çizmiştik, son yılların havası, fırtınasıyla çok daha ortaya çıkmış ve ateş etme maharetimizin hoş bir hedef tahtası olmuştu. Atış alanımıza vardığımızda öğleden sonranın geç saatleriydi ve bizim meşe gövdesi, o çorak vadiye geniş, uzun bir gölge yaymıştı. Çok ıssızdı. Ayağımızın dibindeki yüksekçe ağaçlar, Ren'e, uzaklara bakınamızı engelliyordu. Tabanca atışlarımızın hemen gelen yankıları da bir o kadar sarsıcı oluyordu bu ıssızlıkta. Beş köşeli yıldıza ikinci kurşunu yeni sıkmıştım ki kolumun sımsıkı tutulduğunu hissettim, keza arkadaşım da tabancasını doldururken aynı şekilde engellenmiş görünüyordu.

Başımı çevirdiğimde, yaşlı bir adamın öfkeli yüzüyle karşılaştım ve o sırada sırtıma güçlü bir köpeğin nasıl sıçradığını hissettim. Biz, yani ben ve aynı şekilde biraz daha genç ikinci arkadaşla taciz edilen arkadaşım, şaşkınlık belirtisi göstermek üzere kendimizi toplamadan önce, ihtiyarın o tehditkâr ve yüksek sesli konuşması çınladı.

"Hayır! Hayır!" diye haykırdı bize, "Burada düello yapılmaz! Hele siz üniversiteli gençlerin hiç hakkı yok buna! Atın o tabancaları! Sakinleşin, barışın, uzatın ellerinizi birbirinize! Nasıl? Dünyanın tuzu, geleceğin zekâsı, umutlarımızın tohumu muymuş bu? Nasıl oluyor da kendini o çılgın şeref amentüsünden ve bilek gücü ekibinden bile kurtaramıyor? Bu işte kalbinize karışmak istemem, ama kafalarınıza da pek şeref kazandırmaz. Sizler ki Helen ve Latin dil ve bilgeliğiyle yetişmiş, genç ruhlarına güzel antikitenin bilge ve soylularının ışığının erkenden yansıtılması için akıl almaz bir özen gösterilmiş kişilersiniz – kalkıp da şövalye şerefinin yasalarını, yani akılsızlığın ve kaba gücün yasalarını değişiminizin rehberi mi yapıyorsunuz? İyice bakın bir, açık seçik kavramlara dökün onu, o zavallı sınırlılığını ortaya çıkarın ve onu kalbinizin değil aklınızın mihenk taşı yapın! Eğer aklınız onu şimdi reddetmiyorsa o zaman kafanız, bu alanda çalış-

ma yeteneğine sahip değil: bu alanda önyargının bağlarını kolayca çözecek enerjik bir yargı gücü, doğruyu ve yanlışı buradaki gibi besbelli değil, farkın çok derin olduğu yerde bile ayırt edebilen doğru aklın gerekli şartlar demek olduğu yerde. Demek oluyor ki dostlarım, bu durumda, başka namuslu bir yolda dünyayla baş etmeyi deneyin, asker olun, bir zanaat öğrenin, bu bir altın bileziktir."

Doğru da olsa bu kaba konuşmaya sinirlenerek cevap verdik, sık sık karşılıklı söze karışarak: "Öncelikle esas meselede yanılıyorsunuz; çünkü biz asla düello yapmak için bulunmuyoruz burada, amacımız ateş etme temrini yapmak. İkincisi, düellonun nasıl olduğunu besbelli hiç bilmiyorsunuz: sanıyor musunuz ki biz, iki haydut gibi bu ıssız yerde birbirimize karşılıklı ateş edeceğiz, şahitsiz, doktorsuz? Üçüncüsü bizim her birimizin düello konusunda kendi fikrimiz var ve üzerimize sizin tarzınızda öğütler yağdırılmasına ve bu şekilde ürkütülmeye hiç ihtiyacımız yok."

Bu, besbelli hiç de nazik olmayan cevap, yaşlı adamın üzerinde kötü bir etki yapmıştı; bir düellonun söz konusu olmadığını fark ettiğinde önce bize dostça baktı, sonra o son sözlerimiz öylesine canını sıktı ki mırıldanmaya başladı; ve kendi özel bakış açılarımızdan söz etmeye kalktığımızda, yanındakinin kolunu yakalayıp çabucak arkasını döndü ve peşimizden acı acı haykırdı "İnsanın yalnız bakış açısı değil, fikirleri olmalı!" Yanındaki de ekledi: "Böyle bir adam bir kez yanılsa bile, saygı!"

Bu arada arkadaşım silahını yeniden doldurup beşli yıldıza ateş ederken, dikkat! diye haykırdı. Ardından bu hemen gelen patlama, yaşlı adamı öfkelendirdi; bir kez daha dönüp arkadaşıma kinle baktı ve orta yaşlı yol arkadaşına biraz yumuşak bir sesle şöyle dedi: "Ne yapmalıyız dersin? Bu gençler ateş ederek beni mahvediyor."

Orta yaşlısı bize dönüp dedi ki: "Bilesiniz, sizin bu ateşli eğlenceniz bu durumda felsefeye karşı tam bir suikast. Bakın bu saygıdeğer adama, size burada ateş etmemenizi rica edebiliyor. Ve eğer böyle bir adam rica ediyorsa..."

"Böylesi doğru olur tabii" diye sözünü kesti ihtiyar ve bize sert sert baktı.

Aslında böyle bir durumda ne diyeceğimizi tam bilemiyorduk! Bizim o biraz gürültülü oyunumuzun felsefeyle ne

ilişkisi olduğunun farkında da değildik; aynı şekilde anlaşılmaz kibarlık hatrına ateş meydanımızdan ne diye vazgeçmemiz gerektiğini de kavrayamadığımızdan, o anda son derece kararsız ve sıkkın kala kalmış olmalıyız. Yol arkadaşı bizim anlık etkilenişimizi görüp olayı açıkladı. "Sizin yakınınızdaki o yerde birkaç saat beklemek zorundayız, bir randevumuz var; bu önemli adamın önemli bir dostu bu akşam burada olacak; hatta bu birliktelik için sakin bir yer seçtik, ağaçların yanında birkaç bank. Burada sizin atış temrinlerinizle durmadan korkacak olmamız hoş bir şey değil, herhalde siz de burada atışa devam etmek istemeyeceksiniz, eğer bu sakin ve gürültüden uzak yeri dostuyla buluşmak için seçen kişinin bizim ilk filozoflarımızdan biri olduğunu duyarsanız."

Bu konuşma bizi daha da huzursuzlandırdı: Şimdi yalnız atış alanımızı kaybetmekten daha büyük bir tehlikenin yaklaştığını görüyorduk. Ve aceleyle sorduk: "Nerede bu sakin yer? Sakın korunun solunda şurda olmasın?" – tam da orda. "Ama bu yer bu akşam ikimizin" diye bağırdı arkadaşım araya girerek. "Burayı biz almalıyız"diye bağırdık ikimiz birden.

Şu anda o çok önceden kararlaştırılmış tören şenliğimiz, bizim için dünyanın bütün felsefelerinden daha önemliydi ve duygumuzu öyle hararetli öyle heyecanlı ifade ediyorduk ki bu aslında anlaşılmaz, ama son derece acil gösterilen isteğimizle belki de biraz gülünç davranıyorduk. En azından felsefeci oyun bozanlarımız yüzümüze gülümseyerek ve sorarak bakıyorlardı, sanki af dilemek için konuşmamız gerekiyormuş gibi. Ama biz susuyorduk; çünkü kendimizi ele vermek en az isteyeceğimiz şeydi.

Ve ağaçların dorukları üzerinde iyice belirgin bir günbatımı uzanırken biz iki grup suspus olmuş karşı karşıya duruyorduk. Filozof, güneşi seyrediyordu, arkadaşı ise filozofu; biz ikimiz ise ormandaki tam da bugün tehlikeye giren köşemizi. Biraz öfkeli bir duygu sardı ikimizi. Eğer kendi başına olmayı ve dostlarıyla birlikte eğlenmeyi engelliyorsa, filozof olmamıza izin vermiyorsa felsefe nedir ki diye düşünüyorduk. Çünkü hatıra şenliğimizin aslında felsefi nitelikte olduğuna inanıyorduk. O toplantıda istikbaldeki hayatımız için ciddi ilkeler ve planlar tespit etmeyi arzu ediyorduk; birlikte kafa yorarak geçmişteki yeni yetme yıllarımızın üretken et-

kinliği gibi içtenlikli ruhumuzu gelecekte olgunlaştıracak ve özgürleştirecek bir şeyler bulacağımızı umuyorduk. Asıl tören faaliyeti bu olacaktı. Karar verdiğimiz şey yalnızca şuydu: tek başına olmak, düşünceye dalarak öylece oturmak, aynı beş yıl önce bu karar için bir araya geldiğimiz gibi. Suskun bir şenlik olmalıydı bu, baştan başa hatırlama, baştan başa istikbal –şimdiki zaman ise ikisi arasındaki tireden başka bir şey değil. Ve şimdi bu sihirli çevremize yabancı bir kader giriyordu– ve biz, bunu nasıl uzaklaştıracağımızı bilmiyorduk; hatta bütün bu karşılaşmanın tuhaflığı yanında biraz esrarengiz çekicilik hissediyorduk.

Biz böyle suskun, düşman gruplara ayrılmış epeydir bir arada dururken, akşam bulutları üzerimizde gittikçe kızıllaşır ve akşam gittikçe sakin ve gittikçe yumuşarken, bizler tabiatın sanat eseri olan o tamamlanmış günü, günlük işini bitirmekle nasıl memnun düzenli nefesini dinlerken – o uyuklayan sessizliğin tam ortasında kocaman, karmakarışık sevinç çığlıkları patladı, Ren'den bu yana doğru tınlayarak; birçok ses uzakta yükseldi – bunlar, bizim şimdi besbelli Ren'de kayıklarla dolaşmak isteyen üniversite arkadaşlarımız olmalıydı. Biz sanıyorduk ki yokluğumuz anlaşılacak, oysa kendimiz bir şeylerin yokluğunu hissettik: arkadaşımla neredeyse aynı anda tabancamı havaya kaldırdım: yankı, ateşlememizi geri gönderdi: ve onunla beraber çok bildik bir haykırış, işaret olarak derinden yükseldi. Çünkü bizler, tutkulu tabanca nişancıları olarak derneğimizde hem ünlü hem de damgalıydık.

Ama aynı anda bu davranışımızı o sessiz, şimdiye kadar sakin seyirciliklerini koruyan ve bizim çifte ateşlememizle korkup kenara sıçrayan felsefeci konuklara büyük saygısızlık olarak hissettik. Hemen yanlarına koşup bir birimiz bir diğerimiz "Af federsiniz" diye haykırdık. "Şimdi son defa ateş ettik ve bu, Ren'deki arkadaşlarımız içindi. Onlar da bunu anladı. Duyuyor musunuz? – Burada sol tarafta çalılıkta o dinlenme yerini istiyorsanız, en azından müsaade edin, biz de oraya yerleşelim. Orada birden fazla bank var: sizi rahatsız etmeyiz; sessizce oturur, susarız ama saat yediyi geçti bile, şimdi oraya gitmek z o r u n d a y ı z."

"Bu, olduğundan daha esrarengiz geliyor insana" dedim bir süre sonra. "Aramızda verilmiş ciddi bir söz var, bu saati

orada geçireceğimize dair. Bunun nedenleri de var. O yer, bizim için iyi bir hatırayla kutsanmıştır, bizim için iyi bir istikbal kehanetinde de bulunacaktır. Bu yüzden sizde de kötü bir hatıra bırakmamaya gayret edeceğiz – sizi böyle çok kere rahatsız edip korkuttuktan sonra."

Filozof susuyordu ama arkadaşı konuştu: "Bizim verdiğimiz sözler ve randevular da maalesef aynı şekilde bizi bağlıyor, aynı yer ve aynı saat konusunda. Şimdi seçmek bize kalıyor, bu karşılaşmanın sorumlusu olarak kaderi mi yoksa bir cini mi sayalım!"

"Ayrıca dostum," dedi filozof mecburen, "ben bu atışçı gençlerden şimdi eskisinden daha memnunum. Fark ettin mi, biz güneşi seyrederken nasıl sessizdiler? Konuşmadılar, sigara içmediler, sessizce durdular –neredeyse düşünceye daldılar diyeceğim."

Aniden bize dönüp "D ü ş ü n c e y e d a l m ı ş mıydınız? Artık şu dinlenme yerimize doğru yürürken bunu söyleyin bakalım." Birlikte birkaç adım ilerledik ve aşağı doğru inerek içi artık kararmış ormanın sıcak, nemli atmosferine girdik. Yürürken arkadaşım filozofa düşüncelerini dobra dobra anlattı: bugün filozofun onun felsefeye dalmasını engellemesinden nasıl korktuğunu.

İhtiyar güldü. "Nasıl? Filozofun sizi felsefeden alıkoymasından mı korktunuz? Ve bunu daha önce hiç yaşamadınız? Üniversitenizde tecrübeleriniz olmadı mı? Ama felsefe derslerini izliyorsunuz?"

Bu soru bizim için hoş değildi; çünkü böyle bir şey hiç olmamıştı. Biz de o zamanlar safça inanıyorduk ki, bir üniversitede felsefeci görev ve unvanını alan herkes aynı zamanda filozoftur. Bizse tecrübesiz ellerde, kötü yetiştirilmiştik. Dürüstçe dedik ki henüz felsefe dersleri dinlemedik ama eksiğimizi tamamlayacağız şüphesiz.

– Öyleyse, felsefeye dalmak derken neyi kastediyordunuz? – "Tam bir tanım yapamayacağız," dedim "Ama aşağı yukarı şunu demek istiyoruz: aydın insan olmayı nasıl başaracağımızı ciddi ciddi düşünmeye çalışmak istiyoruz."

"Bu hem çok hem az," diye mırıldandı filozof. "Bu konuda doğru düşünün yeter! İşte banklarımız! Biz çok daha ilerisini tartışalım. Sizi nasıl kültürlü insanlar olacağınız hak-

kında düşünmekten alıkoymak istemem. Size kolay gelsin! – Ayrıca düello sorununuzdaki gibi görüş açıları, yeni, yepyeni orijinal görüş açıları dilerim! Filozof sizin felsefeye dalmanızı engellemek istemez; yeter ki onu tabancalarınızla korkutmayın. Bugün genç Pythagorasçılar[1] gibi yapın: onlar doğru bir felsefenin hizmetlisi olarak beş yıl susmak zorundaydılar – Sizler belki de beş çeyrek saatte ara sıra kafa yorduğunuz o kendi müstakbel kültürünüzün hizmetinde olmayı başarırsınız."

Hedefimize gelmiştik: hatıra şenliğimiz başladı. Yine beş yıl önceki gibi Ren, ince bir sis içinde akıyordu, yine o zamanki gibi gökyüzü pırıl pırıldı, orman mis gibi kokuyordu. Uzak bir bankın en uç köşesine oturduk: burada nerdeyse gizlenmiş gibi oturuyorduk, öyle ki ne filozof ne de arkadaşı yüzümüzü görebiliyordu. Yalnızdık. Filozofun sesi, hafifçe kulağımıza geldiğinde, yaprakların hışırtılı kıpırtısı, ormanın doruklarında, binbir çeşit varlığın vızıltılı gürültüsü içinde neredeyse bir tabiat müziği halindeydi: ses olarak sanki uzaktan gelen tekdüze bir ağıttı. Gerçekten rahatsız değildik.

Ve günbatımının gittikçe solduğu bir zaman geçti, ve yeni eğitim teşebbüsümüz gittikçe daha belirginleşti. Bize öyle geliyordu ki bu tuhaf derneğe çok şey borçluyduk: o, bizim için, yalnızca lise öğreniminin bir tamamlayıcısı değildi, tam tersine asıl verimli topluluktu: sınırları içine lisemizi de, kültür yolunda genel çabamızın hizmetinde bir tek araç olarak katıyorduk.

O zamanlar meslek denen şeyi hiç düşünmediğimizin bilincindeydik derneğimiz sayesinde. Kendine bir an evvel işe yarar memurlar yetiştirmek ve onların mutlak uysallığını aşırı sert sınavlarla güven altına almak isteyen devletin eliyle bu yılların pek sık sömürülüşü, öğrenimimize çok uzak kalmıştı. Herhangi bir yarar anlayışının, herhangi bir hızlı ilerleme ve hızlı yükselme niyetinin yolumuzu belirlemediği meselesi, içimizden her biri için bugün mubah görünen, gerçek olan, ikimizin ne olacağımızı tam olarak bilmemiz hatta bunu dert etmeyişimiz gerçeğinde yatıyordu. Bu mesut aldırmayış halini birliğimiz, ruhumuzla beslemişti; işte asıl bu duygu için,

1 Pythagoras (MÖ 580–500) Yunan düşünürü. İdealist bir matematikçi, Antik Yunan köleci aristokrasisinin ideoloğu. (Ed. n.)

derneğin anma şenliğinde içten müteşekkirdik. Bir keresinde demiştim ya, şimdiyi hedefsiz rahatlık içinde yaşamak, anın sallanan sandalyesinde böylesine keyiflenmek, şu her türlü yararsız şeye düşman günümüzde neredeyse inanılmaz, her halükârda yergiyi hak etmiş görünecektir. Ne kadar yararsızdık biz! Ve böylesi yararsız olmakla nasıl gurur duyuyorduk! İkimizden kim daha yararsız diye iddiaya bile girebilirdik. Önemli olmayı hiç istemiyorduk, hiçbir şeyi temsil etmek, hiçbir şeyi hedeflemek istemiyorduk, istikbalsiz olmalıydık, şimdinin eşiğinde rahatça uzanmış haylazlıktan başka hiçbir şey!

– Zaten de öyleydik, yaşasın!

– İşte böyle geliyordu bize, saygıdeğer dinleyiciler! –

– Kendimizi bu huşu dolu görüşlere dalmış, ben de eğitim kurumlarımızın geleceği sorusunu neredeyse bu halinden memnun üslupta cevaplamak üzereydim ki o uzaktaki felsefe bankından tınlayan doğa müziğinin şimdiye kadarki karakterini kaybettiğini ve çok daha etkili, çok daha dillenmiş olarak bize yaklaştığını yavaş yavaş fark ettim. Birden şunun bilincine vardım: kulak veriyor, hem de tutkuyla kulak veriyor, kulaklarımı dikerek dinliyordum. Belki biraz yorgun düşmüş arkadaşımı dürtüp ona yavaşça "Uyuma! Orada bizim için öğrenilecek bir şeyler var. Bizim için olmasa da bize bu." diyordum.

Çünkü genç arkadaşının biraz sinirli bir şekilde kendini nasıl savunduğunu, oysa filozofun gittikçe güçlenen bir ses tonuyla ona nasıl saldırdığını duyuyordum. "Sen hiç değişmedin" diye bağırıyordu ona, "Ne yazık değişmedin, yedi yıl öncesinin son gördüğüm, seni muğlak umutlarla bıraktığım zamankinin aynısı oluşunu bir türlü anlamıyorum. Bu arada sırtına geçirilen kültür derisini ne yazık ki acı duyarak soymak zorundayım. Onun altında ne bulurum? Gerçi o aynı değişmez 'irade' insanını ama ne yazık değiştirilemez akıl insanını. Ve bu da bir gerekliliktir, ama tesellisi az bir gereklilik. Sorarım kendime: ben filozof olarak ne için yaşadım, eğer yanımda geçirdiğin yıllar o hiç de kıt olmayan zekâna ve gerçek öğrenme hırsına rağmen biraz da belirgince izlenimler bırakmamışsa! Şimdi öyle davranıyorsun ki sanki kültür konusunda benim daha önceki yakınlaşmamızda sık sık tekrarladığım o temel ilkeyi hiç duymamışsın. Peki, neydi o ilke?"

– "Hatırlıyorum" diye cevap verdi azarlanan öğrenci, "Siz derdiniz ki eğer gerçekten kültürlü insan sayısının ne kadar az olduğunu ve böyle olabildiğini bilse, hiç kimse kültür çabasına girmez. Üstelik buna rağmen bu hakikaten kültürlü insanları az sayıda bile olamazmış, eğer o büyük kitle, aslında tabiatına karşı, yalnızca cazip bir yanılgıyla kültürle uğraşıyorsa, bu nedenle gerçekten kültürlü insan sayısıyla o muazzam büyük kültür gereçleri arasındaki gülünç oransızlıktan açıkça söz etmemeliymiş. Asıl kültür sırrı buradaymış: yani sayısız insanın görünürde kendisi için, ama aslında yalnızca pek az insana kültür uğraşı sağlamak amacıyla kültür için çalıştığı."

"İşte ilke bu", dedi filozof "ama sen, kendinin o az kişiden biri olduğuna inanmak amacıyla bu ilkenin hakiki manasını unutabildin? Bunu düşündün sen; farkındayım. Ama bu bizim kültürlü çağımızın hiçbir şeye değmez işaretlerinden biridir. Kendi kültür çabasından ve kültür sıkıntısından kurtulmak için dehanın hakları demokratikleştiriliyor. Her bir kimse, dehanın diktiği ağacın gölgesine oturmak istiyor. Deha için çalışmak zorunda olmanın o ağır gerekliliğinden kurtulmak isteniyor ki yaratıcılığı mümkün kılınsın. Nasıl mı? Sen, öğretmen olmak istemeyecek kadar kibirlisin, değil mi? Öğrenci kitlesinin hücumundan nefret ediyorsun? Öğretmenliğin ödevi hakkında küçümseyerek söz ediyorsun? Sonra da kalkmış, o kitleden düşmanca bir uzaklıkta, yalnız bir hayat sürmek istiyorsun, beni ve hayat tarzımı kopya ederek? Benim sırf filozof olarak yaşayabilmem için ancak uzun ve inatçı bir mücadeleden sonra nihayet ulaştığım şeyi sen bir sıçrayışta elde edeceğini mi sanıyorsun? Ve yalnızlığın senden öç alacağından korkmuyor musun? Bir kültür münzevisi olmayı dene de gör! Kendinden alarak herkes için yaşayabilmek, koskoca bir zenginlik ister. Sizi acayip havariler! Aslında yalnızca ustanın becerebildiği o en zor ve en yüce şeyi taklit etmeniz gerektiğini sanıyorsunuz: oysa bunun nasıl güç ve tehlikeli olduğunu ve nasıl mükemmel kabiliyetlerin bu uğurda mahvolabileceğini asıl sizin bilmeniz gerek!"

– "Sizden hiçbir şey saklamak istemiyorum, hocam" dedi burada yol arkadaşı. "Bizim şimdiki öğretim – ve eğitim kurumumuza kendimi veremeyecek kadar uzun süre yanınızda

kaldım. Sizin hep işaret ettiğiniz o telafisi imkânsız yanılgı ve kötülükleri fazlasıyla açık seçik hissediyorum – ve yine de cesur bir mücadelede başarı sağlayabileceğim güçten pek az var içimde. Genel bir cesaretsizlik sardı beni; inzivaya kaçış, ne kibirdendi ne de kendini beğenmişlikten. Size seve seve anlatabilirim, şimdi böylesine hararetli ve zorlayıcı şu öğretim – ve eğitim sorunlarında hangi belirtileri gördüğümü. Sanırım iki ana çizgiyi ayırt etmem gerekiyor: besbelli birbirine karşıt, etkileri bakımından aynı derecede mahvedici, sonuçlarında ise birleşen iki akım, bizim şu anki öğretim kurumlarımıza egemen. Biri öğretimin elden geldiğince yaygınlaştırılıp genişletilmesi tepkisi, öteki ise öğretimin kendisinin azaltılıp zayıflaştırılması tepkisi. Öğretim, çeşitli nedenlerden dolayı en uzak çevrelere kadar taşınmalıdır; eğilimlerden birinin isteği bu. Öteki ise, öğretimin, en yüce, en soylu ve en yüksek iddialarından vazgeçip kendini başka herhangi bir hayat biçimine, mesela devletin hizmetine vermesini bekliyor.

Öğretimin elden geldiğince genişletilip yaygınlaştırılması çağrısının hangi taraftan en belirgin yankılandığına sanırım işaret ettim. Bu genişletilme, çağımızın en tutulan milli ekonomi dogmalarına dahil. Elden geldiğince çok bilgi ve kültür –bu nedenle elden geldiğince çok üretim ve ihtiyaç– bu nedenle de elden geldiğince çok şans! İşin formülü böyle bir şey. Burada yarar, daha açıkçası kazanç, elden geldiğince büyük para kazanmak, öğrenimin amacı ve ereği oluyor. Kültür demek, bu yönde tanımlanırsa, "İnsanın kendini çağının zirvesinde tutma becerisi" demektir, yani en kolay para kazanılacak, insanlar ve toplumlar arasındaki ilişkinin sağlanacağı her türlü araca egemen olunacak bütün yolları bilmeye yarayan beceri. Buna göre öğrenimin asıl ödevi, elden geldiğince 'geçerli' insan yetiştirmektir, aynı, parada geçerli sayılan şey tarzında. Böyle geçerli insan sayısı ne kadar çoksa, o toplum o kadar şanslı olmalıymış. Ve bu, modern öğretim enstitülerinin niyeti olmalıymış, yani her bir insanı, tabiatın elverdiği ölçüde 'geçerli' olacak kadar desteklemek, herkesi öylesine yetiştirmek ki anlayış ve bilgi ölçüsünden en büyük mutluluk ve kazanç ölçüsü elde etsin. Bu görüşlere göre iddia edilen 'zekâ ve mülk birliği', düpedüz ahlaki bir şart sayılıyor. Yalnızlaştıran, para ve servet üstü hedeflere yönelen,

çok zaman isteyen her öğrenimden burada nefret ediliyor; bu tür başka öğrenim eğilimlerini "aşırı bencillik", "ahlaksız kültür Epikürcülüğü" olarak damgalamak yaygın. Burada geçerli olan ahlaka göre doğal olarak tersi isteniyor, yani çabucak para kazanacak bir varlık olabilmeye yarayan h ı z l ı bir öğrenim, ama aynı zamanda ç o k ç o k para kazandırabilecek esaslı bir öğrenim. İnsana müsaade edilen öğrenim, yalnızca kazancın gerektirdiği kadar oluyor, ama ondan istenen de bu kadar. Kısacası: insanlığın dünya mutluluğunda gerekli bir hak iddiası var. Kültür bu nedenle gerekli, ama sırf bu nedenle!"

"Burada biraz araya girmek istiyorum" dedi filozof. "Bu hiç de muğlak olmayan görüşte büyük, hatta muazzam bir tehlike ortaya çıkıyor: büyük kitle, gün gelecek orta basamağı atlayıp doğrudan bu dünya mutluluğuna atılacak. Buna şimdi 'sosyal mesele' diyorlar. Yani kitle besbelli öyle görüyor ki öğrenim, insanlığın en büyük çoğunluğunun gözünde pek az kimsenin dünya mutluluğu için yalnızca bir araçtır: 'Elden geldiğince genel kültür', kültürü öylesine zayıflatmaktadır ki artık hiçbir öncelik, hiçbir saygınlık payesi verememektedir. Kültürün en genel olanı, barbarlık demektir. Neyse, ben senin konuşmanı kesmiş olmayayım."

Arkadaş devam etti: "Her yanda böylesine cesaretle çabalanan öğrenim genişletilmesi ve yaygınlaştırılmasının başka nedenleri de var ama, o pek savunulan ulusal ekonomi dogmasının dışında. Bazı ülkelerde dini baskıdan korku öyle yaygın ve bu baskının sonuçlarından öylesine ürkülüyor ki, toplumun bütün sınıflarında kültüre doyumsuz bir iştahla el atılıyor ve kültürün özellikle dini iç güdüleri çözen unsurları mideye indiriliyor. Öte yandan bir devlet şurada burada kendi varlığını korumak için öğrenimin elden geldiğince yaygınlaştırılmasına çaba gösteriyor, çünkü kendini, kültürün en güçlü kurtarıcılığını bile boyunduruğu altına alabilecek kadar güçlü biliyor ve memurlarının ve ordularının en yaygın kültürünün kendisine –yani devlete– başka devletlerle yarışta, faydalı olduğunu kanıtlanmış görüyor. Bu durumda bir devletin temelinin, o karmaşık öğrenim ağırlığını dengeleyebilecek kadar geniş ve sağlam olması gerekmektedir, aynı o ilk durumda eski dini baskının izlerinin, böylesine ça-

resiz bir karşı çareye koşacak kadar hissedilebilir olmak zorunda kalışı gibi. Yani yalnızca, kitlenin en yaygın halk öğrenimi isteyen çığırtkanlığının olduğu yerde, işte orada ayırt ederim, acaba mal mülk edinme konusunda esaslı bir istek mi, yoksa daha önceki dini bir baskının belirtileri mi, yoksa bir devletin kurnaz bencilliği mi bu çığırtkanlığı başlattı.

Buna karşılık, gerçi pek yüksek sesle değil ama en azından aynı derecede ısrarlı, farklı yanlardan sanki başka bir tarz, öğrenimin sınırlandırılması tarzı kendini gösteriyor gibi. Bütün bilginler çevresinde bu tarzın yankıları kulağımıza geliyor: yani bilgin, kendi biliminin hizmetinde kullanılırken bilgin kişinin kültürü gittikçe tesadüfi ve gittikçe nadirattan oluyor. Çünkü bilim öğrenimi şimdilerde öylesine genişletildi ki, aşırı olmasa da orta halli kabiliyeti olan kişi bilimsel bir şeyler başarmak istedi mi öyle özel bir alanda çalışıyor ki öteki bütün alanlara hiç dokunmuyor. Kendi alanında halkın üstünde olacaksa da, öteki alanlarda yani esas meselelerde yine halkın seviyesindedir. Böyle özel bir branş bilgini, ömrü boyunca belli bir vidayı ya da kulpu belli bir alet ya da makineye çevirmekten başka bir şey yapmayan ama bu işte de inanılmaz bir ustalığa ulaşmış bir fabrika işçisine benzer. Bu türlü acı gerçeklere cafcaflı bir düşünce kılıfı geçirmeyi iyi bilen Almanya'da bizim bilginlerin bu dar uzmanlıkçılığını ve onların hakiki kültürden daha çok uzaklaşmalarına ahlaki bir olgu diye hayran olunuyor: 'Küçüğe bağlılık', "Kärrner[2] bağlılığı", övünme konusu oluyor, branş dışı cehalet, asil tevazunun işareti olarak sergileniyor.

Kültürlü denince bilgin kişinin, yalnızca bilgin kişinin anlaşıldığı asırlar geçip gitmiştir; bizim zamanımızın deneyimlerine dayanarak insan bu tür saf bir eşitlemeye zor kalkışır. Çünkü şimdi insanın bilimler uğruna sömürülmesi her yerde tereddütsüz kabullenilen bir koşuldur. Yaratıklarını böylesine vamp tarzı kullanan bir bilimin ne gibi bir değeri olabilir sorusunu kendine kim soruyor hâlâ? Bilimdeki iş bölümü, uygulamada dinlerin bilinçli olarak ulaşmak istediği aynı hede-

2 Karre + ner bileşiminden türeyen ve "yük arabası taşıyan" anlamına gelen bir sözcük. Kärrner, aynı zamanda kulaktan kulağa aktarılan bir şehir efsanesi. Rivayet o ki her nerede görünür ise orada bir ölüm vakası gerçekleşmektedir. Hazin bir aşk hikâyesi bu efsaneye kaynaklık etmiştir. (Ed. n.)

fe doğru çaba gösteriyor: öğrenimin daraltılması, hatta yok edilmesi hedefine. Ama birkaç din için, ortaya çıkmalarına ve tarihlerine uygun olarak, iyiden iyiye haklı bir istek olan şey, bilim söz konusu olunca günün birinde kendini ateşe vermeye götürecektir. Şimdi nihayet şu noktaya geldik: ciddi bütün genel sorularda, her şeyden önce en yüksek felsefi problemlerde, bilim insanı, bu kimliğiyle hiç söz almıyor: buna karşılık şimdi bilimler arasında bir yere yerleşmiş o yapıştırıcı, bağlayıcı katman, gazetecilik, burada işlevini yerine getirdiğini sanıyor ve bu işi aslına uygun olarak, yani adından da anlaşılacağı gibi gündelikçilik olarak yürütüyor.

Çünkü gazetecilikte o iki yön birleşmektedir: öğrenimin yaygınlaşması ve daraltılması burada tokalaşmaktadır; gazete tam da burada öğrenimin yerini almakta ve bilgin olarak da hâlâ kültür iddiasında bulunan kimse, bütün hayat tarzları, bütün sanatlar, bütün bilimler arasındaki eklemleri macunlayan bu yapışkan aracı katmana sırtını dayıyor; bu katman, işte ancak gazete kağıdı kadar sağlam, onun kadar güvenilir. Gazetede, çağımızın o tuhaf kültür niyeti doruğa ulaşıyor. Aynı şekilde gazeteci, anın hizmetlisi, büyük dehanın, ebedi yol göstericinin, ondan kurtaran kişinin yerini alıyor. Şimdi siz, mükemmel üstadım, söyleyin bana, bu bütün asıl öğrenim çabalarının her yerde ulaşılan ters yüz edilmesine karşı savaşta neler umut edebilirim? Tek bir hoca olarak, hakiki kültürün az önce sorulan tohumları üzerinden hemen acımasızca bu yalancı kültürün ezici silindirinin geçeceğini bildiğim halde hangi cesaretle ortaya çıkabilirim? Düşünün bir, öğretmenin en zorlu çalışması ne kadar yararsızdır şimdi! Bu öğretmen mesela öğrenciyi asıl kültür yurdu olarak Helen dünyasının son derece uzak ve zor kavranan dünyasına döndürmek istemektedir. Eğer aynı öğrenci, bir sonraki saatte bir gazeteye ya da bir çağ romanına ya da üslubu şimdinin o kültür barbarlığının iğrenç flamasını taşıyan o uydurma kitaplara el atacaksa" – –

"Şimdi sus bir!" diye haykırdı filozof gür ve merhametli bir sesle "Şimdi seni daha iyi anlıyorum, daha önce böyle kötü bir laf etmemeliydim sana. Her konuda haklısın, yalnızca cesaretsizliğinde haksızsın. Şimdi seni teselli edecek bir şeyler söylemek istiyorum."

II. KONFERANS

Saygıdeğer dinleyicilerim!

Ancak şu andan itibaren dinleyicilerim olarak selamlayabildiğim ve üç hafta önce verdiğim konferanslardan belki yalnızca bölük parçasını aklında tutanlar, şimdi ciddi bir sohbete hazırlıksız sokuluvermeye ses çıkarmasınlar! O zaman bu sohbeti aktarmaya başlamıştım, şimdi ise son cümlelerini hatırlatacağım. Filozofun orta yaşlı arkadaşı az önce kendisinin değerli hocasının önünde dürüst ve samimi bir şekilde özür dilemek zorunda kaldı; bu nedenle o şimdiye kadarki hocalık işinden korkakça ayrılmış ve kendi seçimiyle tesellisizce günlerini geçirmekteydi. Böyle bir kararın nedeni en küçük ihtimalle kibirli bir zan olabilirdi.

"Şimdiye kadarki eğitim ve öğretim kurumlarımıza inançla kendimi feda edemeyecek kadar çok şey dinledim sizden, hocam, yanınızda çok uzun kaldım," dedi dürüst öğrenci. "Sizin parmak bastığınız o ıslah olmaz yanılgıları, kötü durumları gayet net hissediyorum: ama yine de cesur bir savaşta başarıya ulaşacağım ve bu sözde öğretimin toprak tabyalarını un ufak edeceğim gücün birazını içimde hissediyorum. Genel bir cesaretsizlik çöktü üzerime: inzivaya kaçış, bir kibir, bir gurur değildi." Bu sözler üzerine, af dilercesine, bu öğretim kurumunun nişanını öyle anlattı ki filozof merhametli bir sesle sözünü kesmeden ve onu şöyle rahatlatmadan edemedi. "Şimdi sus bakalım, zavallı dostum" dedi. "Seni şimdi daha iyi anlıyorum, keşke sana daha önce öyle çıkış-

masaydım. Hepsinde haklısın, yalnız cesaretsiz olmaya hakkın yok. Şimdi sana teselli için bir şey söyleyeceğim. Zamanımızın okulunda sana böylesine yük olan öğrenim yolsuzlukları sence daha ne kadar sürecek? Bu konudaki inancımı senden saklamayacağım: onun zamanı geçti, günleri sayılıdır. Bu alanda gayet dürüst olmaya cesaret edecek ilk kişi, dürüstlüğünün yankısını binlerce cesur ruhtan alacak. Çünkü aslında bu çağın asil yetenekli ve sıcak kanlı insanları arasında sessiz bir fikir birliği var: içlerinden her biri okulun öğrenim durumundan şikâyetlerinin ne olduğunu biliyor, her biri, torunlarını en azından bu baskıdan kurtarmak istiyor, kendini ortaya koymak zorunda olsa da. Ama buna rağmen hiçbir yerde tam bir dürüstlük olamamasının üzücü sebebi, çağımızın pedagojik fikir yoksulluğunda yatıyor; işte asıl burada hakikaten yapıcı insan eksikliği var: yani, iyi ve yeni fikirleri olan ve tam dâhiliğin ve tam uygulamanın zorunlu olarak aynı bireyde karşılaşması gereğini bilenler. Oysa işte uyanık uygulayıcıların buluşları ve bu yüzden de tam uygulamaları eksik. Zamanımızın pedagoji literatürüyle bir ilgilenilse yeterdi; bu inceleme sırasında en kötü fikir yoksulluğundan ve hakikaten hoyrat bir dolap beygiri gidişinden boğulmayan insanın mahvedilecek bir yanı kalmamıştır. Burada bizim felsefemiz şaşarak, korkutarak başlamamalıdır: insana bir şey veremeyen kimse, lütfen pedagoji meselelerinden elini çeksin! Şimdiye kadar bunun tersi, kuraldı; ürken, senin gibiler, zavallı dostum, kaçıp giderlerdi ve soğukkanlı korkusuzlar, bir sanatta olabilen en ince tekniğe, öğretim tekniğine hoyratça el atarlardı. Ama bu artık çoktan beri imkânsız. O iyi yeni fikirleri olan ve bunların gerçekleşmesine mevcut her şeyle cesaret eden dürüst adam çıkagelsin yeter. O zaman her yerde en azından fark etmeye başlanacak, o zaman en azından o karşı kutup hissedilecek ve bu karşı kutbun nedenleri üzerine düşünülebilecektir; oysa şimdi öyle çok kimse tam bir saflıkla inanıyor ki pedagoji zanaatı hoyrat el gerektirir."

"Sayın hocam," dedi burada yol arkadaşı, "içinizden cesurca yükselen şu umutlara benim de ulaşınam için tek bir örnek vermenizi isterim. Biz ikimiz de klasik liseyi biliyoruz; siz, mesela bu kurum açısından da inanıyor musunuz ki bu-

rada dürüstlük ve iyi yeni fikirlerle o eski inatçı alışkanlıklar yumuşatılabilir? Çünkü burada, bence, bir saldırının koç başlarına karşı sert bir duvar yok, ama dünyadaki ilkelerin en berbat sertliği ve kaypaklığı mevcut. Saldıran kişinin ezilecek, gözle görünen sağlam bir düşmanı yok. Bu düşman daha ziyade maskeli, yüz kılığa girebilir ve bunlardan biri içinde kendini yakalayacak hamleden kurtulup yeniden, korkakça bir anlayışlılık ve sert bir geri seğirtmeyle saldırganı şaşırtır. İşte asıl klasik lise beni çaresizce inzivaya itti, işte asıl sebep, şunu hissetmem: eğer burada savaş, zafere götürürse, bütün öteki öğretim kurumları hak vermek zorunda kalır ve burada pes eden kimse, en ciddi pedagoji meselelerinde de pes etmek zorundadır. Yani, üstadım, beni klasik lise hakkında bilgilendirin: klasik lisenin yok edilmesi, onun yeniden doğuşu konusunda neler bekleyebiliriz?"

"Ben de," dedi filozof, "klasik lisenin önemine senin gibi inanıyorum: klasik lise yoluyla ulaşılmak istenen kültür hedefleriyle bütün öteki enstitüler de boy ölçüşmek zorundalar; o n u n eğiliminin karmaşasından onlar da acı çekiyor, onun temizlenip yenilenmesiyle onlar da aynı şekilde temizlenip yenilecektir. Harekete geçirici merkez niteliğiyle böyle bir önemi üniversite bile kendi tekeline alamaz; o üniversite ki sana daha sonra açıklayacağım gibi şimdiki formasyonuyla en azından önemli b i r yana doğru yalnızca klasik lise eğiliminin güçlendirilmesi sayılabilir. Şimdilik, içimde ya şimdiye kadar beslenen, renklendirilen ve güç elde edilen klasik lise ruhunun yok edilmek ya da temelden temizlenip yenilenmek zorunda olduğu konusundaki umut dolu karşıtlığı doğuran şeyin ne olduğuna birlikte bakalım. Ve seni genel ifadelerle ürkütmek istemediğimden, önce hepimizin başından geçen ve hepimizin şikâyetçi olduğu klasik lise deneyimlerinden birini düşünelim! Eleştirel gözle bakıldığında klasik lisedeki şu A l m a n c a d e r s i nedir şimdi?

Ne olması gerektiğini söyleyeyim sana önce. Şimdi herkes doğal olarak Almancasını, gazete Almancası çağında ne kadar olabilirse o kadar kötü yazıp o kadar kötü konuşuyor: bu nedenle yeni yetişen oldukça seçkin yetenekli her genç, iyi beğeninin ve sıkı bir dil disiplininin fanusuna sokulmalıdır. Bu mümkün değilse, o zaman ben tez elden tekrar Latince

konuşulmasını yeğlerim, çünkü böylesine berbat edilmiş ve ırzına geçilmiş bir dilden utanç duyuyorum.

Dilinizi ciddiye alın! Burada buna kutsal bir görev gibi bakmayan insanda yüksek öğrenimin tohumu bile mevcut değildir. Sanatı ne kadar önemseyip önemsemediğiniz ve sanatla ne kadar yakın olduğunuz, anadilinizi burada nasıl kullandığınızdan anlaşılır. Şu gazeteci alışkanlığımızın belli kelimeleri ve kalıplarından fiziksel bir iğrenme duymak gibi çok şey beklemiyorsanız, kültür için çabalamaktan vazgeçin, yeter. Çünkü burada, yanı başımızda, konuşmanızın ve yazışınızın her anında bir mihenk taşınız var, kültürlü insanın ödevinin şimdi ne güç, ne muazzam olduğuna ve içinizden çok sayıda insanın tam bir kültüre ulaşmasının ne kadar ihtimal dışı olduğuna dair." İşte böyle haykırmaktan ve dil bakımından vahşileşmiş gençleri disiplinli ve saygın bir sertlikle yola getirmekten başka ne gibi bir ödevi olur bu noktada bir öğretim kurumunun? –

Bu tür bir konuşma anlamında klasik lise (Gymnasium) Almanca öğretmeninin görevi, öğrencilerini binlerce ayrıntı konusunda uyarmak ve onlara iyi bir beğeninin güveni içinde, bu tür kelimelerin (mesela "iddiasında bulunmak", "el koymak", "bir meseleyle hesaplaşmak", "inisiyatifi yakalamak", "anlaşılacağı gibi" vb. – kullanımını yasaklamaktır.[3] Aynı öğretmen keza, klasik yazarlarımızda satır satır şunu göstermelidir: insan, eğer kalbinde tam bir sanat duygusu taşıyorsa ve yazdıklarının tam anlaşılırlığını göz önünde tutuyorsa, her ifade nasıl özenle ve ciddiyetle kastedilmektedir? Öğrencilerini aynı düşünceyi bir kez daha ve daha iyi ifade etmeye durmadan zorlayacaktır ve daha az yetenekli olanlar dilden kutsal bir ürküntüye girmedikçe ve yetenekli olanlar dile karşı asil bir hayranlığa kapılmadıkça işinin sınırına dayanmayacaktır.

Şimdi, biçimci kültür denen şeyin bir ve en değerli ödevlerinden biri işte burada yatar: oysa biz klaşik lisede, biçimci kültürün kaynağı denen yerde ne bulmaktayız? –Burada edindiği şeyi doğru başlıklar altında toplamayı bilen kişi, şimdiki o, sözde kültür kurumu klasik lise hakkında ne diye-

3 Özgün metinde cümle şu şekilde tamamlanmıştır: cum taedio in infinitum. "sonsuza dek bezginlikle (nefretle)" anlamına gelmektedir. (Ed. n.)

ceğini bilir. Yani şunu keşfedecektir ki ilk oluşumuna bakılırsa klasik lise, kültür için değil, bilgi için eğitmektedir ve keza, son zamanlarda adeta bilgi için değil gazetecilik için eğitmek ister gibi bir eğilim göstermektedir. Bu durum, Almanca dersinin veriliş tarzında çok güvenilir bir örnek şeklinde gösterilebilir.

Öğretmenin öğrencilerine sıkı bir dil bilinci kazandıracağı salt uygulamalı bir eğitim yerine her yerde anadilinin ilmi – tarihi bir işlenişinin belgelerini buluyoruz. Başka deyişle, ona, sanki ölü bir dilmiş, sanki bu dilin şimdisi ve geleceği için hiçbir sorumluluk almazmış gibi bakılıyor. Tarihçi tarz, zamanımızda o derecede alışılmış durumdadır ki dilin canlı bedeni bile anatomik araştırmalara peşkeş çekilmektedir: ama asıl burada kültür denen şey başlar, yani canlı olana canlı muamelesi yapmak; ve kültür öğretmeninin ödevi de, her yerde öne çıkmaya çalışan 'tarihe ilgiyi', her şeyden önce doğru hareket edildiğinde fark edilmek zorunda olmadığı yerde bastırmak şeklinde belirir. Ama bizim anadilimiz, öğrencinin doğru iş yapmayı öğrenmek zorunda olduğu bir alandır: ve sırf bu uygulamalı alan doğrultusunda Almanca dersi, kültür kurumlarımızda gereklidir. Şüphesiz tarihçi tarz, öğretmen için önemli ölçüde daha kolay ve daha rahat görünmektedir; keza çok az bir hazırlığa, bütün istek ve çabasının alçaktan uçmasına elverişlidir. Ama bu aynı uygulamayı biz pedagojik gerçekliğin bütün alanlarında yapmak zorundayız: daha kolay ve daha rahat olan, cafcaflı iddiaların ve onurlu unvanların cübbesine saklanmıştır. Asıl uygulama, kültürün gerektirdiği iş, aslında daha güç nitelenen, hoşnutsuzluk ve küçümsenme ile karşılanıyor: işte bu nedenle de namuslu insan bu *Quidproquo*'yu[4] kendi ve başkaları için açıklığa kavuşturmak zorundadır.

Bu dil öğrenimine bilgince bir heveslendirmenin dışında başka ne verir bir Almanca öğretmeni? Kendi kültür kurumunun ruhunu nasıl birleştirir Alman halkının sahip olduğu p e k a z s a y ı d a k i hakiki kültürlülerin ruhuyla, bu halkın klasik şair ve sanatkârlarının ruhuyla? Bu, insanın korkmadan ışık tu-

4 a) Yanılmaca.
b) Bir şey karşılığında alınan ya da verilen şey. (Ed. n.)

tamayacağı karanlık ve düşündürücü bir alan: ama burada da kendimizden hiçbir şey gizlemeyelim, çünkü günün birinde burada da her şey yenilenmek zorunda. Klasik lisede şu estetik gazeteciliğimizin iğrenç mührü gençlerimizin henüz biçimlenmemiş ruhlarına basılmaktadır. Burada klasiklerimizi cahilce bir yanlış anlama tohumları, öğretmenin kendisi tarafından ekilmektedir ki sonunda bundan estetik eleştiri ortaya çıkmakta ve düpedüz barbarlıktan başka bir şey değil. Öğrenciler, biricik S c h i l l e r imizden o çocuksu kendini beğenmişlikle söz etmeyi öğreniyorlar, onun en soylu ve en Alman eserleri olan *Marquis Posa* ve *Max und Thekla*'ya[5] gülümsemeye burada alıştırılıyorlar. Bu, Alman ruhunu öfkelendiren, daha iyi bir istikbalin yüzünü kızartacak bir gülümsemedir.

Almanca öğretmeninin klasik lisede etkili olduğu ve sık sık etkinliğinin zirvesi, hatta şurada burada lise kültürünün zirvesi olarak nitelenen son alan, A l m a n c a ö d e v i denen şeydir. Bu alanda hemen her zaman en yetenekli öğrencilerin özel bir hevesle koşuşturmalarından anlaşılmalı, burada ortaya konulan ödevin ne kadar tehlikeli – çekici olduğu. Almanca ödevi, bireye bir çağrıdır: ve bir öğrenci kendisinin farklılıklarının ne kadar çok bilincine varırsa, kendi Almanca ödevini de o kadar özel biçimleyecektir. Bu "özel biçimleme" üstüne üstlük ekseri lisede konuların seçilmesinde bile teşvik edilmektedir. Bence bu, daha küçük sınıflarda bile aslında hiç pedagojik olmayan bir konunun, hayatını ve kendi gelişimini anlatma konusunun verildiğinin kanıtıdır. Besbelli ekseri öğrencinin bu çok erken istenen kişilik ödevi, bu olgunlaşmamış düşünce üretimi yüzünden kendi günahı olmadan hayatı boyunca acı çektiğinden emin olmak için çok sayıda öğrencinin konu başlıklarının listesini gözden geçirmek gerek: ve bir insanın ileriki yaşlardaki edebi etkinliği, çoğu zaman düşünceye karşı işlenen bu pedagoji günahının acıklı sonucu olarak kendini gösterir.

Böyle bir yaşta, böyle bir ödevin yazılması sırasında neler olabileceğini bir düşünün! Bu bir ilk eserdir; henüz gelişme-

5 Her iki kahraman da Friedrich Schiller'in (1759–1808) Jambus vezniyle yazdığı ünlü *Wallenstein* trilojisinin kahramanlarıdır. Max Piccolomini, eserin politik figürüdür. Wallenstein'ın hem hayranı hem de düşmanıdır. Thekla ise Wallenstein'ın kızıdır. Max, Otuz Yıl Savaşları'nda ölür ve sembol olur. (Ed. n.)

miş güçler ilk olarak bir araya gelip kristalleşmektedir. İstenen bağımsızlığın o coşkulu duygusu, bu ürünleri en ilk, asla bir daha tekrarlanmayacak bir büyü ile örter. Doğanın bütün pervasızlığı, derinliğinden çıkarılmış, bütün kibirler daha güçlü hiçbir engelle durdurulamamış, ilk olarak edebi bir biçime girmesine izin verilmiştir: genç insan o andan itibaren kendini olgunlaşmış, konuşmaya ve söze katılmaya yetkili, hatta görevli bir varlık olarak hisseder. Çünkü o konular ona şair eserleri üzerine kanaat bildirmeye ya da tarih kişileri bir karakter tasviri biçimine tıkıştırmaya ya da ciddi ahlaki problemleri bağımsızca işlemeye, hatta tersine bir perspektifle kendi oluşumunu aydınlatmaya ve kendisi hakkında eleştirel bir yazı yazmaya zorlar. Kısacası, en düşündürücü problemlerden oluşmuş koca bir dünya, bu şaşkın, o ana kadar bilinçsiz genç insanın önünde açılır ve onun kararlarına sunulur.

Şimdi gözümüzün önüne bir getirelim, bu etkili ilk orijinal başarıları, öğretmenin bu alışılmış etkinliğini. Bu ödevlerde neyi kusur olarak görür? Öğrencilerinin dikkatini neyin üzerine çeker? Biçim ve düşüncenin bütün sapmaları üzerine, yani bu yaş için karakteristik ve bireysel olan her şey üzerine. Bu pek erken heyecanda, işte yalnız ve yalnız beceriksizliklerde, aşırılıklarda ve grotesk unsurlarda kendini gösteren asıl bağımsız şey, yani tam da bireyin kendisi, öğretmen tarafından ezilmekte, orijinallik dışı bir sıradan ahlaklılık uğruna lanetlenmektedir. Buna karşılık monotonlaştırılmış sıradanlık, bezgince verilmiş aferinler alıyor: çünkü öğretmen, asıl onda haklı olarak çok sıkılmaktadır.

Klasik lisedeki bu Almanca ödevi denen bütün bir komedide yalnızca en anlamsızı değil, şimdiki lisenin en tehlikeli unsurunu gören insanlar da vardır besbelli. Burada orijinallik istenir, ama öte yandan o yaşta mümkün olan tek şey dışlanır: burada öyle bir biçimsel kültür öngörülür ki şimdi sadece pek az kimse olgunluk çağında ona ulaşmaktadır. Burada herkes düpedüz edebiyata yeterli bir varlık olarak görülmektedir; en ciddi meseleler ve kişiler üzerine kendi görüşü olabilecek bir varlık! Oysa doğru bir eğitim, hükmün bağımsızlığı gibi gülünç bir iddiayı bastırmak ve genç insanı dehanın asası altında sıkı bir itaate alıştırmak için çaba harcayacaktır. Burada bir ifade tarzı bü-

yük ölçüde öngörülmektedir, hem de söylenmiş ya da yazılmış her cümlenin barbarlık olduğu bir çağda. Şimdi bunun üstüne bir de o yaşların çabuk etkilenen başına buyrukluğunu düşünelim, gencin ilk defa olarak edebi suretini aynada görürkenki kibirli duygusallığını düşünelim! Bütün bu etkileri bir b a k ı ş t a kavrayıp da kim şüphelenebilir ki bizim edebiyat ve sanat piyasamız burada yeni yetişmekte olan kuşağa bütün zararları durmadan yeniden vermektedir: mesela o telaşlı ve kibirli üretim, rezil kitapçılık, mükemmel üslupsuzluk, ifadedeki o hamlık ve karaktersizlik, ya da acınası besililik, her türlü estetik kanon yitimi, anarşi ve karmaşanın o şehveti, kısacası gazeteciliğimizin ve bilginliğimizin edebi unsurları.

Şimdi şundan pek az kimsenin haberi var: binlerce kişiden neredeyse bir kişi, yazarlığını kabul ettirebilir, bütün ö t e k i l e r ise, yani tehlikeyi göze alarak deneyenler hakikaten hüküm verebilecek yetenekte kişiler arasında basılmış her cümlenin karşılığı olarak bir Homeros kahkahası hak edenler –çünkü bu şimdi bize biraz ikram etmek isteyen edebi bir Hephaistos'u topallayarak yaklaşır görmek, Tanrılar için tam bir tiyatrodur. Bu alanda ciddi ve sıkı alışkanlıklar kazandırmak, biçimci kültürün en yüce ödevleridir; buna karşılık "özgür kişilik" denen şeyi her yönden saygın görmek, barbarlığın ta kendisinden başka bir şey olmamalı. Ama en azından Almanca dersinde kültürün değil, başka bir şeyin mesela o sözü edilen "özür kişilik"in düşünüldüğü şimdiye kadar anlatılanlardan ortaya çıkmış olmalı. Ve Alman klasik liseleri Almanca ödevinin o iğrenç, vicdansız yazı gevezeliğinin sürdürülmesinde öncü oldukları sürece, ve sözlü yazılı anlatımda en yakın uygulama disiplinini kutsal bir görev saymadıkları sürece, anadiline sanki zorunlu bir baş belası ya da ölü bir bedenmiş muamelesi yaptıkları sürece, ben bu kurumları hakiki kültür kurumları saymam.

Dil konusunda k l a s i k ö r n e ğ i n etkisinden çok az şey fark ediliyor. Bu nedenle de klasik liselerimizin yayması istenen "klasik kültür", bana biraz çok şüpheli ve yanlış anlaşılmış görünüyor. Çünkü o örneğe bakıp da Grek ve Romalı'nın kendi dilini çocukluk yıllarından başlayarak nasıl bir ciddiyetle görüp işledikleri nasıl gözden kaçar? Bu örnek böyle bir noktada nasıl görmezden gelinebilir, eğer gerçek-

ten klasik Helenist ve Romalı dünya bizim klasik liselerin müfredatına en yüksek, öğüt verici örnek olarak konmuşsa. Görünen daha çok şu ki, klasik lisenin "klasik kültür" tohumları ekme iddiasında söz konusu olan şey, klasik liseye herhangi bir taraftan kültürlü insan yetiştirme yeterliliği yok eleştirisi geldiğinde kullanılan utangaç bir bahanedir. Klasik kültür! Ne kadar ihtişamlı geliyor kulağa! Saldıranı utandırıyor, saldırıyı ertelettiriyor. Çünkü insanı alt üst eden bu klişenin aslına inmeyi kim becerebilir? Ve bu, klasik lisenin alışılmış taktiğidir: savaşa çağrının geldiği tarafa doğru o pek de şeref madalyalarıyla süslü olmayan kalkanına o şaşırtıcı sloganlarından birini, mesela "klasik kültür", "biçimsel kültür" ya da "bilim için kültür"den birini yazar. Maalesef kısmen kendi içinde, kısmen kendi aralarında çelişkili olan üç şaşaalı şey! Ve bunlar, zorla bir araya getirilirse, olsa olsa bir kültür çorbası oluşur. Çünkü hakiki bir "klasik kültür" öylesine duyulmamış derecede güç ve ender bir şeydir ve öylesine karmaşık bir yetenek ister ki onu klasik lisenin ulaşılabilir bir hedefi olarak vaat etmek, saflık ya da utanmazlıktan başka bir şey değildir. "Biçimsel kültür" terimi, insanın bulaşmaması gereken ham, felsefe dışı zırvalardandır. Çünkü "maddi kültür" diye bir şey yoktur ki! Ve "bilime hazırlayıcı kültür"ü klasik lisenin hedefi sayan kimse, bununla "klasik kültür"ü ve "biçimsel kültür" denen şeyi, yani klasik lisenin bütün kültür hedefini harcamaktadır. Çünkü bilim insanı ve kültür insanı, burada b i r t e k bireyde birbirine temas eden ama asla birbiriyle birleşmeyen iki farklı alana aittirler.

Klasik lisenin bu üç, sözde hedeflerini Almanca dersi konusunda gözlemlediğimiz gerçeklikle karşılaştırırsak o zaman anlarız, bu hedeflerin alışılmış anlamda en çok neler olduğunu, yani kavga ve savaşta kaçamak olarak düşünüldüğünü ve gerçekten de muhalifini uyuşturmaya yeterince elverişli olduğunu. Çünkü Almanca dersinde klasik antik örneği, dil eğitimindeki antik muazzamlığı herhangi bir şekilde hatırlatan hiçbir şey fark edememiştik. Oysa aynı Almanca dersiyle ulaşılan biçimsel kültür, "özgür kişiliğin", yani barbarlık ve anarşinin mutlak keyfi olarak ortaya çıktı. O dersin sonucu olarak bilime hazırlık meselesine gelince, germanist-

lerimiz herhalde haklı olarak ölçmüşlerdir, klasik lisedeki o bilgiççe başlangıçların kendi bilimlerinin gelişimine ne kadar az, tek tek üniversite hocalarının kişilikleriyle ise ne kadar çok katkı sağladığını. Özetle: klasik lise şimdiye kadar, hakiki kültürün ilk ve en yakın nesnesini, anadilini ıskalamaktadır: oysa bununla daha sonraki her türlü kültür çabalarının verimli zeminini kaybetmektedir. Çünkü bizim klasik yazarlarımızın büyüklüğüne tam bir duyarlılık, sıkı, sanatça özenli bir dilsel disiplin ve gelenekle güçlenir. Klasik lisenin bu yazarları takdir etmesi ise şimdiye kadar tek tek öğretmenlerin şüpheli estetize edici heveskârlığı ya da belli trajedi ve romanların sırf içerik etkileriyle sınırlı kalıyor. Ama sırf deneyimle biliyoruz ki dil ne kadar güçtür, uzun arayış ve uğraş sonunda varılır bizim büyük şairlerimizin yürüdüğü yola, ve onların bu yolda nasıl kolay ve güzel yürüdüğünü, başkalarının nasıl beceriksizce ya da çarpıkça onları izlediğini duyumsamak böyle mümkündür.

Ancak böyle bir disiplin sayesinde edinir genç, o pek sevilen ve övülen, bizim gazete fabrika işçileriyle roman yazarlarının "parıltılı" üslubundan fiziksel bir iğrenme duymayı; edebiyatçılarımızın seçkin telaffuzundan ve bir çırpıda ve kesin olarak mesela Auerbach'ın mı yoksa Gutzkow'un mu gerçekten şair olduğu gibi bir sürü tam anlamıyla komik sorunlar ve eksiklerin üzerine çıkar. Çünkü bunları, iğrenmeden okuyamaz artık. Hiç kimse sanmasın ki onun duygusunu bu fiziksel iğrenmeye ulaşacak kadar geliştirmek kolaydır: ama hiç kimse de ümit etmesin ki dilin bu dikenli yolundan, hem de dil araştırmasının değil, dilsel öz denetimin yolundan başka yolla bir estetik hükme ulaşacaktır.

Burada ciddi olarak çaba gösteren kimsenin durumu aynı, yetişkin bir insan olarak mesela asker olarak önceleri yürümekte bir heveskâr ve deneyciyken sonradan yürümeyi öğrenmek zorunda kalan kimse gibidir. Bunlar, zor aylardır: insan, ayak parmakları kopacak diye korkar, ayakların suni ve bilinçli olarak öğrenilen hareketlerinin bir zaman rahatça ve kolayca yerine getirilebileceği hakkındaki bütün ümitlerini kaybeder: ayaklarını nasıl acemice ve kabaca bir bir öne geçirdiğini dehşet içinde görür ve her türlü yürümeyi unuttuğundan ve gereği gibi yürümeyi asla öğrenememekten korkar. Öbür ta-

raftan ansızın fark eder ki suni olarak denenmiş hareketler şimdi yeniden yeni bir alışkanlık ve ikinci bir tabiilik olmuş ve adımların o eski güven ve kuvveti sağlamlaşmış ve hatta ardında zarafetle geri dönmüş. Şimdi şu da bilinmektedir ki yürümek ne kadar güçtür ve artık acemi deneyciye ya da zarafetle yürüme heveskârına gülmeye hak kazanılmıştır. Bizim "zarif" diye adlandırılan yazarlarımız, üsluplarının ortaya koyduğu gibi, asla yürümeyi öğrenmemişlerdir: ve yazarlarımızın ortaya koyduğu gibi de yürümek bizim klasik liselerimizde öğrenilmiyor. Dilin doğru yürüyüş tarzıyla ise kültür başlar. O kültür ki eğer tam başlamışsa daha sonra o sözde "zarif" yazarlara karşı "iğrenme" denen fiziksel duyguyu yaratır.

Bizim şimdiki klasik lisenin berbat sonuçlarını şundan fark ediyoruz: her şeyden önce itaat ve alışkanlık demek olan tam ve sıkı bir kültürün tohumlarını atacak güçte değil, olsa olsa bilimsel güdülerin harekete geçmesi ve meyve vermesinde hedefe ulaşması ise şu sık sık rastlanan bilginlik ihtiyacının zevk barbarlığıyla ortaklığını, bilimin gazetecilikle ortaklığını açıklıyor. Bugün muazzam bir genellemeyle şu algılamada bulunulabilir: bilginlerimiz, Almanlığın Goethe, Schiller, Lessing ve Winckelmann'ın çabalarıyla ulaşmış olduğu o kültür yüksekliğinden aşağılara düşmüştür: öyle bir düşüştür ki bu, aramızdaki insanların edebiyat tarihçileri dahil (adları Gervinus[6] ya da Julian Schmidt olsun) düştükleri yanlış anlamaların kabalığında her toplantıda, hatta hemen her sohbette ortaya çıkmaktadır. Ama en çok ve en acı şekliyle bu düşüş pedagojik, klasik liseyle ilişkili kitaplarda kendini göstermektedir. O insanların hakiki bir kültür kurumu olarak sahip olduğu tek değerin yarım yüzyıldan hatta daha uzun zamandan beri kabul edilmek şöyle dursun bir kere bile ağza alınmadığı kanıtlanabilir; oysa o insanlar klasik kültürün hazırlayıcı öncüleri ve rahipleridir, antikiteye götüren yol yalnızca onların elinde bulunabilir. Klasik kültür denen her şeyin b i r t e k sağlıklı ve doğal kaynağı vardır: dilin kullanımında sanatlı, ciddi, sıkı bir alışkanlık. Bunun içinse ve biçimin sırrı içinse nadiren biri çıkıp kendiliğinden doğru yola yönlenebi-

6 Gervinus (Georg Gottfried) Alman tarihçisi ve siyaset adamı (1809–1871). Deutsche Zeitung'un kurucusudur. Almanya'da edebiyat tarihinin kurucusu olarak kabul edilir. (Ed. n.)

lir, oysa bütün değerlerinin o büyük öncülere ve ustalara ihtiyacı vardır ve onların himayesine güvenmeleri gerekir. Böyle bir biçim duygusu kazanılmadan gelişebilecek hiçbir klasik kültür yoktur. İçinde yavaş yavaş biçim ve barbarlığı ayırt eden anlayışın uyandığı yerde, tam ve biricik kültür yurdu Grek antikitesine sıçrayış, ilk olarak harekete geçer. Kendimizi o son derece uzak ve pırlanta dalgalarla çevrili Helen kalesine her yaklaştırma denememizde şüphesiz, sırf o sıçramanın yardımıyla pek ilerleyemeyiz. Tam tersine, yeniden aynı öncülere, aynı ustalara, bizim Alman klasiklerine ihtiyaç duyarız, onların antik çabalarının kanat çırpışları altında o özlem ülkesine, Yunanistan'a sürüklenebilmek için.

Bizim klasiklerle klasik kültür arasında olabilen tek bağıntıdan, şüphesiz tek bir harf sızamamıştır klasik lisenin o eskiçağ duvarlarından içeri. Daha çok filologlar kendi hesabına Homeroslarını ve Sophokleslerini genç ruhlara ulaştırmaya bıkıp usanmadan çaba göstermektedirler ve sonucu düpedüz itirazsız bir örtmece ile "klasik kültür" olarak adlandırmaktalar. Her insan kendi deneyimleriyle ölçebilir, Homeros ve Sophokles'ten o gönüllü hocaların eliyle neler edindiğini. Burası en sık ve en güçlü yanılma ve kasıtsız yayılmış yanlış anlamaların bir alanıdır. Ben klasik Alman lisesinde hiçbir zaman gerçek "klasik kültür" diyebileceğim şeyin bir tek ipliğini görmedim. Ve bu, hiç de şaşılacak bir şey değil, eğer klasik lisenin Alman klasiklerinden ve Alman dil disiplininden nasıl ayrıldığını düşünecek olursak. Sonsuza bir sıçrayışla hiç kimse antikiteye ulaşamaz: ama yine de okullarda antik yazarlarla ilişki kurulma tarzı, filolog hocalarımızın saf yorum ve açıklamaları, sonsuza doğru böyle bir sıçrayıştır.

Çünkü klasik Helenistlikten hoşlanma en zorlu kültür savaşımının ve sanat kabiliyetinin öyle nadir bir sonucudur ki klasik lise yalnızca kaba bir yanlış anlamayla bu duyguyu uyandırma iddiasında bulunabilir. Hangi yaşta? Henüz günün en renkli hevesleriyle körü körüne oraya buraya çekilen, o Helenist duygunun bir kez uyandı mı hemen saldırganlaşıp şimdiki sözde kültüre karşı bitmeyen bir savaşta kendini ortaya koymak zorunda olduğundan habersiz bir yaşta. Şimdiki liseli için Helenler Helen olarak ölmüştür: evet, Home-

ros'tan zevk alır, ama Spielhagen'dan bir roman onu çok daha fazla sarar: evet, az çok hoşlanarak bir Grek trajedisini ya da komedisini yutar, ama Freitag'ın "Gazeteciler"i gibi bir modern dram onu çok daha farklı etkiler. Evet, bütün antik yazarlara bakarak sanat estetikçisi Hermann Grimm'e benzer laf etmeye eğilimlidir: hani şu, Milo Venüs'ü üzerine dolambaçlı bir yazıda kendi kendine 'Bir Tanrının bu heykelinden bana ne? Bende uyandırdığı düşüncelerin ne faydası var bana? Orestes[7] ve Oedipus, İphigeneia[8] ve Antigone'nin benim kalbimde ortak neleri var' diye soran Grimm gibi. Hayır, liseli öğrencilerim, Milo Venüs'ü sizi hiç ilgilendirmiyor: ama öğretmenlerinizi de öyle. Ve şimdiki klasik lisenin şansızlığı, sırrı bu işte. Kılavuzlarınız körse ve kendilerini gözü gören kişiler olarak gösteriyorlarsa sizi kültürün vatanına kim götürecek! Eğer sizlere konuşmayı, bağımsızca estetize etmeyi öğretecekleri yerde, sizler sanat eseri önünde huşu duymaya, bağımsızca felsefe yapmaya yönlendirilmeye, büyük düşünürleri dinlemeye zorlanmak yerine bağımsızca kekeleme metoduyla şımartılıyorsanız, ve bunların hepsinin sonucunda antikiteye sonuna kadar uzak kalıp günün uşağı oluyorsanız, içinizden kim sanatın o kutsal ciddiyetine hakiki bir duyarlılık geliştirecek?

Şimdiki klasik lise kurumunun sahip olduğu en büyük umut, Latin ve Grek dillerinin birçok yıl boyunca ciddiyetle yürütülmesinde yatmaktadır. Burada, tam manasıyla sağlam hale gelmiş bir dile, gramer ve sözlüğe saygı duymak öğrenilmektedir, burada, neyin hata olduğu bilinmekte ve şimdiki Alman üslubunda olduğu gibi gramer ve yazım takıntı ve münasebetsizliklerin de kendilerini haklı göreceği

7 Orestes: Agamemnon'la Klytaimestra'nın oğlu, Elektra, İphigeneia ve Khrysothemis'in kardeşi. Orestes, Atreusoğullarının suçlarını anasını öldürmekle sürdürür, ama Tanrı lanetini de kendi dramıyla sona erdirir. Kaynak: Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 1993, s. 229. (Ed. n.)

8 İphigeneia: Agamemnon'la Klytaimestra'nın kızı, Elektra, Orestes ve Khrysothemis'in kardeşi. Homeros destanlarında İphiegeneia'dan söz edilmez, adı İphianassa olarak geçer, efsanesi Troya savaşıyla doğrudan doğruya ilgili olduğu halde, Homeros ne Aulis'teki, ne Tauris'teki serüvenine dokunur. Bunun tam tersine tragedya yazarları ve özellikle Euripides, İphigeneia tipine büyük bir ün kazandırmış ve Troya savaşıyla doğrudan doğruya ilişkili tek kişi olarak İphigeneia batı yazınını da etkilemiş, Racine ve Goethe'ye konu olmuştur. Kaynak: Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi, 1993, s. 160. (Ed. n.)

iddiasıyla her an zahmete sokulmamaktadır. Dile karşı bu saygı böyle havada kalmasın yeter! Aynı zamanda insanın anadilinde hemen yeniden kurtulacağı teorik bir yük de olmasa! Genel olarak Latince ve Yunanca öğretmeni bu anadille pek az zahmete girer; bunu başından beri insanın Latince ve Yunanca'nın sıkı disiplininden sonra nefes alabileceği, Alman insanının yerli her şeyde gösterdiği o gevşek rahatlığa izin verilen bir alan olarak görür. Bir dilden başka bir dile çeviri denen o muazzam alıştırmalar ki en şifalı şekilde insanın kendi dili içinde sanat duygusu aşılayabilir, bunlar Almanca yönünde asla uygun düşen kategorik disiplin ve önemle yürütülmemiştir; oysa bu disiplin ve önem gevşek bir dil olan bu dilde her şeyden önce gereklidir. Son zamanlarda bu alıştırmalar da gittikçe yok olmaktadır: yabancı klasik dilleri bilmekle yetinilmekte, onlara vakıf olmaya tenezzül edilmemektedir.

Klasik lise anlayışındaki bilimsel eğilim burada yeniden kopmaktadır: bu, daha önceki dönemde bir zamanlar klasik lisenin hedefi olarak ciddiye alınan hümanist kültüre aydınlanmacı bir ışık düşüren bir olgudur. O muazzam adam Friedrich August W o l f[9] tarafından yeni, Yunanistan ve Roma'dan bu tarafa o insanlar aracılığıyla gelen klasik ruh, klasik liseye yönlendirildiğinde, bizim o büyük şairlerin, yani hakikaten kültürlü az sayıda Alman'ın devri egemendi. Cesur başlangıcında Wolf, klasik liseye yeni bir imaj kazandırmayı başardı ki o artık bilimin yalnızca bir hazırlık alanı değil, her şeyden önce daha yüksek ve daha soylu bir kültürün esas kutsama yeri olacaktı.

Dıştan bakıldığında bunun için gerekli görünen ölçütlerden çoğu klasik lisenin modern yapılanışına kalıcı başarılarla geçmiştir: ama asıl en önemli şey, yani öğretmenlerin kendilerinin bu yeni ruhla kutsanması başarılamamıştır, yani klasik lisenin hedefinden, bu arada Wolf'un ulaşmak istediği hümanist kültürden önemli ölçüde uzaklaşılmıştır. Daha ziyade o eski, Wolf'un aştığı bilginliğin ve bilgin kültürünün

9 Friedrich August Wolf (1759–1824) Alman filoloğu. *Proleyomena ad Homerum* (Homeros'a Giriş) adlı bir eser yazdı. Bu eserde İlyada ve Odysseia'nın ayrı dönemlerde yazılmış epik parçaların bir araya getirilmesinden meydana geldiğini ispatlamaya çalıştı. (Ed. n.)

mutlak önemsenişi, yavaş yavaş yorgun bir mücadelenin sonunda nüfuz edilen kültür ilkesinin yerini almış ve şimdi yine, o eski açıklıkla olmasa da maskeli bir şekilde ve örtülü bir çehreyle tek başına egemenliğini elde etmiştir. Ve klasik liseyi klasik kültürün muazzam yoluna sokmadaki başarısızlık, bu kültür çabalarının Alman olmayan, neredeyse dış ya da kozmopolitik karakterindendi, aynı zamanda da ayakları altındaki vatan toprağını çekip yine de ayağını yere sağlam basacağı inancından, en uzak Helen dünyasına Alman ruhunun, milli ruhun inkârı ile doğrudan ve köprüsüz atlanabileceği hakkındaki saçmalıktandı.

Şüphesiz, bu Alman ruhunu önce gizlendiği yerlerde, moda giysiler altında ya da yıkıntılar altında aramayı bilmek gerek; o ruhu, bozuk halinden utanmayacak kadar çok sevmek gerek; her şeyden önce, onu şimdilerde gururlu bir ifadeyle "bugünün Alman kültürü" diye anılan şeyle karıştırmaktan kendimizi korumalıyız. İşte o ruh, bununla daha çok içten içe düşmandır: özellikle de kültür eksikliği üzerine o "şimdiki zaman"ın yakınıp durduğu alanlarda çoğu zaman o hakiki Alman ruhu, her ne kadar hoş biçimde değilse de ve ham dış görüntülerde yaşamaya devam etmektedir. Buna karşılık şimdi özel bir vurdumduymazlıkla "Alman kültürü" diye adlandırılan şey, kozmopolit bir eklenmedir ve Alman ruhu karşısındaki konumu, gazetecinin Schiller'e, Meyerbeer'in Beethoven'e karşı tutumu gibidir: burada en güçlü etki, kabiliyetsizce ve emin olmayan bir zevkle taklit edilen, en temelde Germenlik dışı olan Fransız uygarlığıdır ve taklitte Alman toplumuna, basına, sanata ve üsluba ikiyüzlü bir hal vermektedir. Şüphesiz bu kopya hiçbir alanda, o orijinal, Romanlık niteliğinden ortaya çıkan uygarlığının neredeyse günümüze kadar Fransa'da ürettiği o sanat bakımından eksiksiz etkiye ulaşmadı. Bu karşıtlığı algılamak için bizim ünlü Alman romancılarını daha az ünlü her Fransız ya da İtalyan romancısıyla karşılaştıralım! Her iki yanda da aynı şüpheli eğilimler ve hedefler, aynı daha şüpheli araçlar! Ama orada sanatçı ciddiyeti, en azından dilsel titizlikle ve çoğu kez güzellikle birleştirilmiş olarak, hep uygun toplumsal kültürün yankısı, burada ise her şey taklit, beceriksiz, fikir ve ifade laubaliliği içinde, üstelik gerçek toplumsal bir form arka planı

olmadan, olsa olsa bilgince yapmacıklık ve bilgilerle, Almanya'da dejenere bilgin kişinin Roman ülkelerinde sanat kültürü almış insanın gazeteci olduğunu hatırlatırcasına. Bu, sözde Alman, aslında taklit kültürle Alman insanı hiçbir alanda zafer vaat edemez: o kültürde Fransız ve İtalyan onu utandırır ve yabancı bir kültürün becerikli taklidi konusunda da aynı şeyi her şeyden önce Rus yapar.

Biz, Alman ruhuna sımsıkı bağlanalım! O ruh, Alman Reformasyonunda ve Alman müziğinde kendini göstermiş, Alman felsefesinin muazzam cesareti ve disiplininde ve Alman askerinin daha geçenlerde denenmiş sadakatinde o dayanıklı ve gösterişten hoşlanmaz gücünü kanıtlamıştır ki bu güçten aynı şekilde şimdiki zamanın moda olan sahte kültürünü de alt etmesini bekleyebiliriz. Hakiki kültür okulunu bu mücadelenin içine çekmek ve özellikle klasik lisede yetişmekte olan kuşağı hakikaten Alman olan şey için alevlendirmek, okulun istikbale dayanıklı olması konusunda bizim umudumuzdur: burada klasik kültür dedikleri de tekrar kendi zeminine ve biricik kaynağına ulaşacaktır. Klasik lisenin tam bir yenilenişi ve temizlenişiyle olacaktır. Çok esrarengiz ve anlaşılması güç olan şey, en içten Alman varlığını Grek dehasına bağlayan bağdır. Ama hakiki Alman ruhunun en soylu ihtiyacı, bu Grek dehasının elini, barbarlık nehrinde sağlam bir dayanak gibi yakalamadan önce, bu Alman ruhundan Greklere doğru yakıcı bir özlem doğmadan önce, Schiller ve Goethe'nin şifa bulduğu o Grek ülkesine güçlükle ulaşılan uzak görüş en iyi ve en yetenekli insanların haç yeri olmadan önce klasik lisenin klasik kültür hedefi havada oradan oraya durmadan sallanacaktır. Ve gerçek, sağlam ve yine de ideal bir hedefi gözetmek ve öğrencilerini şimdilerde "k ü l t ü r" ve "e ğ i t i m" denen şu parlak hayaletten kurtarmak için pek sınırlı da olsa bir bilimsellik ve bilginliği klasik lisede yerleştirmek isteyenlere en azından öfkelenilmeyecektir. Şimdiki klasik lisenin üzücü hali budur: en sınırlı görüş açıları bir dereceye kadar haklıdır, çünkü bu görüş açılarının haksız olduğu yere ulaşmak ya da en azından bu yeri tespit etmek durumunda olan hiç kimse yok. –

Hiç kimse mi? diye sordu öğrenci filozofa, sesinde belli bir gücenme tonuyla. Sonra her ikisi de sessizleşti.

III. KONFERANS

Sayın konuklar!

Bir zamanlar kulak misafiri olduğum ve ana hatlarını burada sizlerin önünde canlı bir anı olarak çizmeyi denediğim o konuşma, sonunda hikâyemi bitirdiğim noktada ciddi ve uzun bir arayla kesilmişti. Yol arkadaşı ve filozof, kederli bir sessizliğe gömülüp oturdular; az önce sözü edilen, en önemli kültür kurumu klasik lisenin içinde bulunduğu kriz, bertaraf edilmesine iyi niyetli bireyin yetmediği ve kitlenin de yeterince iyi niyetli olmadığı bir yük olarak her ikisinin de içine oturmuştu. –

Bizim münzevi düşünürlerimizi iki şey özellikle kederlendiriyordu: birincisi, haklı olarak "klasik kültür" denebilecek şeyin şimdi yalnızca havada sallanan ve bizim eğitim araçlarımızla hiç ortaya çıkamayacak bir kültür ideali olduğunu açık seçik fark etme, ikincisi, yaygın ve dokunulmaz bir iyimserlikle şimdi "klasik kültür" denen şeyin yalnızca iddialı bir yanılgı değeri taşıdığını fark etme. Bu yanılgının en iyi etkisi, "klasik kültür" sözünün hâlâ yaşıyor olmasında ve coşkulu yankısını henüz kaybetmemiş olmasında yatar. Sonra bu dürüst adamlar Almanca dersi örneğinde kanıtladılar ki, antikitenin sütunları üzerine kurulacak yüksek bir kültür için gerçek çıkış noktası, şimdiye kadar bulunmamıştır: dil eğitiminin ilkelleşmesi, uygulamalı bir disiplin ve alıştırmanın yerine bilgince tarihçi yöntemlerin geçmesi, klasik liselerde desteklenen belli eksersizlerin bizim gazete-

ci hayatımızın şüpheli ruhuyla bağlanması. – Bütün bu, Almanca dersinde algılanan olgular şu üzücü kesinliği ortaya çıkarıyor ki klasik Eskiçağdan gelen ve çağımızın barbarlığıyla savaşa hazırlayan ve liselerimizi belki bir kez daha bu savaşın doğum yerleri ve tezgahları haline sokacak o en yararlı güçler, bizim klasik liselerde henüz sezilmemiş bile.

Bir ara tam tersine sanki antikite ruhu klasik lisenin daha eşiğinde geri çevrilmeliymiş ve sanki burada da şimdiki sözde "Alman kültürü" denen ve dalkavuklukla şımartılan varlığa kapıları sonuna kadar açmalıymış gibi göründü. Ve bizim münzevi tartışmacılarımız için eğer bir umut görünüyorduysa bu, her şeyin beter olacağı, şimdiye kadar pek az kimse tarafından tahmin edilen şeyin yakında çok kimseye son derece açık seçik olacağıydı; o zaman da dürüst insanların ve kararlıların dönemi, halk eğitiminin bu ciddi alanı için artık uzakta olmayacaktı.

Filozof şöyle demişti: bizler, Alman Reformasyonunda ve Alman müziğinde ortaya çıkan ve Alman felsefesinin cesaret ve disiplininde ve Alman askerlerinin yenilerde denenmiş o sağlam, hiçbir sahtekarlığa yüz vermeyen ve bizim o "şimdiki zaman"ın moda sahte kültürünü alt edeceğini bekleyebileceğimiz gücünde ortaya çıkan Alman ruhuna bir o kadar sıkı sıkıya bağlıyız. Bu mücadeleye hakiki kültür okulunu katmak ve özellikle klasik lisede yetişmekte olan kuşağı hakikaten Alman olan şey için ateşlendirmek, okulun bizce ümit edilen istikbal etkinliğidir, ki bu etkinlikte klasik kültür denen şey, yeniden doğal zeminine ve biricik kaynağına kavuşacaktır. Klasik lisenin tam bir yenilenmesi ve arındırılması, ancak ve ancak Alman ruhunun derinden ve güçlü bir yenilenmesi ve arındırılmasıyla olacaktır. En derin Alman varlığıyla Grek dehasını birbirine bağlayan bağ, çok esrarengiz ve kavranması çok güçtür. Ama hakiki Alman ruhunun en asil ihtiyacı, Grek dehasının eline, barbarlık ırmağında sağlam bir kayayı yakalar gibi sarılmadan önce, bu Alman ruhundan Greklere yakıcı bir özlem doğmadan önce, Schiller ve Goethe'nin hayat bulduğu Grek vatanına doğru zahmetle ulaşılmış o uzak görüş en iyi ve en yetenekli insanların hac yeri olmadan önce, klasik lisenin klasik kültür ideali havada, desteksiz olarak oradan oraya uçuşacaktır; ve ger-

çek, sağlam ve yine de ideal bir hedefi göz önünde tutmak için, öğrencilerini şimdi "kültür" ve "eğitim" dedikleri şu parlak şeytanın baştan çıkarıcılıklarından kurtarmak için sınırlı da olsa bir bilimselliği ve bilginliği lisede yerleştirmek isteyenlere en azından kızmamak gerekecek.

Sessiz bir süre düşünmeden sonra yol arkadaşı filozofa dönüp şöyle dedi: "Hocam, siz beni umutlandırmak istiyordunuz, ama görüşümü ve bu sayede gücümü ve cesaretimi artırdınız: gerçekten, şimdi ben bu mücadele alanına daha cesurca bakıyorum, gerçekten o pek aceleci kaçışımı daha şimdiden hor görüyorum. Biz zaten kendimiz için hiçbir şey istiyor değiliz; ve bu mücadelede ne çok bireyin mahvolmuş olması ve kendimizin ilk mahvolacaklar arasında olup olmayacağımız da bizi ilgilendirmemeli. Çünkü bu meseleyi asıl ciddiye aldığımız için o zavallı bireylerimizi öyle çok ciddiye almamalıyız; battığımız anda herhalde şerefine inandığımız o bayrağı bir tutan olacaktır. Böyle bir mücadele için yeterince güçlü müyüm, uzun süre dayanacak mıyım, bu konuda düşünmek istemiyorum. Herhalde ciddiyetleri bize sık sık gülünç gelen böyle düşmanların alaylı kahkahaları altında ölmek bile şerefli olur. Yaşıtlarımın benimle aynı mesleğe, en yüce öğretmenlik mesleğine nasıl hazırlandıklarını düşününce biliyorum ki karşıt görüşlere ne sık gülerdik, en farklı olanda nasıl ciddileşirdik." "Ama dostum" diye sözünü kesti filozof gülerek "Sen, yüzme bilmeden suya atlamak isteyen ve boğulmaktan çok boğulmayıp alay edilmekten korkan biri gibi konuşuyorsun. Oysa alay edilmek, korktuğumuz en son şey olmalı; çünkü burada öyle bir alandayız ki burada söyleyecek öyle çok hakikat var, öyle çok korkunç, berbat, affedilmez hakikat var ki en samimi nefretimiz eksik olmayacak ve ancak öfke şurada burada mahcup bir gülüşe yol açabilir. Şimdiye kadarki eğitim sistemini, şimdi gönül rahatlığıyla, ciddi bir sakınca görmeden nakletmek üzere içlerine sindirmiş o muazzam öğretmen kitlesini düşün bir! Bu insanlar sence neler hissedecek, kendileri dışında hem de *beneficio naturae*[10] yapılan planlardan, o orta halli yeteneklerini aşan beklentilerden, kendilerinde yankı bulamayan ümitlerden, savaş çağrısını bile anlamadıkları ve içlerinde

10 Doğa sayesinde, doğanın lütfuyla. (Ed. n.)

yalnızca duyarsız, dirençli ağır bir kütle olarak görüldükleri mücadelelerden söz edildiğini duyduklarında. Ama bu, hiç abartısız yüksek öğretim kurumlarındaki ekseri hocaların zorunlu hali olacak. Hatta, şimdi böyle bir hocanın ekseriya nasıl yetiştiğini, nasıl bu yüksek öğretim hocası o l d u ğ u n u düşünen kimse böyle bir duruma şaşmayacaktır bile. Şimdi neredeyse her tarafta öyle abartılı sayıda yüksek öğretim kurumu mevcut ki bunlar için, bir toplumun çok yetenekli olsa bile üretemeyeceği kadar çok sayıda hoca gereklidir. Ve böylece bu kurumlara haddinden fazla yeteneksiz insan gelmekte, bunlar da yavaş yavaş üstün gelen sayıları sayesinde "similis simili gaudet" o kurumların ruhunu tayin etmektedir. Şimdiki, klasik lise ve öğretmenlerin sayıca üstünlüğünün herhangi kanun ve yönetmeliklerle gerçek bir üstünlüğe, yani *ubertas ingenii* denen şeye, o sayı azaltılmadan dönüştürüleceğini kabul etmeyenler pedagojik meselelerden ümitsizce uzak kalabilirler. Tam tersine şu konuda fikir birliği içinde olmalıyız ki doğa yalnızca pek ender insanları hakiki bir öğretim yoluna göndermekte ve o insanların şanslı bir gelişimi için son derece az sayıda yüksek öğretim kurumu yetmektedir, ama şu anki, geniş kitlelere yayılan öğretim kurumları, işte asıl bunlar en az desteklendiklerini hissediyorlar, oysa asıl bunlar için böyle bir şey kurmak bir anlam taşır.

Aynı şey, şimdi öğretmenler için söz konusu. Asıl en iyileri, yani nitelikli bir ölçütle bu şerefli adı hak edenler, şimdi klasik lisenin şu durumunda belki de bu seçilmeden rastgele toplanmış gençliğin eğitimine an az uygundurlar ve verebilecekleri en iyi şeyi o gençlerden bir dereceye kadar gizli tutmaktadırlar. Ayrıca, öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu kendilerini bu kurumlar karşısında haklı hissetmektedir, çünkü yetenekleri, öğrencilerinin alçaktan uçuşu ve cılızlığıyla belli bir uyum içindedir. Bu çoğunluktan gelmektedir, durmadan yeni klasik liselerin ve yüksek okulların açılması çağırısı: öyle bir çağda yaşıyoruz ki durmadan ve uyuşturucu değişiklikle tınlayan bu çağırı, yine de sanki muazzam bir kültür ihtiyacı doyurulmak istiyor gibi bir etki uyandırmaktadır. Ama işte asıl burada doğru işitmeyi bilmek gerek, asıl burada kültür sözlerinin o tınlayan etkisiyle

kendini kaybetmeyip, böyle bıkıp usanmadan çağın kültür ihtiyaçlarından söz edenlerin suratına bakmak gerek. O zaman tuhaf bir hayal kırıklığı yaşanacaktır, bizim, aziz dostum, sık sık yaşadığımız bir hayal kırıklığı: kültür ihtiyacının o çığırtkan devleri, yakından ciddi bir bakışta, birden hakiki kültürün, yani zekânın soylu doğasına dayanan kültürün fanatik düşmanlarına dönüşür. Çünkü aslında hedefleri olarak şunu ifade etmektedirler: kitleler, tek tek büyüklerin egemenliğinden kurtulsun. Aslında zekâ alanındaki en kutsal düzeni, kitlenin hizmet yeteneğini, onun sadık itaatini, dehanın asası altındaki sadakat içgüdüsünü yıkmaya çabalamaktalar.

"Halk eğitimi" denen ve böyle anlaşılan şey için öyle canla başla konuşan kişilere şüpheyle bakmaya çoktan alışmışımdır: çünkü onlar çoğu kez, bilerek ya da bilmeyerek, o genel barbarlık bereket şenlikleri sırasında kendilerine o kutsal doğa düzeninin asla sunmayacağı delice özgürlüğü isterler. Onlar, hizmet etmek, itaat etmek için doğmuşlardır ve o sürüngen ya da yampiri bacaklı ya da felç kanatlı düşüncelerinin faal olduğu her an, doğanın onları hangi çamurdan şekillendirdiği, bu çamura hangi fabrika markasını işlediği kanıtlanır. Demek istediğim, bizim hedefimiz, kitlenin eğitimi olamaz; tersine, tek tek seçilmiş, büyük ve kalıcı eserler için donatılmış insanların kültürünü hedefliyoruz. Biliyoruz ki haksever bir gelecek dünya, bir toplumun genel kültür durumunu bir devrin yalnız ve yalnız büyük, tek başına haykıran kahramanlarına göre yargılar ve bu kahramanların nasıl fark edildiği, nasıl saygı gördüğü ya da nasıl saklandığı, nasıl kötü muamele gördüğü, nasıl mahvedildiği, onun kanaatini bilirler. Halk eğitimi denen şeye, doğrudan doğruya, mesela her yandan zorunlu temel öğretimle, yalnızca dışardan ve kabaca yaklaşılabilir. Büyük kitlenin kültürle temas ettiği asıl derin alanlar, yani halkın dini içgüdülerini ortaya koyduğu, mistik imgelerini geliştirdiği, gelenek, hukuk, yurt toprağı ve diline bağlılığını koruduğu yer, doğrudan doğruya zar zor ve ancak yıkıcı kaba kuvvetle ele geçirilebilir. Ve bu ciddi şeylerde halk kültürünü tam olarak desteklemek demek, olsa olsa bu yıkıcı kaba güçleri savmak ve o şifalı bilinçsizliği, halkın o sağlıklı uykusunu desteklemek demek-

tir, herhangi bir karşı tepki olmadan, herhangi bir şifa olmadan hiçbir kültür, bunların etkilerinin yıpratıcı gerilimi ve heyecanı yanında varlığını sürdüremez.

Ama biz halkın o şifalı sağlık uykusunu bölmek isteyip ona durmadan "Uyanık ol, bilinçli ol, akıllı ol!" diye haykıranların neye ulaşmak istediklerini biliyoruz. Her çeşit öğretim kurumlarının olağanüstü artışıyla, bu sayede yaratılmış bilinçli öğretmen kadrosu sayesinde güçlü bir öğretim ihtiyacını tatmin edeceğini vaat edenlerin neyi amaçladığını biliyoruz. İşte asıl bu kişiler ve asıl bu araçlarla, zekâ imparatorluğunun doğal hiyerarşisine karşı savaşıyorlar, halkın bilinç dışından ortaya çıkan en yüksek ve en asil kültür güçlerinin köklerini mahvediyorlar; bu kültür güçleri, dehanın doğuşunda ve sonra onun eğitim ve bakımında bir anne kaderine sahiptir. Hakiki bir eğitimin deha açısından sahip olduğu önemi ve görevi ancak anne benzetmesiyle kavrayabiliriz. Dehanın asıl oluşumu annede değildir, dehanın aynı zamanda yalnızca bir metafizik kökü, metafizik bir yurdu vardır. Ama göz önüne çıkması, halkın ortasında belirmesi, aynı zamanda bu halkın kendine has bütün güçlerinin doygun renk oyununu, yansıyan resmini ortaya çıkarması, bir halkın en yüce kaderini bir bireyin sembolik varlığında ve sonsuz bir eserde ortaya koyması, halkını bizzat bu yolla sonsuza bağlayıp anlık olanın değişken olanından kurtarması, işte bütün bunları deha ancak, bir halk kültürünün ana rahminde olgunlaşıp beslenmişse başarabilirler; buna karşılık bu koruyucu ve ısıtıcı yurt olmadan o sıçrayışları asla sonsuz bir uçuşa doğru geliştiremez, tersine zaman zaman soğuk ücra yerlere savrulmuş bir garip gibi hüzünlü, bu ıssız ülkeden çekip gider." "Hocam" dedi burada yol arkadaşı "Dehanın bu metafiziğiyle beni şaşırtıyorsunuz ve ancak çok uzaktan sezebiliyorum bu benzetmenin doğruluğunu. Buna karşılık tam olarak kavradığım şey, klasik liselerin fazla sayıda oluşu ve bu yüzden orta-öğretim hocalarının artmış olan sayısı hakkında söylediklerini-z. İşte asıl bu alanda edindiğim deneyimler bana kanıtlıyor ki klasik lisenin kültür eğilimi doğrudan, aslında kültürle hiç ilişkisi olmayan ve yalnızca o açık yüzünden bu yola ve bu taleplere varmış öğretmenlerin bu muazzam çokluğuna uymak z o r u n d a Şu parlak aydınlanma anında Helen çağının bi-

ricikliği ve benzersizliğinden bir kez emin olan ve zahmetli bir savaşla bu güveni savunmuş olan bütün insanlar, hepsi bu aydınlanmaya giden yolun asla çok kişiye açık olmayacağını bilirler ve bir kimsenin Greklerle mesleki yollarda, ekmek parası için, alelade bir gereçle iş görmesi gibi, ürkmeden ve zanaatçı eliyle bu mabetlere dokunmasını saçma, hatta şerefsiz bir davranış olarak nitelerler. Ama işte klasik lise öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun geldiği o sınıf içinde, filologlar sınıfı içinde bu çiğ ve saygısız duygu çok yaygın: bu yüzden de öte yandan böyle bir zihniyetin klasik liselerde üremesi ve aktarılması şaşırtmayacaktır.

Bir genç filolog kuşağına bakın yeter; o kuşakta bizim Helen dünyası gibi bir dünya karşısında aslında var olma hakkına hiç sahip olmadığımız gibi utandırıcı bir duyguya ne kadar az rastlıyoruz; oysa bu genç yeni civcivler nasıl cesaretle ve hoyratça kuruyorlar o zavallı yuvalarını bu muazzam mabetlerin içine! Üniversite yıllarından itibaren böylesine kibirle ve ürkmeden o dünyanın hayret verici yıkıntılarında dolaşanların en çoğuna aslında her köşeden güçlü bir ses yankılanmalıydı: çekilin buradan, ey izinsizler, siz ey asla izin alamayacaklar, susarak kaçın bu mabetten, susarak ve utanarak! Ah, bu ses boş yere tınlıyor: çünkü bir tek Grek lanetini ve kovma kalıbını anlamak için bile biraz Grek tarzı olmak gerek! Ama berikiler öyle barbar ki bu kalıntılarda alıştıkları üzere yerleşiyorlar: bütün modern rahatlıklarını ve meraklarını yanlarında getirip antik sütunlar ve anıt mezarlar arkasına gizliyorlar: sonra da şöyle antik çevre içinde daha önce hileyle kendi koydukları bu şeyleri yeniden bulduklarında sevinç çığlıkları başlıyor. Biri diziler döktürüyor ve Hesykhios'un[11] sözlüğünü taramayı biliyor: anında kanaat getiriyor ki kendisi Aiskhylos'un[12] halefi olacaktır ve

11 Miletos'lu Hesykhios (MS 7. yy.) İskenderiyeli Yunan filozofu. Başlangıçtan Anastasios'un ölümüne kadar bir evren tarihi yazdı. *Onomatalogos* (Terimler Sözlüğü) adlı eseri küçük bir lugattır, edebi metinlerde rastlanmayan ve lehçelerde yer alan birçok kelimeyi getiren bu sözlük kayıptır. Ayrıca *Iustinos I'in Tarihi* adlı bir kitabı daha vardır. (Ed. n.)

12 Aiskhylos: (MÖ 525–456) Yunanlı trajedi yazarı. Dehası, henüz pek basit olan imkânlar ile şiir ve ahlak gücü çok büyük eserler vermeyi başarmasındadır. O kadar ki trajedi, onun sayesinde, daha doğarken en ölümsüz şaheserlerini vermiştir. (Ed. n.)

Aiskhylos'un dengi olduğunu iddia eden müritler de bulacaktır bu şiir yazan haydut! Bir başkası, bir polis memurunun evhamlı gözüyle Homeros'un düştüğü bütün çelişkileri, çelişki izlerini sezer: hayatını, kendisinin ancak o harika giysiden yürüttüğü Homeros yamalarını kesip yeniden birleştirmekle harcar. Bir üçüncüsü, Antikitenin bütün o büyülü ve cümbüşlü yanlarından huzursuz olur: kesin olarak karar verir ki yalnızca Aydınlanmacı Apollon'u tanıyacak ve Antikitenin karanlık bir köşesini yine kendi Aydınlanmacılığının zirvesine taşıdığında bu Atenalıda neşeli, anlayışlı ama biraz ahlaksız Apolloncuyu görecektir, mesela yaşlı Pythagoras'da Aydınlanmacı siyasetteki bir uyanık kardeşini keşfettiğinde nasıl da ferahlar! Bir başkasının sıkıntısı, Oeidipus'un, babasını öldürüp kendi annesiyle evlenmek gibi iğrenç işlere kader tarafından nasıl mahkûm edildiği düşüncesidir. Suç nerededir! Edebi hakkaniyet nerede! Birden biliverir: Oedipus aslında Hıristiyan insafı olmayan tutkulu herifin tekidir: zaten bir keresinde, Tiresias[13] ona bütün ülkenin belası dediğinde çok uygunsuz bir öfkeye düşer. Uysal olun! diyecekti belki de Sophokles: başka birileri hayatları boyunca Grek ve Latin şairlerinin dizeleriyle uğraşır durur ve 7:13= 14:26 formülünden keyif duyar. Sonunda hatta biri çıkıp Homeros'un ölçü açısından sorununun çözümünü vaat edip αϖα ve καΤα ile hakikati kuyudan çıkaracağına inanır. Ama niyetleri ne kadar farklı olsa da hepsi Grek zemininde öyle bir hızla ve öyle bir el yordamı beceriksizle araştırır ki antikitenin bir ciddi dostu düpedüz ürkmek zorunda kalır: işte ben de antikiteye belli bir mesleki eğilim sezdiren her yetenekli ya da yeteneksiz kişinin elinden tutmak ve ona şöyle öğüt vermek istiyorum: sen, orta halli bir okul bilgisiyle bu seyahate yollanan genç insan, seni ne tehlikelerin tehdit ettiğinden haberdar mısın? Duydun mu ki Aristoteles'e göre bir heykelin önünde vurulmak, trajik olmayan bir ölümdür? İşte böyle bir ölüm seni tehdit ediyor. Şaşıyor musun? Öyleyse öğren: fi-

13 Tresias: Thebaili Tresias efsanede sözü geçen bilicilerin en ünlüsüdür. Troya savaşı efsanelerinde de Thebai çemberinde de çok önemli bir rol oynar. Öldükten sonra bile Odysseus ruhuna sorular sormak için uzun ve tehlikeli Hades yolculuğuna girişir. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 1993. (Ed. n.)

loloğlar asırlardır denerler, Grek antikitesinin batık heykelini yeniden ayağı kaldırmayı, ama şimdiye kadar hep yetersiz güçle: çünkü burası, tek tek kişilerin cüceler gibi etrafta tırmandığı bir kayadır. Birleştirilmiş muazzam bir çaba ve modern kültürün bütün kaldıraç güçlerinden yararlanılmıştır. Her seferinde, yerden kıpırdatır kıpırdatmaz geri dönüp düşerken de insanları altında mahveder. Bu yine iyi: çünkü her varlık zaten er geç yok olmak zorundadır: ama bu anıtın parçalanmamasına çalışmak için çabalayan kim? Filologlar Greklerle uğraşıda batıyor – bunun biraz acınacak yanı olmalı – ama antikite, bizzat filologlar tarafından paramparça ediliyor! Bunu bir düşün, ey genç hoppa insan, geriye dön, eğer inançlı bir savaşçı değilsen!

"Gerçekten" dedi filozof gülerek, "şimdi senin istediğin gibi geri dönen çok sayıda filolog var; ve ben gençliğimin deneyimlerine karşı büyük bir tezat algılıyorum. İçlerinden büyük bir grup, bilinçli ya da bilinçsiz, şu kanaate varıyor: klasik antikiteyle doğrudan bir temas, kendileri için yararsız ve ümitsizdir. Bu nedenle şimdi filologların çoğuna göre bu branş kısır, bitmiş ve ardıl. Bu güruh, bir o kadar artmış hevesle dil bilime attı kendisini: burada, bu taze çapalanmış tarlada, şu an en sıradan yetenekten faydalanılacağı, hatta belli bir soğukluğun olumlu bir kabiliyet sayıldığı, metotların yeniliği ve güvenirsizliği ve fantastik karmaşanın sürekli tehlikesi karşısında (planlı ve ayrıntılı bir çalışmanın en çok arzulandığı yerde), burada antikitenin yıkıntılarından kulağına gelen o itici muazzam ses, yaklaşım adamı ürkütmüyor: burada herkes kucaklanarak karşılanıyor ve Sophokles ve Aristophanes'den öncesinin asla alışılmamış bir iz, önemli bir düşünce uyandırmadığı kişi de mesela etimoloji tezgahının başına oturtuluyor ya da en uzak lehçe kalıntılarını toplamayla görevlendiriliyor – ve bağlamak ve ayırmak, toplamak ve saçmak, oraya buraya koşuşturmak ve kitap karıştırmakla günleri geçiyor. Ama ne var ki böyle yararlanılan dil araştırısının her şeyden önce öğretmen olması gerek! İşte tam da bu adamın, görevleri uyarınca, eski yazarlar üzerine, kendisinin de asla etkilenip anlamadığı o yazarlar üzerine lise gençliği yararına öğretecek bir şeyleri olmalı! Ne zor iş! Antikite ona hiçbir şey

ifade etmiyor ve bu yüzden de antikite üzerine söyleyecek sözü yok. Ansızın kafasında bir ışık yanıyor ve rahatlıyor: boş yere mi dil bilgini o! Bu yazarlar niçin Grekçe ve Latince yazmış! Ve işte hevesle başlıyor hemen Homeros'ta etimoloji yapmaya ve Litvanya dili ve kilise Slav dili, her şeyden önce de kutsal Sanskritçe'yi yardıma çağırmaya, sanki Grekçe ders saatleri dil öğrenimine genel bir giriş için vesileymiş, sanki Homeros'un yalnızca tek kusuru, en eski ve eski Germence yazmamakmış gibi. Şimdiki klasik liseleri bilen kimse, öğretmenlerinin klasik eğilime nasıl yabancılaşmış olduklarını ve bu eksiklik duygusundan o karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının nasıl üstünlük kazandığını bilir."

"Benim deyişim de şu" dedi yanındaki "asıl önemlisi, klasik kültür hocası birinin Greklerini ve Romalılarını işte başka barbar halklarla k a r ı ş t ı r m a m a s ı, kendisi için Grekçe ve Latince'nin a s l a ö t e k i l e r yanında bir dil olamayacağıdır; İşte asıl o klasik eğilim açısından hiç fark etmez, bu dillerin iskeletinin öteki dillere uyduğu ya da akraba olduğu: uyan şey değil onun için önemli olan, tam tersine o r t a k o l m a y a n, o halkları barbar olmamaları dolayısıyla öteki halkların üstüne çıkaran şey onu ilgilendirir, eğer işte klasik kültür öğretmeni ise ve klasiğin yüce örneğine bakarak kendini değiştirmek istiyorsa."

"Yanılıyor muyum" dedi filozof "şimdiki klasik liselerde Latince ve Grekçe öğretim tarzında yalnızca dile hâkimiyetin, yani konuşma ve yazmada ortaya çıkan dile rahat hâkimiyetin yok olduğundan şüphem var: bu, benim tabii artık çok yaşlanmış ve azalmış kuşağımın kendini gösterdiği şeydir. Oysa şimdiki öğretmenler bana öyle geliyor ki öğrencileriyle pek biyolojik ve tarihçi açıdan çalışıyprlar, sonunda olsa olsa o öğrencilerden küçük Sanskritçiler ya da etimoloji cinleri ya da eyyam hovardaları çıkar, ama içlerinden hiçbiri biz eskiler gibi zevkle Platon'u, Tacitus'u[14] okuyamaz. Öyleyse liseler daha şimdiden bilginliğin tarlaları olsun, ama bu, en asil amaçlara yönelik bir kültürün yalnızca doğal ve

14 Publius Cornelius Tacitus (55-126) Romalı düşünür. Fransız ozanı Racine, onun için "eskiçağı en iyi anlatan adam" der. O günlerin Roma'sını anlatırken söylediği "alibi proelia et vulnera, alibi balnea popinoeque" (Burada savaşlar ve yaralar, orada hamamlar ve meyhaneler) sözü ünlüdür. (Ed. n.)

kendiliğinden yan etkisi bir bilginlik değil, daha ziyade sağlıksız bir bedenin hipertropik bir şişkinliğiyle karşılaştırılabilir. Şimdilerde bugünün Alman kültürü dedikleri şey olan o şık barbarlığın dünya görüşü okulları değillerse en azından bu bilgin şişmanlığı için tarla oldu klasik liseler."

Yol arkadaşının verdiği karşılık şöyleydi: "Ama tabiatın hakiki kültür için kendilerine organ bahşetmediği, ancak bir zorunluluktan, çok fazla okul için çok fazla öğretmen gerektiğinden ve ekmek parası için klasik öğretmen olma iddiasındaki o çok sayıdaki zavallı öğretmen ne yapacak? Bunlar nereye kaçsın, eğer antikite kendilerini geri çeviriyorsa? Gün be gün, basının yorulmak bilmez çığırtkan ağzı onlara Kültür biziz! Eğitim biziz! Zirve biziz! Piramidin doruğu biziz! Dünya tarihinin hedefi biziz, diye bağırıyorsa bu öğretmenler şimdinin güçlerine kurban olmayıp da ne yapsın? Eğer en baştan çıkarıcı umutları işitiyorlar, eğer kendilerine kötü kültürün en berbat işaretleri, kültür çıkarları denen şeylerin halk tipi açıklığı gazetelerde çok yeni en olgun kültür biçimi olarak övülüyorsa başka ne yapsınlar? O zavallılar nereye kaçsınlar, eğer içlerinde o umutların yalancı olduğuna dair bir sezginin yalnızca bir kalıntısı bile varsa? Burada en azından o bitip tükenmez kültür çığlıklarını hiç duymamak için en kısır, en kuru bilimciliğe değil de nereye?

Bu tarz kovalanmakla sonunda deve kuşu gibi başlarını bir kum yığınına sokmak zorunda olmazlar mı? Hakiki kültürden kilometrelerce uzaklıkta da olsa lehçeler, etimolojiler ve gramerler arasına gömülüp bir karınca hayatı sürmek, onlar için hakiki bir mutluluk değil midir? En azından kulakları kapalı, günün şık kültürünün sesine karşı sağır ve kapalı?"

"Haklısın dostum" dedi filozof "ama kültür okullarının bolluğunun şart olması, bu nedenle de kültür öğretmenlerinin bolluğunun gerekliliği konusundaki o sarsılmaz yasa nereden çıkıyor? Oysa biz açık seçik biliyoruz ki bu fazlalığa çağrı, kültüre düşman bir yerlerden geliyor ve bu fazlalılığın sonuçları yalnızca kültürsüzlüğün yararınadır. Gerçekten, bu tür sarsılmaz bir yasadan söz etmek, ancak modern devlet bu konularda söz sahibi olmaya alışırsa ve talepleri kendi donanımına bir hamleyle eşlik etme alışkanlığını edinirse müm-

kündür. İşte bu olgu o zaman çoğu insanda aynı etkiyi bırakır, sanki ebedi, sarsılmaz zorunluluk, varlıkların ilk yasası kendilerine sesleniyormuş gibi. Ayrıca bu türlü taleplerle konuşan, şimdiki adıyla bir 'kültür devleti' genç bir şeydir ve ancak son elli yıl içinde 'çok tabii' hale gelmiştir, yani onların o pek tuttuğu kelimeyle birçok şeyin 'çok tabii' sanıldığı, aslında hiç de öyle çok tabii olmadığı bir çağda. Tam da en güçlü modern devlet, Prusya tarafından çok ciddiye alınmıştır okullarda ve kültürde bu en yüksek yönetim, öyle ki bu devlete özgü cesarete rağmen onun ele aldığı düşündürücü ilke, hakiki Alman ruhu için tehlikeli ve genel olarak tehditkâr öneme ulaşmıştır. Çünkü klasik liseyi sözde o çağın zirvesine taşıma çabasının bu taraftan biçimlenip sistematize edildiğini görüyoruz. Çok sayıda öğrencinin bir lise öğrenimine koşuluşunun bütün hazırlıkları burada yeşeriyor. Burada hatta devlet kendi en güçlü aracını, yani askerliğe ilişkin bazı imtiyazların sunulmasını uygulamıştır, öyle ki bütün Prusya klasik liselerinin genel aşırı doluluğu ve acil olarak yenilerinin sürekli açılması ihtiyacı bununla, yalnızca bununla açıklanabilir. Devlet, kültür kurumlarının fazlalığı uğruna başka ne yapabilir? Olsa olsa, orta ve küçük memur kadrolarının ekseri bölümünü, üniversite öğrenimini, hatta en yetkili askeri imtiyazları klasik liseyle zorunlu bir ilişkiye sokar, hem de bunu genel, iyiden iyiye halk usulü yaklaşılmış askerlik görevinin en geniş politik memuriyet hırsı halinde bütün yetenekli kişileri bu taraflara çektiği bir ülkede yapar. Burada klasik lise her şeyden önce belli bir şeref kademesi olarak görünür: ve yönetimin bu alanına istek duyan her şey, klasik lisenin yolunda bulunabilir. Bu, yeni ve her halükârda orijinal bir fenomendir: devlet, kendini bir kültür rahibi olarak göstermektedir ve kendi hedeflerini desteklerken, hizmetlilerinin her birini ellerinde genel devlet kültürünün meşalesiyle önünde görünmeye zorlamaktadır. Bu kültürün huzursuz ışığında o kişiler devleti en yüksek hedef, kültür çabalarının mükafatı olarak yeniden fark edeceklerdir. Ne var ki en son şey onu sarsacaktı: ona, mesela o bir zamanlar devlet yoluyla desteklenen ve devlet hedeflerini amaçlayan felsefenin yavaş yavaş kavranan eğilimini hatırlatacaktı, yani Hegel felsefesinin eğilimini. Hatta bütün kültür çabalarının Prusya devlet

hedefleri çatısı altında görülmesinin, Hegel felsefesinin uygulamada değerlendirilebilir mirasını başarıyla kendine mal etmeyi başardığını iddia etmek, belki de abartılı olmaz. Bu felsefenin devleti Tanrılaştırması ise bu d ü z e n l e m e d e zirveye ulaşır."

"Ama bir devlet bu kadar acayip bir eğilimde ne gibi niyetler peşinde olabilir?" diye sordu yol arkadaşı. "Çünkü onun devlet niyetlerinin peşinde oluşu şundan belli ki Prusya okul şartları, başka devletler tarafından hayranlık topluyor, düşünüp taşınılarak orada burada taklit ediliyor. Bu öteki devletler burada besbelli aynı şekilde devletin devamlılığı ve gücüne yarayacak bir şeyler umuyorlar, mesela o ünlü ve iyiden iyiye popüler olmuş genel askerlik görevi gibi. Her insanın belli bir süre ve gururla asker üniformasını taşıdığı, hemen herkesin tek biçim devlet kültürünü klasik lise yoluyla içine aldığı yerde coşkulu kişiler neredeyse antik durumlardan söz eder, devletin yalnızca antikitede bir kez ulaştığı, her şeyin üstünde olma halini, onu insan varlığının baharı ve en yüce hedefi olarak hissetmeyi hemen her genç, iç güdüleri ve eğitimiyle elde etmiştir."

"Bu benzetme" dedi filozof "herhalde uçuk olur ve yalnızca t e k ayağıyla aksamaz. Çünkü işte tam bu faydacılıktan, kültürü yalnızca kendine yaradığı sürece geçerli kılmaktan ve hele kendi amaçlarına uymayan güçleri mahvetmekten elden geldiğince uzak kalmıştır antik devlet varlığı."

Uzak görüşlü Grek, işte tam bu nedenle devlete karşı modern insanlar için neredeyse itici derecede güçlü o hayranlık ve şükran hissini taşıyordu, çünkü fark ediyordu ki böyle bir felaket – ve himaye kurumu olmadan kültürün bir tek tohumu bile gelişemez ve bütün o eşsiz ve her devir için biricik kültürü, k e n d i s i n i n o felaket – ve himaye kurumunun şefkatli ve bilge şemsiyesi altında böyle gür bir şekilde büyümüştür. Devlet, kendi kültürü için sınır bekçisi, düzenleyici ve kontrolör değildi, hayran olunan, asil ve aynı zamanda uhrevi dosta ham gerçekler arasından yol açan ve karşılığında onun teşekkürünü alan sert, kasları güçlü, kavgaya hazır arkadaştı. Oysa şimdi modern devlet bu tür pohpohlayıcı teşekküre nail olduğunda, bu, en yüce Alman kültürü ve sanatına şövalye hizmetinin bilincinde olduğu için olmuyor: çün-

kü bu yöne doğru geçmişi de şimdi olduğu gibi rezil! Büyük yazarlarımızın ve sanatkârlarımızın büyük Alman şehirlerinde nasıl anıldığına ve bu Alman ustaların en yüce sanat planlarının devlet tarafından eskiden beri nasıl desteklendiğine bir göz atmak yeter.

Demek ki burada hem "kültür" denen şeyi her bakımdan destekleyen devlet eğiliminde hem de bu devlet eğilimine boyun eğen, öylesine desteklenmiş kültürün özel bir nedeni olmalı. Hakiki Alman ruhuyla ve benim sana temkinli çizgilerle gösterdiğim, bu ruhtan gelebilecek kültürle açık ya da gizli bir yarış içinde bulunuyor bu devlet eğilimi: o devlet eğilimine iyi gelen ve onun candan bir katılımla yürüttüğü kültür ruhu (ki dış ülkelerde kültürümüz bu ruhtan dolayı hayranlık topluyor) artık hakiki Alman ruhuyla teması olmayan bir alandan gelmek zorunda: oysa o ruh, Alman Reformasyonunun en iç çekirdeğinden, Alman müziğinden, Alman felsefesinden bize son derece hoş seslenmekte ve soylu bir sürgün gibi devlet yoluyla yüceltilen kültür tarafından son derece kayıtsız, son derece bayağı karşılanmaktadır. O, bir yabancıdır: kimsesiz bir hüzün içinde geçip gitmektedir: "Aydın" öğretmenlerin ve gazetecilerin çağırısıyla o n u n adını, onun şerefini taşıyan ve "Alman" sözüyle iğrenç bir oyun oynayan bu yalancı kültür önünde o tütsülük kaybolmaktadır. Devlet bu kadar çok sayıda kültür kurumuna, kültür öğretmenlerine ne diye ihtiyaç duyuyor? Bu yaygınlaştırılmış halk kültürü ve halk aydınlanması ne diye? Çünkü hakiki Alman ruhundan nefret ediliyor, çünkü hakiki kültürün aristokrat doğasından korkuluyor, çünkü tek tek büyük bireylerin bu yüzden kendilerini sürgün etmesi isteniyor; çok kişide kültür hevesi uyandırılıp besleniyor, çünkü büyük önderlerin sert ve sıkı disiplininden böylece kaçmak isteniyor, kitleye – devletin kılavuzluğuyla kendi yolunu kendisi bulacağı telkin ediliyor. Yeni bir olgu! Devletin kılavuzluğu! Bu arada beni teselli eden bir şey: böylesine mücadele edilen, üzerine rengarenk bir cübbe geçirilen bu Alman ruhu, bu ruh metindir: mücadele ederek kendini daha temiz bir döneme geçirip kurtaracaktır; şimdiki asaletiyle, gelecekte sağlayacağı zaferlerle, devlet mekanizmasına karşı merhametli duygusunu, devlet yokluk ve zaruret içinde vatandaşlar ola-

rak böyle bir sahte kültürü yararsız tuttuğu zaman koruyacaktır. Çünkü insanları yönetmek görevinin güçlüğü hakkında kim ne biliyor ki? Bu görev, milyonlarcasının büyük çoğunluğu sınırsız bencil, adaletsiz, yararsız, samimiyetsiz, kıskanç, kötü kalpli ve üstelik çok dar kafalı, ters topluma kanun, nizam, huzur ve barışı sağlamaktır ve kendisine sağladığı o az şeyi aç gözlü komşulara ve hilekâr haydutlara karşı korumaktır. Böylesine zorda kalan bir devlet, her vatandaşa el atıyor: hele, şatafatlı sözlerle kendini sunuyorsa, devleti, mesela Hegel'in yaptığı gibi "mutlak mükemmel ahlaki organizma" diye niteliyor ve öğretimin görevi, herkesin devlete en faydalı biçimde hizmet edeceği yeri bulmasıdır diyorsa hiç şaşmamak gerek, eğer devlet kendini böylesine peşkeş çeken vatandaşının boynuna atılıyorsa ve o ağdalı barbar sesiyle ve tam bir inançla ona 'Evet! Kültür de sensin, eğitim de sen!' diye bağırıyorsa!"

IV. KONFERANS

Saygıdeğer dinleyicilerim!

Anlattıklarımı buraya kadar sabırla izlediniz ve o filozofla yol arkadaşının samimi, uzak, arada bir kırıcı sohbetini benimle birlikte aştınız, bundan sonra umarım mahir yüzücüler gibi bu yolumuzun ikinci bölümünü de atlatmaya heves duyacaksınız, üstelik size söz veriyorum yaşantımın o küçük tiyatro sahnesinde şimdi başka kuklalar da boy gösterecek ve eğer şimdiye kadar dayandıysanız, anlatının dalgaları sizi şimdi daha kolay ve daha çabuk hedefe taşıyacak. Çünkü şimdi bir dönemece ulaştık: bu nedenle de o çok çeşitlemeli sohbetten kazandığımızı düşündüğümüz şeyleri kısa bir hatırlamayla saptamak bir o kadar yerinde olacaktır.

"İşinde kal!" demeye getiriyordu filozof, yol arkadaşına. "Çünkü ümit besleyebilirsin. Çünkü bizim öğretim kurumlarımızın olmadığı, oysa olması gerektiği bellidir. Konumlarına göre bu yüce hedefler için hazırlanmış olan klasik liselerimiz ya şüpheli bir kültürün beslenme yerleri olmuş ve hakiki, yani soylu, bilgece seçilmiş kabiliyetleri koyu bir nefretle kendinden uzak tutuyor, ya da zayıf, kuru ya da her halükârda kültüre uzak düşen bir bilgililiği besliyorlar ki bunun bütün kıymeti, en azının o şüpheli kültüre karşı gözleri ve kulakları duyarsız kılmaktan ibarettir." Filozof, yol arkadaşının dikkatini her şeyden önce şu tuhaf yozlaşmaya çekti: devlet eğer kültüre egemen olduğunu sanabilirse,

onun aracılığıyla devlet hedeflerine ulaşırsa, filozofun 'hakiki Alman' deme cesareti gösterdiği ruha karşı başka düşman güçlere karşı olduğu gibi savaşırsa, yozlaşma, kültürün çekirdeğine girmiştir. En asil ihtiyaçla Greklere bağlanmış olan bu ruh, güçlü geçmişte sağlamlığını, dayanıklılığını korumuş, hedeflerinde temiz ve yüce, sanatıyla, modern insanı modernitenin lanetinden kurtarmak demek olan en yüksek göreve yeterlidir. Bu ruh, mirasına yabancılaşmış olarak yaşamaya hüküm giymiştir. Ama eğer onun o ağır inleme sesleri şimdinin çölleri boyunca yankılanırsa, o zaman şimdinin o fazla yüklü, rengarenk süslü kültür kervanını ürkütür. Yalnız şaşkınlık değil, ürküntü sağlamalıyız, diyordu filozof, ürkekçe kaçmak değil, saldırınaktı öğüdü. Yol arkadaşını özellikle şuna inandırıyordu: Bireyi korkakça ve tartıp biçerek düşünmemeli, çünkü şimdiki barbarlığa karşı o antipati, yüksek bir içgüdü sayesinde bireyden gelir. "İsterse yok olsun: Pythialı Tanrı yeni bir üç ayak, ikinci bir Pythia bulmaktan çekinmemiştir, mitik buhar derinlerden fışkırdığı sürece."

Filozof yeniden yükseltti sesini: "Bunu iyice belleyin, dostlarım" dedi "İki şeyi birbirine karıştıramazsınız. İnsan, yaşamak ve hayat mücadelesini sürdürmek için çok şey öğrenmek zorundadır: ama, birey olarak bu amaçla öğrendiği ve yaptığı her şeyin kültürle ilgisi olamaz. Kültür, tersine, ancak zaruret, var olma mücadelesi, ihtiyaç dünyasının yukarılarında bir hava tabakasında başlar. Şimdi sorulabilir: bir insan kendi öznesinin başka özneler yanında ne kadar olduğunu tahmin ediyor, o bireysel hayat mücadelesi için gücünün ne kadarını kullanıyor? Bazıları şimdi zamansız ve kişisel olmayan meselelerin güneş sisteminde sonsuz mutluluğa ulaşmak için ihtiyaçlarının Stoacı dar sınırları içinde öznesini unutabildiği ve sıyrılabildiği o tabakaya hemen ve kolayca yükselecektir. Bir başkası öznesinin etki ve ihtiyaçlarını her yana çekiyor ve bu kendi öznesinin anıt mezarını öylesine şaşılacak derecede inşaa ediyor ki sanki o dev muhalifi olan zamanı güreşte böyle alt etmeyi becerecektir. Böyle bir içgüdüde ölümsüzlük isteği kendini gösterir: zenginlik ve güç, akıllılık, uyanıklık, hitabet, yükselen bir itibar, önemli bir ad – bütün bunlar burada yalnızca

araçtır, o doyumsuz kişisel hayat iradesinin yeni hayat aramasına yarayan, nihayet sanal bir ölümsüzlüğe can atmasına yarayan araçlar.

Ama öznenin bu en yüce biçiminde bile, böylesine genişlemiş ve aynı zamanda ortak bir bireyin en yüceltilmiş ihtiyacında bile asıl kültürle bir temas henüz yoktur: ve eğer bu taraftan mesela sanat isteniyorsa, o zaman sanatın yalnızca oyalayıcı ya da uyarıcı etkileri söz konusudur, yani saf ve yüce sanatın en az, şerefsiz ve kirletilmiş sanatın ise en fazla uyarmayı bildiği etkiler. Çünkü bütün yapıp ettiklerinde, karşısındakiler için istediği kadar kendini hesaba katmamayı muazzam bir şekilde başarsın, asla o açgözlü ve tükenmez öznesinden kurtulmamıştır. Özneden arınmış düşüncenin o nurlu atmosferi ondan kaçar – işte bu yüzden de istediği kadar öğrensin, seyahat etsin, biriktirsin, hakiki kültürün çok uzağında ve sürgünde yaşamak zorunda kalacaktır. Çünkü hakiki kültür, zavallı ve arzulu bireyle kendini kirletmeye tenezzül etmez; ona, bencil niyetlerine araç diye sahip olmak isteyenden bilgece kurtulmayı bilir. Eğer biri çıkıp da ona mesela kazanç sağlamak ya da derdini onunla unutmak için sarıldığını sanırsa, o zaman birden, sessiz adımlarla ve alaycı bir ifadeyle kaçar gider.

Öyleyse, dostlarım, bu kültürü, bu narin ayaklı, nazlı, göksel Tanrıçayı, ne olursunuz o işe yarar, arada bir kendine 'kültür' diyen, ama zaruretin, ticaretin, yoksulluğun yalnızca entelektüel hizmetçisi olan kızla karşılaştırmayın. Ama, sonunda bir iş ya da bir ekmek teknesi vaat eden her eğitim, bizim anladığımız manada kültüre götüren eğitim değildir, yalnızca hayat mücadelesinde insanın kendi benini kurtaracak ve koruyacak yola bir yönlendirmedir. Şüphesiz böyle bir yönlendirme insanların büyük çoğunluğu için ilk ve en yakın önemi taşır: ve mücadele ne kadar güçse, genç insanın o kadar çok öğrenmesi gerekir. Güçlerini bir o kadar çok zorlaması gerekir.

Ama şimdi hiç kimse inanmasın ki onu bu mücadeleye hazırlayıp güçlendiren kurumlar, ciddi manada herhangi bir biçimde öğretim kurumları sayılabilir. Bunlar, hayatı şimdi istedikleri kadar memur, tüccar ya da subay ya da büyük iş adamı ya da ziraatçı ya da hekim ya da teknik eleman yetiştirme-

yi vaat etsinler, hayat gailesini aşmaya yarayan kurumlardır. Ama bu tür kurumlar için, bir öğretim kurumu kurmak için olduğundan farklı yasalar ve ölçütler geçerlidir: bu yanda mümkün olduğu kadar müsaade edilen hatta sunulan şey, öbür yanda canice bir haksızlık olabilir.

Dostlarım, size bir örnek vermek istiyorum. Bir genci doğru kültür yoluna sokmak mı istiyorsunuz, o zaman onun tabiata karşı o saf, güvenli, aynı zamanda da kişisel olarak doğrudan ilişkisini bozmaya sakın kalkmayın: ona orman, kaya, fırtına, akbaba, her bir çiçek, kelebek, çayır, bayır kendi dillerinde hitap etmeli, onlarda, aynı zamanda sayısız karşılıklı yansımalarda olduğu gibi değişen görüntülerin rengârenk bir girdabında yeniden kendini tanımalı. Böylece bütün şeylerin metafizik birliğini tabiatın büyük semboliğinde bilinçsizce hissedecektir ve aynı zamanda da onun sonsuz istikrarında ve gerekliliğinde kendini rahatlatacaktır. Ama tabiatın böylesine yakınında, neredeyse onunla bizzat yüz yüze büyümek kaç genç insana nasip olur! Ötekiler erkenden başka bir hakikati öğrenmek zorunda kalır: yani tabiata nasıl egemen olunacağını. İşte o naif metafizik de burada son bulur. Ve bitkilerin ve hayvanların fizyolojisi, jeoloji, anorganik kimya, müritlerini tabiata bambaşka gözlerle bakmaya zorlar. Yani bu yeni zorlama, inceleme tarzıyla kaybolup gitmiş olan şey, mesela şiirsel bir büyü değil, tabiatı hakiki ve biricik anlama tarzıdır. İşte bunun yerini şimdi tabiatı kurnazca hesaplama ve hileyle ele geçirme almıştır. Böylece hakikaten kültürlü kişiye, herhangi bir kesintiye uğramaksızın çocukluğunun somut, içgüdülerine bağlı kalabilme ve bu sayede huzur, birlik, uyum ve ilişkiye ulaşma gibi muazzam bir servet verilmiştir ki bunları hayat mücadelesi için yetiştirilmiş bir kimsenin sezinlemesi bile mümkün değildir.

Öyleyse, dostlarım, benim, liselere ve yüksek halk okullarına övgünüzü bozacağımı sanmayın. İnsanın doğru dürüst hesap yapmayı öğrendiği, iletişim dillerine hâkim olduğu, coğrafyayı ciddiye aldığı ve hayret uyandırıcı tabiat bilimi bilgileriyle donandığı yerlere saygı duyuyorum. Keza şunu da kabul etmeye seve seve hazırım: günümüzün orta halli normal liselerinde yetişmiş olanlar, klasik lise

mezunlarının yaptığı işlere hak kazanmışlardır ve bu tarz öğrenim görenler için üniversitelerin ve devlet memuriyetlerinin her tarafta, şimdiye kadar yalnızca klasik lise mezunlarına olduğu gibi kapılarını sonsuza kadar açacağı zaman kesinlikle uzak değildir; dikkatinizi çekerim, şimdiki klasik lise mezunlarına olduğu gibi. Cümlemin sonundaki bu acı kelimeleri ise içime atamıyorum: eğer lise ile klasik lisenin şu anki hedefleri genel olarak aynı ise ve devlet önünde tam eşit haklara sahip olduklarını hesaba katacak kadar ince çizgilerle birbirlerinden ayrılıyorlarsa, o zaman bizde eğitim kurumlarının özel bir çeşidi eksik: yani öğretim kurumları çeşidi! Bu, şimdiye kadar çok daha alçak, ama son derece gerekli eğilimleri hem mutlu hem de samimiyetle izleyen liselere karşı en azından bir ithamdır; ama klasik lise alanında durum hem daha az samimi hem de daha az mutludur: çünkü burada içgüdüsel bir utanç duygusundan bir şeyler yaşıyor; bütün enstitünün rezil bir şekilde itibardan düştüğünü ve akıllı adil öğretmenlerin ahenkli kültür sözlerine barbar – kuru ve kısır gerçekliğin ters düştüğünü bilinçsizce fark etme duygusu. O halde öğretim kurumları eksiktir! Ve kendilerine bu kurumların süsünün verildiği yerlerde, 'gerçeklik' denen sürülerdekinden çok daha ümitsiz, çok daha zayıf ve hoşnutsuzdur insanlar. Ayrıca, şunu da aklınıza koyun dostlarım: en sıkı felsefi terim olan 'gerçek' ve 'gerçeklik'i, arkasında maddeyle ruh ikiliğini sezmek ve 'gerçeklik'i, gerçeği tanımak, biçimlemek, ona egemen olmanın çizgisi diye tanımlayabilmek için öğretmenler çevresinde insanların ne kadar cahil ve çiğ olması gerekir!"

Kendi hesabıma ben yalnızca bir tam karşıtlık biliyorum: Öğretim kurumları ile hayat zarureti kurumları. İkinci türe bütün mevcutlar dahil, birincisi üzerine ise ben konuşuyorum."

Bu felsefeci dostlar, böyle tuhaf şeyler üzerine sohbet ederken herhalde iki saat geçmişti. Bu arada akşam olmuştu: ve akşam alacasında filozofun sesi o ormanlık yerde artık bir doğa müziği gibi tınlıyorsa da şimdi gecenin zifiri karanlığında, heyecanlı, hele tutkulu konuştuğunda o tınla-

ma çeşitli gök gürlemesi, çatırtı, ıslıklar halinde aşağıya vadiye doğru kaybolan ağaç gövdeleri ve kaya bloklarında çatlıyordu. Filozof, aniden sessizleşti; az önce, neredeyse acımaklı bir ifadeyle şu sözleri tekrarlamıştı: "Bizde öğretim kurumları yok, bizde öğretim kurumları yok!" – O sırada tam önüne bir şey düştü, belki bir çam kozalağı ve filozofun köpeği havlayarak bu şeyin üzerine atladı. Filozofun sözü böyle kesilince başını kaldırdı ve o anda geceyi, serinliği ve ıssızlığı hissetti. "Biz ne yapıyoruz ki!" dedi yanındakine "Gece olmuş. Burada kimi beklediğimizi biliyorsun: ama o artık gelmez. Boş yere bu kadar uzun zaman buradaydık, gidelim hadi!"

Şimdi, sayın dinleyenlerim, sizi arkadaşımla birlikte, saklandığımız yerden açık seçik duyulan ve merakla kulak kabarttığımız sohbetin uyandırdığı duygularla tanıştırmam gerek. Anlatmıştım ya, biz o yerde ve o akşam saatinde bir hatıra şenliği yapmaya kararlıydık: bu hatıranın konusu yalnızca ve yalnızca, bizlerin o gençlik inancına göre, şimdiye kadarki hayatımızdan zengin ve mutlu bir ürün getirdiğimiz öğretim –ve eğitim– meseleleriyle ilgiliydi. Bu nedenle de, bir zamanlar tam bu yerde, daha önce sözünü ettiğim gibi, küçük bir arkadaş çevresinde canlı öğrenim heyecanlarımızı karşılıklı dizginlemek ve kontrol etmek için o kurumları şükranla anmaya özellikle niyetliydik. Ama birden bire o bütün geçmiş üzerine hiç beklenmedik bir ışık düştü, biz sessizce dinleyerek kendimizi o filozofun güçlü sözlerine teslim ettiğimizde. Kendimizi adeta korunaksız bir yürüyüş sırasında birden ayağını çukurda bulan insanlara benzettik. O büyük tehlikelerden ne kurtulmuş ne de onlara doğru koşmuş olduğumuzu sezdik. Burada, bizim için anı değeri olan bu yerde bize öğüt veriliyordu: "Geri dönün! Bir adım bile devam etmeyin! Ayağınızın sizi nereye götürdüğünü, bu hazır yolun sizi nereye çektiğini biliyor musunuz?"

Galiba şimdi biliyorduk bunu, ve taşkın bir şükran duygusuyla bu ciddi koruyucuya ve o sadık Eckart'a öylesine karşı konmaz bir şekilde koştuk ki ikimiz de filozofu kucaklamak için sıçradık. O ise gitmek üzereydi ve yana dönmüştü; biz böyle ansızın hızlı adımlarla üzerine atıldığımızda

ve köpeği keskin havlamalarla üzerimize geldiğinde, herhalde arkadaşıyla birlikte hayranca kucaklanmaktan çok haydutların baskınına uğradığını sanmıştı. Herhalde bizleri unutmuştu. Kısacası, kaçıp gitti. Kucaklaşmamız iyice suya düştü, onun peşinden koşup yakaladığımızda. Çünkü köpek ısırdığı için arkadaşım o anda bir çığlık attı, onun yol arkadaşı ise öyle bir öfkeyle üzerime atıldı ki her ikimiz de yere yuvarlandık. Köpekle insan arasında, birkaç saniye süren korkunç bir boğuşmaca oldu yerde, ta ki arkadaşım gür bir sesle filozofun konuşmasını taklit ederek şöyle bağırıncaya kadar: "Bütün öğretim ve sahte öğretim hatırına! Bu aptal köpek ne istiyor bizden! Lanet köpek, defol adam olmaz şey, git yanımızdan, dostlarımızın yanından, sessizce geri dön, sessizce ve utançla!"

Bu hitaptan sonra sahne biraz duruldu: yani, ormanın zifiri karanlığında ne kadar durulursa o kadar. "Ah sizsiniz!" diye haykırdı filozof. "Şu bizim tabancacılar! Bizi nasıl da korkuttunuz! Bu gece vakti sizi üzerime atlamaya götüren ne?"

"Sevinç, teşekkür, saygı bu" dedik ve ihtiyarın ellerini tuttuk, köpek sezgi dolu kısaca havlarken. "Size bunu söylemeden gitmenizi istemedik. Ve size her şeyi açıklamamız için biraz daha durmalısınız: size soracağımız, şu anda aklımızı kurcalayan şeyler var. Kalın lütfen! Yolun her noktasını biliyoruz, sizi sonra aşağıya biz indiririz. Belki de beklediğiniz o misafiriniz de gelir. Şu aşağıdaki Ren'e bakın bir! Bir sürü meşalenin ışığı altındaymış gibi parlayarak yüzen şey ne? Sizin dostunuzu orada arıyorum, hatta bütün bu meşalelerle size geleceğini seziyorum."

Ricalarımıza, vaatlerimize, harika oyunlarımıza boğduk şaşırmış ihtiyarı ve nihayet yol arkadaşı ikna etti filozofu, burada dağın tepesinde, bu hoş gece havasını soluyarak ve "bütün bilgi istimini boşaltıp" biraz daha dolaşmaya.

"Ah, utanın!" dedi filozof, "bir alıntı yapmanız gerekse Faust'dan başkasını alıntılayamazsınız. Ama sizi, alıntılı alıntısız, hoş göreceğim, yeter ki gençlerimiz direnşin ve çabucak geldikleri gibi kaçıp gitmesinler. Çünkü onlar aldatıcı ışıklar gibidir, göründüğünde insanı şaşırtır, kaybolduğunda yine şaşırtır."

Burada hemen bir şiir okudu arkadaşım:

"Aus Ehrfurcht, hoff' ich, soll es uns gelingen,
Das leichte Naturell zu zwingen
Nur Zickzack geht gewöhnlich unser Lauf."

"Umarım, saygıyla başarırız,
O kolay doğayı zorlamayı
Ancak hep zikzaklar çizer ilerleyişimiz."

Filozof şaşırıp kaldı. "Beni şaşırtıyorsunuz" dedi "Yalancı ışıklarım benim! Burası bataklık değil! Bu yerlerle ne ilginiz var? Bir filozofun yanında bulunmanın anlamı ne sizin için? Burada hava keskin ve berraktır, burada toprak kuru ve serttir. Siz o zikzaklı meraklarınız için daha sevimli bir yer aramalısınız."

"Sanırım" dedi yol arkadaşı araya girip "beyler daha önce söylemişlerdi, onları buraya bağlayan bir sözleşmeleri var. Ama bana öyle geliyor ki aynı zamanda bizim şu öğretim komedimizin korusunu dinlemişler ve hatta hakikaten 'ideal seyirciler' sıfatıyla. Çünkü bizi rahatsız etmediler, yalnız olduğumuzu sanıyorduk."

"Evet" dedi filozof "Bu doğru: bu övgüyü hak ettiler, ama sanırım daha büyük bir şeyi de hak ediyorlar." O an filozofun elini yakalayıp şöyle dedim: "Sizin konuşmanız gibi konuşmaları ciddileşmeden ve düşünceye dalmadan, hatta heyecanlanıp hararetlenmeden dinleyebilmek için insanın duyarsız, sürüngenimsi, karnı yerde, kafası çamurda olması gerek. Belki bu arada şu ya da bu kişi öfkelenebilir, bıkkınlık ve öz şikâyetten; ama bizde bıraktığı iz başkaydı, ne var ki nasıl anlatacağımı bilmiyorum. İşte asıl bu saat bizim için öylesine seçilmiş, ruh halimiz öylesine hazırdı ki boş kaplar gibi orada öylece bekliyorduk. Şimdi besbelli bu yeni bilgelikle boğazımıza kadar dolduk, çünkü artık ne yapacağımı hiç bilmiyorum ve biri yarın ne yapmak istediğimi ya da şimdiden sonra neye niyetli olduğumu sorsa, ne cevap vereceğimi bilmiyorum. Çünkü galiba biz şimdiye kadar olması gerektiğinden bambaşka yaşadık ve yetiştik. Ama bugünle yarın arasındaki boşluğu aşmak için ne yapalım?"

"Evet" diye onayladı dostum "Benim de durumum aynı, ben de aynı şekilde soruyorum: ama şöyle bir his var içimde; sanki Alman kültürünün görevi üzerine böyle yüce ve ideal görüşlerle ben ondan kovuluyorum, hatta bu yapıya katkıda bulunmaya değer değilim. Yalnızca en zengin tabiatlardan parlak bir çizginin o hedefe doğru hareket ettiğini görüyorum, bu yolun ne tür uçurumlardan, ne tür hileli çekimlerden geçtiğini seziyorum. Bu sefere katılacak yürek kimde var?"

Bu sırada yol arkadaşı yine filozofa dönüp dedi ki "Eğer ben de benzer şeyler hissederek şimdi bunları size açıklarsam benim de kusuruma bakmayın. Sizinle konuşurken sanki kendimi aşıyormuşum gibi geliyor ve sizin cesaretiniz, sizin umutlarınızla kendimi unuturcasına ateşleniyorum. Ardından serin bir an geliyor, şiddetli bir gerçeklik rüzgarı, aklımı başıma getiriyor – ve sonra aramızdaki beni rüyaymışçasına üzerinden aşırttığınız o uçurumdan başka bir şey görmüyorum. Sizin öğretim dediğiniz şey, o zaman etrafımda dolaşıp göğsümü fena daraltıyor; bu, sallayamadığım bir kılıç gibi altında ezildiğim bir zırh adeta."

Filozofla birlikte ağaçsız yerde, o gün atış meydanı olarak kullandığımız o yerde, ıssız gecede ve sakince duran yıldızlı semanın altında bir aşağı bir yukarı dolaşırken üç kişi oluverıniştik, filozofun karşısında aynı fikirde birbirimizi havaya sokarak ve cesaretlendirerek hep birlikte şunları söyleyebildik: "Siz dehadan, diyelim, onun dünya üzerindeki o yalnız başına güç yolculuğundan sık sık söz ettiniz, sanki doğa yalnızca en uç karşıtlıkları bir kere duyarsız, uyuyan ve iç güdülerle artıp duran kitleyi, sonra da bundan son derece uzak büyük entelektüel, ebedi yaratılar için donatılmış bireyleri üretiyormuş gibi. Şimdi ise buna entelektüel piramidin ta uç noktası diyorsunuz. Ama görünen o ki, geniş ağır temelden başlayıp özgürce yükselen doruğa gelene kadar, sayısız ara dereceler gereklidir ve tam da burada "natura non fa cit saltus" ilkesi geçerli olmalı. Ama sizin kültür dediğiniz şey nerede başlıyor, hangi dörtgende ayrılıyor, aşağıdan gelen bu alanla yukarıdan hâkim olunan öteki alan? Ve eğer yalnızca bu en uzak varlıklarda hakiki olarak 'kültür'den söz edilebiliyorsa, bu tip varlıkların ne

olacağı bilinmez hayatlarında nasıl kurumlar kurulur ve yalnızca bu seçilmiş kişilere uygun öğretim kurumları üzerine nasıl düşünülür? Bizce daha çok, bu insanlar yollarını bulmayı bilirler ve başka herkesin yürümek için kullandığı bu tür öğrenim desteği olmadan dünya tarihinin itip kakmasından rahatça sıyrılarak, yoğun bir toplantıdan bir ruh gibi geçmede kendini gösterir onların gücü."

Bu tür şeyleri hep birlikte, büyük bir ustalık ve düzen olmadan ortaya döktük, hatta filozofun yol arkadaşı daha da ileri giderek hocasına şöyle dedi: "Şimdi o hakiki Alman ruhunun tam ve sadık önderleri ve yol göstericileri olarak kendileriyle övündüğümüz, hatıralarını bayramlar ve heykellerle yaşattığımız, eserlerini özgüvenle dış ülkelere sunduğumuz insanları düşünün bir! Sizin istediğiniz gibi bir öğrenim bu kimselerin nerede karşılarına çıkmıştır, yerli bir öğrenim güneşinde ne dereceye kadar beslenmiş ve olgunlaşmışlardır? Ve buna rağmen mümkün oldular ve buna rağmen, şimdi böyle övünebileceğimiz kişiler oldular, hatta eserleri, belki de bu asil varlıkların geçirdiği gelişim biçimini, hatta onların zamanında onların halkına vermemiz gereken böyle bir kültürün eksikliğini haklı çıkarıyor. Bir Lessing'in, bir Winckelmann'ın[15] mevcut Alman kültüründen alacakları ne vardı? Hiç, ya da Beethoven, Schiller, Goethe bütün büyük sanatçı ve şairlerimiz gibi çok az şey. Daima ancak daha sonraki kuşaklar, bir önceki kuşağın hangi ilahi armağanlarla ödüllendirilmiş olduğunun bilincine varıyor; bu, belki de bir doğa yasası."

Filozof ihtiyar bu sözlere fena öfkelendi ve yol arkadaşına şöyle bağırdı: "Ey anlayış fukarası! Ey siz tümü davar denilecek insanlar! Bu verdikleriniz ne ters, ne sığ, ne sakat argümanlar! Evet az önce günümüzün kültürünü dinledim ve kulaklarım yine o düpedüz tarihi 'besbelli'lerle doldu, düpedüz eski acımasız tarihçi mantığıyla! Aklına sok şunu, sen aforoz edilmemiş varlık: ihtiyarladın ve binlerce yıldır başının üstünde bu yıldızlı sema var – ama şu karşındakilerin

15 Johann Joachim Winckelmann (1717–1768): Alman düşünürü ve aydınlanmacısı. *Geschichte der Kunst der Altertums* (Eskiçağ Sanat Tarihi, 1764) adlı yapıtıyla ünlüdür. Winckelmann, Tanrısal ruhun İsa'da cisimleşmesi gibi Tanrısal güzelliğin de eski Yunan heykellerinde cisimleştiğini ileri sürer. (Ed. n.)

hoşlandığı türden böyle kültürlü ve temelde düşmanca bir konuşmayı şimdiye kadar hiç duymadın! Demek siz benim saf Germenlerim, siz şairlerinizle, sanatçılarınızla gurur duyuyorsunuz, öyle mi? Parmaklarınızla onları işaret ediyorsunuz ve dış dünyaya karşı onlarla kabarıyorsunuz? Ve onları aranızda görmek size hiçbir zahmete mal olmadığı için de buradan hoş bir teori çıkarıp, onlara sahip olmak için de zahmete gerek olmadığını düşünüyorsunuz. Doğru değil mi, benim acemi çocuklarım, bunlar kendiliğinden geliyorlar! Size onları leylek getiriyor! Ebelerden söz etmek isteyen kim! Ama, çocuklarım, size ciddi bir ders gerekiyor: bundan emin olabilirsiniz: o adı geçen parlak ve asil ruhları sizinle, sizin barbarlığınızla vaktinden önce boğmuş, yıpratmış, söndürmüş olan şey ne? Nasıl düşünebilirsiniz sıkılmadan o Lessing'i, ki gülünç Klötze ve Götzelerinizle savaşta duyarsızlığınız yüzünden, sizin bilginlerinizin, sizin tiyatronuzun berbat hali yüzünden, sizin ilahiyatçılarınızın arasında mahvoldu, dünyaya geliş sebebi olan o uçuşa bir kerecik olsun cesaret edemeden? Ya Winckelmann'ı anarken ne hissediyorsunuz? O ki gözlerini sizin acayip aptallıklarınızdan kurtarmak için Cizvitlere dilenmeye gitmişti ve o iğrenç dönmeliği sizlerde yansıyıp sizlere temizlenmesi imkânsız bir leke olarak kalacaktır. Hatta Schiller'in adını anmaya kalktınız da yüzünüz kızarmadı? Onun suretine bakın bir! Küçümseyerek sizi aşıp geçen ışık saçan gözleri, bu öldürücü kızarmış yanaklar, bunlar size hiçbir şey söylemiyor mu? Orada harika ilâhî bir oyuncağınız vardı, sizin yüzünüzden mahvolan! Ve bu melankolik, ölümüne kovalanmış hayattan bir de Goethe'nin dostluğunu çekin alın, o zaman o hayatı daha çabuk söndürmek elinizdeydi. Bizim büyük dâhilerimizin hiçbirine yardımınız dokunmadı – şimdi de kalkmış bundan hiç kimseye daha çok yardım edilemezdi diye bir dogma çıkarıyor musunuz? Oysa her biri için, şu ana kadar, Goethe'nin *Glocke*'nin giriş bölümünde açıkça belirttiği o 'duyarsız dünyanın engeli' idiniz; her biri için bezgin duyarsızlardınız ya da kıskanç dar görüşlüler ya da kötü niyetli benciller. Sizlere rağmen yarattılar bu insanlar eserlerini, eleştirilerini sizlere karşı yönelttiler ve sayenizde erken yaşta ölüp gittiler, günlük işlerini bitiremeden, mücadelede

yorgun düşmüş ya da hissizleşmiş olarak. Eğer o hakiki Alman ruhu güçlü bir kurumda onlara kanatlarını açsaydı, kim bilir nelere ulaşmak nasip olurdu bu kahraman insanlar için! Oysa böyle bir kurumdan yoksun olduğunda o ruh, kırık, bozuk sürüklemektedir varlığını. Bütün bu adamlar mahvolmuştur: ve sizin suçunuzu affetmek için olup biten her şeyin doğruluğuna çılgınca bir inanç gerekir. Üstelik yalnızca o adamlar değil! Entelektüellerin bütün ileri gelenlerinden yükseliyor size karşı şikâyetler! Edebiyat ya da felsefe ya da resim ya da plastik sanatların hepsine, hem de en yüksek kabiliyetlere değil, baktığımda her yerde olgunlaşmamışı, aşırı sinirliği, vaktinden önce sönmüşü, çiçek açmadan pörsümeyi ya da donmayı fark ediyorum, her yerde "duyarsız dünyanın engeli"nin kokusunu alıyorum, yani s i z i n günahınızın! Ben eğer öğretim kurumları istiyorsam ve kendine öğretim kurumu diyenleri acınacak buluyorsam, bunun anlamı budur. Buna 'ideal bir istek' diyen ve genel olarak 'ideal' diyen ve bununla benim hesabını bir övgüyle bitirmek isteyene cevap şu olabilir: mevcut şey, düpedüz bir adilik ve rezalettir ve donmuş kuraklık altında sıcaklık arayan kimse, eğer bunu 'ideal bir istek' sayarlarsa, yırtıcı olmak zorunda kalır. Burada söz konusu olanlar, acil, şu anki, gözle görünür gerçekler. Bundan bir şeyler anlayan bilir ki burada bir felaket var, don ve açlık gibi. Ama bundan hiçbir şey anlamayan ise – onun da en azından bir ölçütü vardır; benim 'kültür' dediğim şeyin nerede bittiğini ve piramidin alt ve üst karelerini ayıran kesidin nerede başladığını ölçmek için."

Filozof besbelli çok hararetlenmişti: son konuşmalarını ayakta, bizim atış hünerlerimiz için hedef tahtası olan o ağaç kütüğünün yanında yaparken, yine biraz dolaşmayı teklif ettik. Kişiliğimizin belli bir iadesi olarak, böyle aptalca kanıtlar göstermiş olmaktan çok daha az utanç duyuyorduk. Asıl bu hararetli ve bizi pek pohpohlamayan konuşmadan sonra kendimizi filozofa daha yakın hissettik, hatta daha samimi.

Çünkü insan öyle zavallıdır ki bir yabancıya, o bir zayıflık, bir noksan fark ettirdiği zaman olduğundan daha çabuk yaklaşamaz. Filozofumuzun hararetlenmesi ve küfür-

ler sarf etmesi, şimdiye kadar yalnız başına hissedilen ürkek saygıyı biraz aşmıştı. Böyle bir gözlemi öfkelendirici bulan kimseye üstelik şunlar söylenebilir: bu köprü, çoğu zaman uzaktan duyulan saygıyı kişisel sevgiye ve merhamete götürür. İşte bu merhamet, bizim kişiliğimizin iadesi duygusundan sonra ortaya çıktı, gittikçe güçlenerek. Bu yaşlı adamı gece vakti ne diye ağaçların, kayaların arasında dolaştırıp duruyorduk? Ve bunu anlayışla karşıladığında ne diye bilgilendirilmemiz için daha sakin, daha mütevazı bir tarz bulmayıp da üçümüz birden böyle acemice itiraz etmiştik?

Çünkü ancak şimdi anladık ki itirazlarımız çok düşüncesiz, çok hazırlıksız ve deneyimsizdi; bunlarda ihtiyarın öğrenim alanında hiç duymak istemediği şimdinin yankısı çokça tınlıyordu. İtirazlarımız ayrıca sırf akıl ürünü de değildi: filozofun konuşmalarıyla harekete geçen ve direnç göstermeye çağıran sebep, başka yerdeydi besbelli. Belki de içimizden dile gelen yalnızca içgüdüsel bir korkuydu, yani bizim insanlarımız, filozofun ileri sürdüğü türden görüşlerde acaba yararlı çıkacak mıydı, kendi öğrenimimiz üzerine kurduğumuz o eski kuruntular şimdi ne pahasına olursa olsun bir görüş tarzına karşı ki bu görüşle ne yazık bizim sözde kültür iddialarımız tam manasıyla reddediliyordu, mecburen bir araya toplanıyordu. Ama bir kanıtlamanın öfkesini böylesine kişisel olarak hisseden karşıt görüşlülerle ise tartışmamalıdır; ya da bizim durumumuzdan çıkarılacak ders: böyle karşıt görüşlüler tartışmamalı, karşı koymamalılar, şeklindedir.

Böylece filozofun yanı sıra, mahcup, üzüntülü, kendimizden hoşnutsuz ve bu ihtiyarın haklı olduğundan ve bizim ona haksızlık ettiğimizden hiç olmadığı kadar emin yürüdük. Şimdi bizim öğretim kurumumuzun gençlik rüyası ne kadar gerilerde kalmıştı, şimdiye kadar yalnızca tesadüf eseri kurtulduğumuz o tehlikeyi şimdi nasıl açık seçik görüyorduk! Yani, o çocukluk yıllarından itibaren klasik lisemizden bize vaatkâr görünen o öğretim kurumuna etimizle kemiğimizle kendimizi feda etme tehlikesinin, onun henüz resmi hayranları arasında olmayışımızın nedeni neydi? Belki de şuydu: bizler henüz gerçek üniversiteli-

lerdik, resmi hayatın o hırslı sıkıştırmasından, bitip tükenmez anî dalgalarından o yakında hemen sular altında kalacak adaya sığınabilecektik!

Bu tür düşüncelerin ağırlığı altında filozofa bir şeyler söylemek üzereydik ki o birden bize dönüp ılımlı bir sesle konuşmaya başladı: "Genç, dikkatsiz ve aceleci davranmanıza şaşmamalıyım. Çünkü benden dinlediğiniz şey üzerine ciddi ciddi hiç düşünmemişsinizdir. Kendinize zaman tanıyın, kafanızda tutun, gece gündüz de düşünün bunları. Çünkü bir yol ayrımına konuldunuz, şimdi o iki yolun nereye götüreceğini biliyorsunuz. Birinde yürüyerek zamanınıza yaranabilirsiniz, ödülleri, nişanları eksik etmeyecektir, muazzam partiler size sahip çıkacaktır, önünüzde arkanızda birçok yandaşınız olacaktır. Ve başkan bir parola verdi mi bu bütün kademelerde yankılanır. Burada ilk görev, her kademe ve bölümde mücadele etmek, ikinci görev ise kademe ve bölümlere uymak istemeyenlerin tümünü yok etmektir. Öteki yol sizi daha nadir yol arkadaşlarıyla bir araya getirir, daha güç ve daha dolambaçlı, daha diktir. İlk yolda gidenler sizinle alay eder, siz berikinde daha güçlükle yürüdüğünüz için; ve sizi kendi yollarına çekmek isterler. Ama her iki yol kesiştiğinde, o zaman size kötü davranılır, köşeye sıkıştırılırsınız ya da sizden uzaklaşır, sizi yalnız bırakırlar.

Şimdi bu her iki yolun bu kadar farklı yolcuları için bir öğretim kurumuna sahip olmanın anlamı ne olabilir? İlk yolda hedeflerine doğru aceleyle ilerleyen o muazzam kitlenin bundan anladığı, kendisinin bir kademe ve bölüme yerleşmesini sağlayan ve daha yüksek, daha uzak hedeflere doğru çabalayanların tümünün ayrıldığı kurumdur. Kendi eğilimleri için etrafta cafcaflı sözler dolaştırmayı da becerirler şüphesiz: mesela sağlam, ortak, milli ve insani – ahlaki kanaatler içinde özgür kişiliklerin tüm yönlü gelişiminden söz ederler, ya da hedeflerine "akla, kültüre, hakkaniyete dayalı halk devleti" derler.

Öteki küçük kitle içinse öğretim kurumu iyice farklı bir anlam taşır. Bunlar, sağlam bir örgütün koruyuculuğunda, kendilerinin öteki kitle tarafından silinip dağıtılmasını engellemek, her birinin erkenden pes ederek ya da akılları çelinerek, bozulup mahvedilerek o asil ve yüce görevlerini

gözden kaybetmelerini engellemek isterler. Bu tek tek insanlar işlerini tamamlasınlar –yani ortak kurumlarının manası budur– hem de bu iş, öznenin izlerinden arınmış, dönemlerin karşılıklı oyunundan ötelere taşınmış olmalı, varlıkların ebedi ve değişmez niteliğinin düpedüz yankısı olmalı. Ve bu kuruma katılanların hepsi, öznenin bu tür bir arınması sayesinde dehanın doğumunu ve eserinin yaratılmasını hazırlama çabasında olmalı. Pek az kimse değil, ikinci üçüncü derece kabiliyetliler de böyle bir katkı için doğmuşlardır ve yalnızca böyle bir öğretim kurumunun hizmetinde görevleriyle yaşamak duygusuna kavuşurlar. Şimdi ise işte bu kabiliyetler o moda öğretimin sürekli kandırma taktikleriyle yollarından alıkonmakta ve içgüdülerine yabancılaştırılmaktadırlar. Bencil heyecanlarına, zayıflıklarına ve kibirlerine yönelmektedir bu çağrı ve o çağ ruhu şöyle fısıldamaktadır: "Orada siz uşaksınız, çıraksınız, araçsınız, daha yüksek yaratılıştakilerin gölgesindesiniz, kendi özelliğinizin asla tadına varamıyor, iplere bağlanıyor, zincire vuruluyorsunuz; burada, oysa benim yanımda efendiler olarak özgür kişiliğinizin tadına varırsınız, kabiliyetleriniz kendi hesabına parıldayabilir, siz bu kabiliyetlerle ön sırada durursunuz, arkanızdan büyük bir grup size eşlik eder ve kamu oyunun çağrısı dehanın yücelerinden kibarca bağışlanan alkıştan daha çok hoşunuza gider. Bu tür fettanlıklara şimdi en iyiler bile yeniliyor: ve aslında burada insanın bu çeşit seslere duyarlı olup olmadığını kabiliyetinin derecesi pek belirlemiyor da belli ahlaki bir yüceliğin derecesi, kahramanlık, fedakarlık iç güdüsü belirliyor – ve sonunda sağlam, gelenekleşmiş, doğru eğitim sayesinde yönlendirilmiş kültür ihtiyacı ki bu, az önce söylediğim gibi, her şeyden önce itaat ve dehanın disiplinine alışmadır. Ama işte böyle bir disiplinden, böyle bir alışmadan neredeyse hiç haberleri yok, şimdi 'öğretim kurumu' denen o enstitülerin. Gerçi şüphem yok, klasik lise ilk zamanlar bu tür hakiki bir öğretim kurumu olarak en azından hazırlayıcı bir etkinlik anlamındaydı ve Reformasyonun o harika, heyecanlı devirlerinde böyle bir yolda ilk cesur adımları atmıştı; Keza Schillerimizin, Goethemizin zamanında, o rezilce saptırılmış, gizlenmiş ihtiyaçlar biraz fark edilir, aynı zamanda Pla-

ton'un *Phaidros*'ta sözünü ettiği ve güzelle her temasta ruhu kanatlandırıp varlıkların ebedi saf biçimlenmiş asıllarının ülkesine uçuran o sıçrayışın bir tohumu olarak."

"Ah benim saygıdeğer mükemmel hocam" diye başladı şimdi yol arkadaşı, "o Tanrısal Platon'u ve idealar âlemini andınız ya, artık bana öfkelendiğinize inanmıyorum, az önceki konuşmamla eleştirinizi ve öfkenizi hak etmiş olsam da. Siz konuşur konuşmaz içimde platonik bir coşku kıpırdanıyor ve yalnızca o aralarda ruhumun kılavuzudur direnen ve Platon'un da tasvir ettiği vahşi ve haşarı, onun deyişiyle ters ve zebella gibi, inatçı, kısa boyunlu ve yassı burunlu, kanlı siyah renkli gözlü, şakakları darmadağın ve işitmesi ağır, suça kabahate hazır ve kırbaçla dürtlengiçle dizginlenemeyen o küheylanla işim zor benim. Bir düşünsenize, sizden ne kadar uzun zaman ayrı yaşadım ve bahsettiğiniz o baştan çıkarma taktiklerini bende de denediler, belki de ufak tefek başarıları da olmadı değil. İşte şimdi eskisinden çok daha derinden anlıyorum, hakiki öğretimin nadir adamlarıyla yaşayıp onlarda önder ve kılavuz yıldız bulmamı mümkün kılacak bir kurumun ne kadar gerekli olduğunu. Yalnız dolaşan gezginin tehlikesini ne kadar şiddetle hissediyorum! Ve eğer, size söylediğim gibi, o hengameden ve çağ ruhuna doğrudan temastan kaçarak kurtulmayı düşündüysem, bu kaçış da bir yanılgıydı. Sürekli olarak, sayısız damardan, her nefeste içimize giriyor o atmosfer ve hiçbir yalnızlık ve uzaklık, onun bize sisleri ve bulutlarıyla ulaşamayacağı kadar yalnız ve uzak değildir. O kültürün çehreleri, çevremizi usulca sarar, kâh şüphe, kâh kazanç, kâh umut, kâh erdem kılığında. Ve burada, yanınızdayken bile, yani hakiki bir kültür keşişinin elinden tutmuşken bizi kandırmayı becerdi o şaklabanlık. Neredeyse bir tarikat diye nitelenebilecek bir kültürün o küçük cemaati, kendi içinde ne kadar ısrarla ve sadakatle bekçilik etmek zorunda! Birbirlerini karşılıklı ne çok yüreklendirmeli! Yanlış adım burada ne kadar sert kınanmalı, nasıl merhametle affedilmeli! Siz de hocam, şimdi böyle ciddice doğru yolu gösterdikten sonra beni affedin!"

"Öyle bir üslup kullanıyorsun ki azizim" dedi filozof "Bundan ben hiç hoşlanmam, dini gelenekleri hatırlatıyor.

Benim bunlarla hiç işim yoktur. Ama o platonik küheylanın hoşuma gitti, onun hatırına affedebilirim seni. O ata karşılık memeli hayvanımı veririm. Ayrıca, sizinle burada serinlikte daha uzaklara doğru yürümeye pek hevesim yok artık. Beklediğim dost gerçi bir kez söz verdi mi gece yarısı bile bu yukarılara gelecek kadar çılgındır. Ama ben, aramızda kararlaştırdığımız işareti boş yere bekliyorum: anlamıyorum bir türlü, onu şimdiye kadar alıkoyan ne? Çünkü dakiktir, biz yaşlıların adeti üzere, ve şimdiki gençliğin demode saydığı üzere. Bu kez beni zorda bıraktı: bıktırıcı bir durum! Hadi takip edin beni! Gitme zamanıdır!"

– O anda yeni bir şey oldu. –

V. KONFERANS

Saygıdeğer dinleyicilerim!

Filozofumuzun çok yönlü ilgi uyandıran, gecenin sessizliğinde yaptığı o konuşmalarından aktardığım şeyler sizlerce duygu birliği içinde algılandıysa, aynı kişinin son olarak sözünü ettiğim o öfkeli kararı da bizi o zaman etkilediği gibi sizi de etkileyecektir. Yani ansızın, gitmek istediğini söylemişti: dostlarınca yalnız bırakılmış, yol arkadaşı dahil hepimizin böyle ıssız bir yerde ona karşı söylemeyi becerdiğimiz şeyden pek hoşlanmamış, şimdi bu dağ başında boş yere uzatılmış zamanı hemen bitirmek istiyordu besbelli. O gün herhalde onun gözünde heba olmuştu: ve günü üzerinden silkeleyerek şüphesiz tanışmamızın hatırasından da kurtulmak isteyebilirdi. İşte böylece bizi istemeye istemeye gitmeye zorladı, ta ki yeni bir şey onu durdurup adımını atmak üzereyken yeniden ayağını çekinceye kadar.

Ren bölgesinden bu tarafa renkli bir ışık ve patlayan, çabucak sönen bir gümbürtü dikkatimizi esir etti, ve hemen ardından ağır, melodili birkaç söz, çok sayıda gencin sesleriyle birlikte, uzaktan bize doğru yükseldi. "İşte bu onun işareti" diye haykırdı filozof, "arkadaşım geliyor işte, boş yere beklemedim. Bir gece yarısı buluşması olacak –hâlâ burada olduğumu nasıl haber verelim ona? Haydi, siz ateşçiler, gösterin sanatınızı! Bizi selamlayan şu melodilerdeki disiplinli ritmi duyuyor musunuz? Bu ritme dikkat edin ve patlamalarınızın akışı sırasında tekrarlayın onu!"

Bu, bizim zevkimize ve gücümüze uygun bir görevdi; elimizden geldiği kadar çabuk doldurduk tabancalarımızı ve kısa bir sözleşmeden sonra, yıldızlarla aydınlanmış tepeye doğru kaldırdık; bu sırada aşağıdaki o etkili melodi yok oldu. Birinci, ikinci ve üçüncü ateşleme, geceyi delip geçti. –Şimdi filozof "yanlış vuruş" diye haykırdı; çünkü ansızın o ritim görevimize ihanet etmiştik: hemen üçüncü ateşlemenin ardından hızla bir yıldız kayması oldu ve neredeyse kendiliğinden dördüncü ve beşinci ateşleme onun düşüş yönünde çınladı.

"Yanlış vuruş!" diye bağırdı filozof "Yıldız kaymasını hedef alınanızı kim söyledi! Bu, siz olmadan da kendiliğinden patlar; silahlarla uğraşırken insanın ne istediğini bilmesi gerek."

Bu anda, Ren'den yukarı, o çok sayıda ve yüksek sesle seslendirilmiş melodi tekrarlandı. "Bizi yine de anladılar" diye bağırdı gülerek arkadaşım ve böyle parlayan bir hortlak atış mesafesine yaklaşınca kim karşı koyabilir ki? –

"Susun!" diye kesti yol arkadaşı, "bize melodiyle bu işareti veren nasıl bir güruh olmalı? Benim tahminim en az yirmi en çok kırk ses, güçlü erkek sesi – Ve ne taraftan selamlıyor bizi bu güruh? Ren'in öte yakasını henüz terk etmemişe benziyor. Bunu görebilmemiz gerekir bankımızdan. Çabuk gelin buraya!"

Şimdiye kadar gidip geldiğimiz o yerde ise, o güçlü ağaç gövdesinin yakınında Ren'e doğru manzara, sık, karanlık ve yüksek ağaçlar yüzünden kapanmıştı. Buna karşılık ben şunu anlattım: o dinlenme yerinden, dağın zirvesindeki düzlükten biraz derinde, ağacın tepesinden bir görüş açısı buldum ve Ren, kolunda Nonnenwörth Adası'yla birlikte, seyirci için o parçanın merkezini oluşturuyor. Hemen koştuk, bu dinlenme yerine ama tabii ihtiyar filozofa dikkat ederek: orman zifiri karanlıktı ve biz, filozofun sağında ve solunda ona eşlik ederek yolu el yordamıyla izliyorduk.

Banklara yeni ulaşmıştık ki, besbelli Ren'in öte yakasından ateşli, bulanık, geniş ve huzursuz bir parıltıyla gözlerimiz kamaştı. "Bunlar meşaleler!" diye haykırdım. "Öte tarafta benim Bonnlu arkadaşlarımın varlığı ve ortalarında da sizin dostunuzun bulunduğu çok kesin. Onlar şarkı söylediler,

onlar yol gösterecekler. Bakın! Duyun! Şimdi sandallara biniyorlar: yarım saate varmadan meşale alayı buraya ulaşmış olacak."

Filozof irkildi: "Ne söylüyorsunuz siz?" dedi. "Bonnlu arkadaşlarınız, yani üniversiteliler, dostum üniversitelilerle mi birlikte geliyor?" –

Bu, neredeyse kinle sorulmuş soru, bizi heyecanlandırdı. "Üniversitelilerden ne alıp veremediğiniz var sizin?" diye karşılık verdik ve cevap alamadık. Ancak bir süre sonra filozof yavaşça, şikâyetçi bir üslupla ve aynı zamanda henüz uzakta olanlara hitap ederek şöyle başladı: "Demek ki gece yarısı bile, şu ıssız dağ başında bile yalnız olamayacağız dostum ve sen bizzat huzur bozucu bir grup genci yukarıya bana getiriyorsun, oysa sen bilirsin ki bu *genus omne*'ye temkinli ve uzak olmaktan hoşlanırım. Uzak dostum, seni bu konuda anlamıyorum: demek oluyor ki uzun ayrılıktan sonra yeniden görüşmek üzere buluşuyor ve böyle uzak bir köşeyi ve üstelik böyle alışılmamış saatleri seçiyorsak, öyleyse ne diye bir şahitler korosuna, bu tür şahitlere ihtiyaç duyduk? Bugün bizi bir araya toplayan şey, duygusal, hassas bir şey sayılmaz pek. Her ikimiz de yalnız ve şerefli bir soyutlanma içinde yaşamayı zamanla öğrendik çünkü. Birbirimizin hatırına, mesela sevecen duyguları beslemek, ya da bir dostluk gösterisini coşkuyla sergilemek amacıyla kararlaştırmadık burada buluşmayı. Tersine, burada, yani bir zamanlar sana, anılmaya değer bir saatte, ihtişam içinde yalnızlaşmış halde rastladığım yerde, bir arada yeni bir şiddetin, en ciddi grubun şövalyeleri olarak çalışırız. Bırak dinlesin bizi anlayan varsa, ama ne diye bizi kesinlikle anlamayacak bir güruh getiriyorsun! Seni bu konuda hiç tanıyamıyorum, uzak dostum!"

Böyle kötümserce şikâyet eden adamın sözünü kesmeyi uygunsuz bulduk: melankolik hava sessizleştiğinde ise ona, öğrencileri böylesine güvensiz bir şekilde reddedişinin bizi ne kadar üzdüğünü söylemek cesaretini bulduk.

Sonunda arkadaşı filozofa dönüp dedi ki: "Hocam, siz bana, eskiden daha sizi tanımadığım zamanlarda birçok üniversitede çalıştığınızı ve öğrencilerle alışverişiniz, derslerdeki o zamanki metodunuz hakkındaki dedikoduların hâlâ de-

vam ettiğini hatırlatıyorsunuz. Az önce üniversiteliler üzerine konuşurkenki hayal kırıklığı tonundan insan tuhaf kötü tecrübeler yaşadığınızı tahmin edebilir; ben daha çok şuna inanıyorum: siz orada herkesin yaşayıp gördüğü, herkesin tecrübe ettiği ve gördüğü şeyi yaşayıp gördünüz, ama siz bunları herkesten daha sert ve daha doğru yargıladınız. Çünkü sizin yanınızda şu kadarını öğrendim ki, en ilginç, en öğretici ve belirleyici yaşantılar ve tecrübeler, hergün olanlardır, ama herkesin gözünde muazzam bir bilmece olarak duran şey, pek az kimse tarafından bilmece olarak anlaşılmakta ve gerçek filozofların pek azı için işte bu problemler el sürülmemiş, cadde ortasında ve kitlenin ayakları altında bırakılmıştır, onlar tarafından özenle kaldırılıp şimdiden itibaren bilginin kıymetli taşları olarak parlasınlar diye. Dostunuzun yanımıza gelişine kadarki sürede belki bize üniversite çevresindeki bilgi ve deneyimlerinizden biraz daha anlatırsınız da bizim öğretim kurumlarımız hakkında ister istemez edindiğimiz gözlemler bütününü tamamlarız. Ayrıca, izin verin de size şunu hatırlatalım: siz, konuşmalarınızın daha önceki bir basamağında bana hatta benzer bir vaatte bulunmuştunuz. Klasik liseden hareketle bu lisenin olağanüstü bir anlamı olduğunu iddia etmiştiniz: onun kültür hedefini bütün öteki enstitüler ölçüt almalıydı, onun eğilimlerindeki yanılgılardan her şey zarar görecekti. Harekete geçirici merkez anlamını şimdi üniversite bile kendisi için iddia edemezdi, oysa o, şimdiki formasyonuyla en azından önemli bir yöne doğru, lise eğiliminin gelişimi sayılabilmeliydi. Burada bana daha sonra konuyu açma sözünü verdiniz: yani bizim o zamanki konuşmamıza muhtemelen kulak misafiri olmuş olan bu üniversiteli dostlarımızı da inandıracak bir şeyler!"

"Biz buna inanıyoruz" cevabını verdim. Filozof bana dönüp dedi ki: "Şimdi, eğer gerçekten dinlediyseniz, bana anlatabilmelisiniz, bütün o konuşmadan sonra, şimdiki lise eğiliminden ne anlıyorsunuz. Üstelik bu çevreye, benim fikirlerimi kendi deneyim ve duygularınızla ölçebilmek için yeterince yakınsınız."

Dostum, kendi tarzı olduğu üzere hızlı ve atik cevap verdi: "Şimdiye kadar hep sanıyorduk ki lisenin tek amacı, üni-

versiteye hazırlamaktır. Ama bu hazırlık bizi, bir akademisyenin son derece özgür konumu için yeterince bağımsız hale getirecektir. Çünkü bence, şimdiki hayatın hiçbir alanında bireye üniversite hayatındaki kadar karar verme ve yapma özgürlüğü verilmemekte. O kendini, geniş, tamamıyla özgür bir alanda birçok yıl boyunca yönlendirebilmelidir: o halde lise, onu bağımsız kılmayı denemek zorunda."

Ben, arkadaşının konuşmasını şöyle sürdürdüm: "Hatta bence, sizin şüphesiz haklı olarak klasik lisede eleştireceğiniz her şey, böylesine erken yaşta bir çeşit bağımsızlık ve en azından buna inancı yaratabilmesi için gerekli araçlardır. Bu bağımsızlığa hizmet etmelidir Almanca dersi. Birey, kendi görüş ve amaçlarının bir an önce heyecanını yaşamalı ki desteksiz, kendi başına yürüyebilsin. Bu nedenle erkenden üretime ve sert yargılara ve eleştiriye alıştırılıyor. Eğer Latin ve Grek araştırmaları, öğrenciyi o uzak Eskiçağa hayran ettirecek güçte değilse de, yürütülen metotla bilimsel anlayış, bilginin sıkı nedenselliğinden tat alma, bulma ve icat etme hırsı uyanmaktadır yine de. Ne kadar çok insan, lisede ulaşılan, gençliğin el yordamıyla edinilen yeni okuma tarzıyla bilimin cazibesine kapılmıştır! Liseli çeşitli şeyler öğrenip içinde biriktirmek zorundadır: bu sayede belki de genel olarak bir hırs doğar, bununla, üniversitede benzer şekilde, bağımsızca öğrenir ve biriktirir. Kısacası, sanırız, öğrenciyi böyle hazırlamak ve ilerde lise düzeni içinde nasıl yaşamak ve öğrenmek zorundaysa öyle yaşaması ve öğrenmesi için alıştırmak! Lisenin eğilimi bu olmalı."

Bunun üzerine güldü filozof ama pek de gönüllü bir gülüş değildi bu, ve şöyle söyledi: "İşte o bağımsızlığın iyi bir örneğini verdiniz bana. Ve asıl bu bağımsızlık da beni şimdiki üniversitelilerin yanında olmaktan korkutan ve huzursuzlandıran şey! Evet benim saf çocuklarım, mezun olmuşsunuz, büyümüşsünüz, tabiat biçiminizi bozmuş, öğretmenleriniz sizinle övünebilir. Hüküm vermedeki o ne özgürlük, kesinlik, pervasızlık! Yargılıyorsunuz – ve bütün zamanların kültürleri sizden kaçıyor. Bilimsel anlayış, ateş alıyor ve alev halinde içinizden taşıyor – her insan kendini korusun, yanınızda yanmaktan! Şimdi bir de hocalarınızı katınca, bende de aynı bağımsızlık yeniden baş gösteriyor, hem de daha güç-

lü ve daha zarif artışla. Hiçbir zaman yoktu ki bu en güzel bağımsızlıklarca böyle zengin olsun; hiçbir kölelikten, şüphesiz eğitim ve öğretim köleliğinden de asla böylesine nefret edilmedi.

Ama izin verin bana, sizin bu bağımsızlığınızı bu öğretimin ölçütüyle ölçelim bir ve üniversitenizi yalnızca bir öğretim kurumu olarak ele alalım. Bir yabancı, bizim üniversite yapımızı tanımak istediğinde öncelikle ve üzerine basa basa şunu sorar: sizde üniversiteli üniversiteye nasıl bağlanır? Cevabımız: kulakla, dinleyici olarak olacaktır. –Yabancı şaşırır. "Yalnızca kulakla mı?" diye sorar yeniden. "Yalnızca kulakla" cevabını veririz yeniden. Üniversiteli dinler. Konuşurken, görürken, giderken, birlikteyken, sanatla uğraşırken, kısacası yaşarken bağımsızdır, yani öğretim kurumuna bağlı değildir. Çok sık olarak, dinlerken not alır üniversiteli. Bu anlar, onu üniversiteye bağlayan göbek bağlarıdır. İşitmek istediği şeyi seçebilir, işittiklerine inanması gerekmez; işitmek istemediği zaman kulağını kapayabilir. Bunun adı akroamatik öğretim metotudur.

Ama hoca, dinleyen bu öğrencilere hitap eder. Başkaca düşündüğü ve yaptığı şeyler, öğrencinin algılamasından muazzam bir uçurumla ayrılmıştır. Çoğu zaman profesör okuyarak konuşur. Genel olarak mümkün olduğunca çok dinleyicisi olsun ister; yoklukta az sayıda öğrenciyle yetinir, ama asla tek kişiyle değil. Konuşan bir ağız ve birçok kulak, yarısı kadar çok sayıda yazan el –akademik gerecin dış görünüşü, budur, üniversitenin eyleme geçmiş eğitim makinesi budur. Ayrıca, bu ağızın sahibi o birçok kulağın sahibinden ayrılmıştır ve bağımsızdır: bu, çift katlı bağımsızlık, coşkuyla 'akademik özgürlük' diye adlandırılır. Üstelik o tek insan –bu özgürlüğü daha da yüceltmek için– neredeyse istediği her şeyi söyler, öteki, istediğini işitir: ne var ki her iki grubun da arkasında devlet, zaman zaman bu acayip konuşma ve dinleme aygıtının hedef ve amacının kendisi olduğunu hatırlatmak üzere dikkatli bir müfettiş edasıyla durur.

Kendilerine bu şaşırtıcı şeyi yalnızca eğitim kurumu olarak saymanın bir kere izin verildiği bizler bu araştırıcı yabancıya, bizim üniversitelerimizde öğretim olan şeyin, ağız-

dan kulağa gittiğini, bütün öğretim ve eğitimin, dediğimiz gibi, yalnızca 'akroamatik' olduğunu söyleriz. Ama dinleme ve dinlenen şeylerden seçim yapma, akademik özgürlüğü olan öğrencilerin bağımsız kararına bırakıldığı için, öte yandan kendisi dinlediği her şeyde inanılırlık ve otorite kabul etmediği için, esas anlamda alırsak, her türlü kültür eğitimi onun kendine düşmektedir ve klasik lise sayesinde ulaşılmak istenen bağımsızlık, şimdi en büyük gururla kültüre götüren akademik öz eğitim olarak ortaya çıkıyor ve en parlak tüyleriyle kabarıyor.

Gençlerin kendilerine eğiticilik yapacak kadar bilge ve yeterince kültürlü olduğu zamanlar ne mutlu zamanlar! Bağımsızlık fidanları dikmeyi başaran mükemmel liseler! Buralarda bir zamanlar bağımlılık, disiplin, saygı ve itaati geliştirip her türlü bağımsızlık kibrinden korumak gereğine inanılırdı! Saf çocuklarım, şimdi anlıyor musunuz ben ne için öğretim yönünde şimdiki üniversiteyi lise eğitiminin çözülmesi olarak görmekten yanayım? Klasik lisede gelişen kültür, bir bütün, ve tamama ermiş bir şey olarak, müşkülpesent iddialarla üniversite kapılarından içeri giriyor: destekleyen, yasalar koyan, yargıda bulunan, odur. Yani kültürlü üniversiteli konusunda yanılmayın: o, kültüre ulaştığına inandığı sürece henüz hocalarının elinde biçimlenmiş liselidir: böyle biri olarak da şimdi, akademik soyutlanışından beri ve liseyi bitirdikten beri, tamamen ileri kültür formasyonundan alıkonmuştur, artık kendi başına yaşaması ve özgür olması için.

Özgür! Deneyin bakın bu özgürlüğü, siz insandan anlayanlar! Şimdiki klasik lise kültürünün üzerine kurulmuş, bu parçalanmış kalıntılar üzerindeki yapınız eğri kurulmuş ve hortumların nefesine dayanıksız. O özgür üniversiteliye, bağımsız kültürün şu çığırtkanına bakın bir, onu içgüdüleriyle tahmin edin bir ve ihtiyaçları açısından da yorumlayın bir! Kültürü üç doğru ölçütle yani, önce felsefe ihtiyacı, sonra sanat sezgileri ve nihayet Grek ve Roma Eskiçağı açısından, her türlü kültürün baş emri açısından ölçmeyi biliyorsanız onun kültürü hakkında ne düşünürsünüz?

İnsan en ciddi ve en güç problemlerle öylesine çevrilidir ki, bunlara doğru yoldan yaklaştırılınca, zamanında o uzun

süreli felsefi şaşkınlığa düşecektir, yani verimli bir zeminde gibi derin ve asil bir kültürün yetiştiği tek duyguya. Onu bu problemlere götüren, ekseriya kendi deneyimleridir ve özellikle fırtınalı gençlik çağında hemen her kişisel olay, çifte parıltı içinde yansır, bir aleladeliğin ve aynı zamanda edebi şaşırtıcı ve açıklamaya değer bir problemin örneklemesi olarak. Deneyimlerini aynı şekilde metafizik bir gökkuşağıyla sarılmış gören bu yaşta insan, yol gösterici bir elin en yücesine muhtaçtır. Çünkü birden bire, neredeyse hayatın çift anlamlılığından içgüdüsel olarak emin, o zamana kadar varılmış geleneksel fikirleri kaybeder.

En büyük yoksulluğun bu doğal durumu, anlaşılacağı üzere bugünkü aydın gencin eğitilip ulaştırılacağı o aziz bağımsızlığın en azılı düşmanıdır. Onu bastırmak ve felç etmek, onun yolunu değiştirmek ya da köreltmek için bu nedenle 'şimdi'nin artık 'kendi aklı'nın kucağına geri dönmüş yamakları gayretle çalışıyorlar: ve en hoşlandıkları araç ise o doğal felsefi tepkiyi sözde 'tarihsel öğretim'le bir araya getirmektir. Daha pek yakınlarda rezil bir dünya ününe ermiş bir sistem, felsefenin bu kendini yok etme formülünü bulmuştu: Şimdi de artık her yerde, varlıklara tarihi bakışta, bu tür bir düşüncesizlik, en akılsız şeyi "akıllandırmak" ve en kara şeyi beyaz saymak var, öyle ki insanın sık sık o Hegel cümlesini alaycı kullanarak sorası geliyor: bu saçmalık gerçek mi? Ah, işte yalnız asıl saçma olan şey şimdi "gerçek" yani etkili görünüyor ve gerçekliğin bu çeşidini, tarihi açıklamak için kullanmak, asıl "tarihsel öğretim" sayılıyor. Bu öğretime dönüştü gençliğimizin felsefi güdüsü: genç akademisyeni bunda güçlendirmek için, şimdilerde üniversitelerin en tuhaf felsefecileri ant içmişe benziyorlar.

Böylece, hep aynı problemin derin anlamlı yorumunun, yerini tarihsel, hatta filolojik bir irdeleme ve sorma aldı: Şu ve bu filozofun ne düşünmüş olduğu ya da olmadığı, ya da bu ya da şu yazının doğru olarak ona atfedilip edilmeyeceği, ya da hatta şu ya da bu okuma tarzının öncelik kazanacağı. Felsefeyle bu tür yansız bir uğraş için şimdi üniversitelilerimiz üniversitelerin felsefe bölümlerine heveslendirilmekteler. İşte bu nedenledir ki ben böyle bir bilimi, filolojinin bir dalı olarak görmeye ve temsilcilerini iyi bir filolog olup olmadıkları-

na göre değerlendirmeye alıştım. Buna göre felsefenin kendisi, üniversiteden kovulmuştur: üniversitelerimizin kültür değeri sorusu da böylece cevaplanmıştır.

Bu aynı üniversitenin sanata karşı tutumunun ne olduğu, utanç duymadan itiraf edilecek gibi değildir: tutumu hiç yoktur. Sanatkârane bir düşünüş, öğrenme, çaba ve karşılaştırmanın burada izi bile yoktur, hele hele en önemli ulusal sanat planlarının desteklenmesi konusunda üniversitenin sesinden hiç kimse ciddi olarak söz edemeyecektir. Tek tük hocaların tesadüfen bireysel olarak sanattan yana olup olmadıkları, estetik kaygısı olan edebiyat tarihçileri için bir kürsü açılıp açılmaması bu arada hiç söz konusu olmamaktadır. Önemli olan, üniversitenin bir bütün olarak, genci sıkı bir sanat disiplininde tutacak güçte olmadığıdır ve olup bitende tamamen iradesiz olduğu konusu, onun en yüksek öğretim kurumunu temsil etme gibi o aşırı iddiasının keskin bir eleştirisidir.

Felsefesiz, sanatsız yaşamaktadır bizim o "bağımsız" akademisyenlerimiz. Öyleyse Greklerle ve Romalılarla uğraşmaya neden ihtiyaç duysunlar ki? Bunlara eğilim göstermek için şimdi kimsenin bir nedeni yok, üstelik onlar yaklaşılması güç bir yalnızlık ve şahane bir yabancılık içinde taht kurmuşlardır. Günümüzün üniversiteleri, bu nedenle tutarlı bir şekilde böyle tamamen ölmüş kültür eğilimlerine hiç önem vermiyorlar ve yani değişik liselilerin filolojik programını önemseyen filolog kuşakların eğitimi için filoloji kürsüleri kuruyorlar. Öyle bir döngü ki bundan ne filologlar ne de liseliler hoşlanıyor, ama her şeyden önce üniversiteyi üçüncü kez, övünçle göstermek istediği şeye, yani bir öğretim kurumu olmaya kırbaçlıyor. Çünkü, sanat ve felsefeleriyle birlikte Grekleri çekip çıkarın: o zaman kültüre hangi merdivenle yükseleceksiniz? Çünkü, merdiveni o yardım olmadan tırmanma denemesinde bilgili oluşunuz –bunu duymak zorundasınız – sizi kanatlandırıp yükseltmekten çok çaresiz bir yük olarak ensenizde oturacaktır.

Şimdi siz dürüst insanlar, eğer meseleyi anlama konusunda bu üç basamakta dürüstçe durur ve şimdiki üniversitelilerin Grekler karşısında felsefeye elverişsiz ve hazırlıksız, hakiki sanata sezgisiz, kendilerince özgür barbarlar olduğunu

fark ettiyseniz, o zaman kırılarak bu öğrenciden kaçmak zorunda değilsiniz, her ne kadar çok yakın temastan kendinizi korumak isteseniz de. Çünkü, şu anki haliyle o, s u ç s u z d u r: Onu tanıdığınız kadarıyla, kendisi sessizce ama fena halde şikâyetçidir suçlulardan.

Bu suçlanan suçsuzun kendi kendine konuştuğu o gizli dili anlamak zorundasınız. O zaman, dışarıya karşı hevesle taşınan bağımsızlığın iç niteliğini anlamayı da öğrenirsiniz. Asil donanımlı gençlerden hiçbirine o bitip tükenmez, yorucu, alt üst edici, sinir bozucu kültür eksikliği uzak kalmamıştır: memurlaştırılmış ve hizmet görmüş gerçeklikte, görünürde biricik özgür insan olduğu bir zamanda o, özgürlüğün bu muazzam yanılgısını durmadan yenilenen acılar ve şüphelerle ödemektedir. Kendi yolunu bulamadığını, kendine yararı olmadığını hissetmektedir. O zaman da ümit yoksulu olarak günün ve günlük işin dünyasına dalmaktadır. En b a y a ğ ı uğraş onu sarmakta, elleri ayakları halsiz sarkmaktadır. Sonra birden kendini toplar: onu yüksekte tutabilecek o gücün henüz felç olmadığını hisseder. Gururlu ve soylu kararlar oluşmakta ve ruhunda büyümektedir. Dar, küçük uzmanlık içinde genç yaşta kaybolmak onu ürkütmektedir; şimdi de o yola sürüklenmemek için destek ve dayanak aramaktadır. Ama boşuna! Bu dayanaklar kaçıyor; çünkü o yanlış olana, kırılgan borulara tutunmuştur. Boş ve çaresiz halde planlarının uçup gittiğini görür. Durumu iğrençtir, şerefsizdir: aşırı çalışma ile melankolik gevşeme arasında gidip gelir ve buna bir diyeceğimiz olamaz. Onların rahatlığı ise bir tek, kültüre yönlendirilmiş ve kılavuza ihtiyaç duyan, sonunda ümitsizce dizginleri salıveren ve kendini hor görmeye başlayan gencin acılarını tam olarak telafi etmez. O, suçsuz masumdur: çünkü tek başına durma konusundaki o çekilmez yükü kim yüklemiştir ona? Onu bu yaşta bağımsızlığa özendiren kimdir? O yaşta büyük önderlere kendini adamak ve ustanın yolunda hayranlıkla yürümek, genel olarak aynı zamanda doğal ve en başta gelen ihtiyaçlardır.

Böyle asil ihtiyaçların güçle bastırılmasının yol açacağı etkileri düşünmek, ürkütücü bir şey. Şimdinin o nefret ettiğim sahte kültürünün en tehlikeli destekleyicilerini ve dostlarını

yakından ve içlerini okuyan bir bakışla inceleyen kimse, ne yazık ki çoğunlukla onlar arasında bu tür soysuzlaşmış ve yoldan çıkmış, ruhsal bir ümitsizlikle kimsenin yol göstermek istemediği kültüre karşı düşmanca bir öfkeye kapılan ve sonra da çaresizliğin metamorfozu içinde gazeteci ve gazete yazarı olarak karşımıza çıkan aydınları bulur. Hatta şimdilerde çok kullanılan belli edebi türlerin ruhu da ümitsiz öğrencilik olarak nitelendirilebilir. Mesela vaktiyle iyi bildiğimiz 'Genç Almanya' şu ana kadar üreyip giden ardıllıklarıyla başka nasıl anlaşılır ki! Burada aynı zamanda vahşileşmiş bir kültür ihtiyacı keşfederiz ki "kültür" benim! diye haykırma derecesine kadar kızışmıştır. Klasik liselerin ve üniversitelerin kapılarının önünde, buralardan kaçmış ve şimdi bu kurumların egemen kültürü olarak kendini gösteren kültür dolaşmaktadır; şüphesiz, oraların bilgilerinden yoksun. Öyle ki mesela romancı Gutzkow modern, edebiyatçı liselilerin örneği olarak anlaşılabilir.

Soysuzlaşmış bir aydın insan, ciddi bir meseledir: ve bütün bilgili ve gazeteci kamuoyumuzun bu soysuzlaşmanın belirtisini taşıdığını gözlemlemek, bizi fena halde üzmektedir. Aksi halde, bilginlerimize, sıkılmadan halkı o gazeteci usulü kandırmalara seyirci kalırlarken, hatta bunda yardımcı olurlarken nasıl hak verebiliriz? Ancak, şunu kabul ederek: onların bilginliği de romancılarınki gibidir, yani kendinden kaçmadır, kültür güdülerini keşişçe öldürmedir, bireyin ümitsiz bir mahvıdır. Soysuzlaşmış edebiyat sanatımızdan olduğu gibi bilginlerimizin saçmalığa varana kadar abartılmış kitap süslemeciliğinden aynı inleme yükselmektedir. Ah, kendimizi bir unutabilsek! Olmuyor: üzerine yığılmış basılı kağıt tepeleriyle boğulmamış anı ise zaman zaman şöyle diyor: "Soysuzlaşmış bir kültür insanı! Kültür için doğmuş, ama kültürsüzlüğe eğitilmiş! Çaresiz barbar, günün kölesi, anın zincirine vurulmuş ve açlık çekiyor –ebediyen açlık!"

Ah zavallıların suça sürüklenmiş masumları! Çünkü sizin eksiğiniz, içinizden her birine akması gereken şey, hakiki bir kültür kurumu ki size hedefler, ustalar, metotlar, örnekler, arkadaşlar verebilsin ve bunların ruhundan hakiki Alman ruhunun güç verici ve yüceltici nefesini üflesin. Şu haliyle

bunlar çorak yerde mahvoluyor, aslında kendileriyle yakın akraba olan ruhun düşmanlarına dönüşüyorlar. Böylece suç üstüne suç yığıyorlar, şimdiye kadar hiçbir kuşağın yığmadığı kadar ağır, saf olanı kirleterek, kutsal olanın kutsallığını bozarak, yanlışı ve sahteyi fetva ederek. Sizler onlara bakarak üniversitelerimizin kültür gücü üzerine bilinçlenecek ve kendinize bütün ciddiyetinizle şu soruyu soracaksınız: onlarda neyi destekliyorsunuz? Alman bilginliğini, Alman mucitliğini, bilgiye koşan o dürüst Alman içgüdüsünü, Almanların fedakârlığa yetenekli çalışkanlığını –başka milletlerin özendiği o güzel ve muhteşem şeylerinizi, hatta dünyanın en güzel ve en muhteşem şeylerini mi? Eğer hepinizin üzerinde o hakiki Alman ruhu, karanlık, şimşekli, ilham verici, kutsayıcı bulut yayılmışsa... Bu ruhtan ise sizler ürküyorsunuz ve bu yüzden başka bir sis katmanı bunaltıcı ve ağır, üniversitelerinizin üzerine yoğunlaşmış ki asil gençleriniz bunun altında güçlükle ve azapla nefes alıyor, bunun altında en iyiler kaybolup gidiyor.

Bu yüzyılda bu sis tabakasını dağıtmak ve Alman ruhunun yüksek bulutlarına bakışı sağlamak için trajik derecede ciddi ve biricik ibret verici deneme vardı. Üniversitelerin tarihinde benzer başka bir deneme yok, ve burada önemli olanı hakkıyla açığa çıkarmak isteyen kimse, daha net bir örnek bulamayacaktır. Bu, o eski ilk "gençlik derneği" olgusudur.

Genç, savaştan tahmin edilmeyen en şanlı mücadele ödülü, vatanın birliği ödülüyle geri döndü. Üniversiteye döndüğünde, nefesi kesilerek üniversite öğretiminin üzerindeki o bunaltıcı ve bozulmuş havayı hissetti. Birdenbire şaşırarak, gözleri dört açılmış halde, her çeşit bilginlikler arasına suni olarak saklanmış, Almana yakışmaz barbarlığı gördü, birdenbire arkadaşlarının öndersiz bir şekilde iğrenç bir gençlik karmaşasına terk edildiğini fark etti. Ve öfkeye kapıldı. En gururlu öfkeyle, bir zamanlar Schiller'inin *Räuber*'ini[16] ar-

16 *Die Räuber*, Schiller'in hayatında dönüm noktası teşkil eden tipik bir Strum und Drang trajedisidir. Kahramanlar Goethe'ninkilerden farklı olarak hep bir inancın, bir idealin, bir zihniyetin temsilcisi hüviyetindedir. [...] Eserin ilk temsilinde uyandırdığı heyecan, sağladığı başarı Schiller'i ailesinden ve vatanından etmiştir. *Räuber*'in ikinci temsili sırasında Mannheim'da bulunan Schiller, iki hafta hapsedilmiş, yurt dışına çıkması yasaklanmıştır." Kaynak: Gürsel Aytaç, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, Gündoğan Yayınları, 1992, s. 173. (Ed. n.)

kadaşlarının önünde okurken takındığı ifadeyle. Ve eğer o, dramına bir arslan resmi ve "Tyrannos'da" başlığını vermişse, öğrencisinin kendisi de sıçrayışa geçmiş arslandı: ve gerçekten, bütün müstebitler titriyordu. Hatta bu öfkeli gençler o ürkek ve yüzeysel bakış konusunda Schiller'in *Räuber*'inkinden pek farklı görünmüyordu: konuşmaları, ürkek dinleyiciye Sparta ve Roma rahibe manastırı karşısında ne ise öyle geliyordu. Bu öfkeli gençlerin uyandırdığı dehşet öyle geneldi ki o *Räuber* bile saray çevresinde böylesini uyandırmamıştı. Bunlar hakkında bir Alman prensi, Goethe'nin anlattığına göre, şöyle demiş: "Eğer Tanrı olsaydım da *Räuber*'in oluşumunu önceden bilseydim, dünyayı yaratmazdım."

Bu korkunun akıl almaz gücü nereden geliyor? Çünkü o öfkeli gençler, arkadaşları arasında en cesurlar, en kabiliyetler ve en temizlerdi: geniş yürekli bir tasasızlık, asil sade bir ahlak, onların tavır ve giyimlerindeki özellikleriydi: en muhteşem emirleri birbiriyle harmanlayıp ciddi ve sadık çabaya dönüştürüyorlardı; onların korkulacak yanları neydi ki? Bu korkuda insanların kendini nasıl aldattığı ya da değiştirdiği, ya da gerçekten doğru olanı anladığı, asla netlik kazanamayacaktır. Ama güçlü bir içgüdü dile gelir bu korkuda ve de bu rezil, saçma takipte. Bu içgüdü, gençlik derneğinde iki şeye koyu bir nefret duyuyordu: birincisi: hakiki bir öğretim kurumu için ilk deneme olan örgütüne, sonra bu öğretim kurumunun ruhuna, yani o erkekçe ciddi, cesur, sert ve korkusuz Alman ruhuna, Reformasyondan bu yana sağlıkla korunmuş, madenci oğlu Luther'in ruhuna.

Gençler Derneği'nin k a d e r i n i düşünün şimdi, ben şöyle sorarken: o zamanki ruhu anlamış mıdır Alman Üniversitesi, hani Alman prenslerinin nefret duyarken anlamış göründüğü kadar? En asil oğullarını cesurca ve kararlı bir şekilde kucaklayarak demiş midir ki "Bunları öldürmeden beni öldürmelisiniz"? Cevaplarınızı duyuyorum: Alman üniversitesinin bir Alman öğretim kurumu olup olmadığının ölçümü o cevaptadır.

Hakiki bir öğretim kurumunun köklerini ne kadar derinlere salması gerektiğini o zamanlar üniversiteli sezmişti: yani içten yenilenme ve en temiz ahlaki güçlerin harekete geçirilmesine. Ve bu konunun üniversiteliye kendi onuru yara-

rına durmadan anlatılması gerek. Savaş meydanlarında herhalde öğrenmiştir, 'akademik özgürlük' alanında en az öğrenebildiği o şeyi: 'Büyük önderlere gerek duyulduğunu ve her türlü öğretimin itaat etmeyle başladığını. Zafer coşkusunun orta yerinde, vatanının kurtuluş düşüncesi içinde kendi kendine ant içmiştir, Alman kalmaya. Alman! Şimdi öğrenmiştir Tacitus'u anlamayı, şimdi kavramıştır Kant'ın kesin buyruğunu (kategorischer Imperativ)[17] şimdi hayran etmiştir onu Karl Maria von Weber'in[18] çalgı – ve kılıç – tarzı. Felsefenin, sanatın, hatta Eskiçağ'ın kapıları açılmıştır önünde. –Ve en düşündürücü cürümlerin birinde, Kotzebue'nün öldürülüşünde, derin içgüdüyle ve dalkavukça bir kısa görüşlülükle intikamını almıştır o biricik, sağır bir dünyanın direnişinde çok erken tükenen Schiller'inin; o Schiller ki ona önder, usta, kurucu olabilirdi ve onun yokluğunu şimdi içten bir acıyla hissetmektedir.

Çünkü o sezgisi zengin üniversitelilerin şanssızlığı buydu: ihtiyaç duydukları önderi bulamamışlardı. Yavaş yavaş aralarında kendilerine güven duyamaz oldular, birlik ve hoşnutluk duyamadılar; şanssız beceriksizlikler çok çabuk ele verdi ki ortalarında o her şeyi koruyan deha eksikti. Ve o tuhaf cinayet, ürkütücü bir gücün yanı sıra o eksikliğin de ürkütücü tehlikesini açığa vurdu. Öndersizdiler –bu yüzden de yok oldular.

Çünkü, tekrar ediyorum dostlarım – bütün kültür, şimdi akademik özgürlük diye övülen şeyin tersiyle, itaatle, hiyerarşiyle, disiplinle, hizmetle başlar. Ve büyük önderler nasıl ardından gelenlere muhtaçsa, onların da öndere ihtiyacı vardır: burada, bu dehaların düzeninde karşılıklı bir ön düzen, hatta bir çeşit önceden düzenlenmiş ahenk vardır. Varlıkların doğal bir çekimle cezbedildikleri bu ebedi

17 *Kesin buyruk* (kategorischer Imperativ) Kant'ın deyimi, kendi anlamından başka hiçbir erekle belirlenmemiş buyruk anlamına gelir. Kant, kural niteliğindeki yargılara *buyruk* adını vermektedir. Ona göre ahlak, insanın kendi kendisine verdiği bir buyruktur. Bu metafizik kavramla ahlakı ülküleştirir ve evrensel bir doğa yasasıyla eş tutar. (Ed. n.)

18 Karl Maria von Weber (1786–1826) ilk Alman dramatik romantizminin en tipik temsilcilerinden. Klasik biçime uymak için kendini zorlayan romantik yaradılışlı Weber, Rossini'ye karşı Alman operasını savunarak Wagner'e yol hazırlamıştır. (Ed. n.)

düzene işte o kültür, zamanımızın tahtına kurulmuş o kültür, rahatsız ederek ve yok ederek karşı gelmek istiyor. Önderleri k e n d i angaryasına koşmak ya da onları bitirmek istemektedir. Kendilerine nasip olan önderi aradıklarında onları pusuda beklemekte ve arama içgüdülerini sarhoş edici şeylerle köreltmektedir. Ama eğer yine de birbiri için yaratılmış olanlar birbiriyle mücadele ederek ve yaralanarak bir araya gelmişlerse, o zaman derinden heyecanlı hoş bir duygu ortaya çıkar, adeta ebedi bir lir melodisi gibi; sizlere ancak bir benzetmeyle tahmin ettirebileceğim bir duygu.

Bir karma müzik provasında Alman orkestrasının genellikle oluştuğu, insan neslinin o tuhaf pörsümüş iyi niyetli üyelerini hiç seyrettiniz mi? Kaprisli Tanrıça "Form"un ne tür değişimleri! O ne burunlar, o ne kulaklar, o ne beceriksiz ya da kupkuru haşur huşur hareketler! Bir düşünün ki sağırsınız da sesin ve müziğin varlığından hiç mi hiç haberdar değilsiniz ve bir orkestra devriminin temsilini salt görsel artistler olarak tadacaksınız: sesin idealize eden etkisinden azade, bu komikliğin Ortaçağ usulü kaba ahşap kakma tarzına, "homo sapiens"in bu rast gele parodisine doyamazsınız.

Şimdi bir de müzik anlayışınıza dönüp kulaklarınızı tıkadığınızı düşünün ve orkestranın başında uygun davranışta dürüst bir ritimciyi gözünüzün önüne getirin: o görüntünün gülünçlüğü şimdi sizin için artık yoktur, işitiyorsunuz – ama can sıkıntısının ruhu sanki o dürüst ritimciden çıraklarına geçmiştir. Gördüğünüz şey, yalnızca uyuşukluk, yumuşaklıktır, duyduğunuz ise yalnızca ritmik olarak belirsiz, melodik olarak adi ve arabesk alımlanan şeydir. Orkestra sizler için rast gele sıkıcı ya da düpedüz itici bir kalabalık olur.

Nihayet, hayal gücünüzü kanatlandırıp bir de bir dâhiyi, gerçek bir dâhiyi bu kalabalığın orta yerine yerleştirin! Anında fark edersiniz harika bir şeyi. Sanki bu dâhi şimşek gibi bir ruh göçümüyle bu yarı hayvan bedenlere girmiştir de sanki şimdi hepsinden o b i r t e k daymonik göz bakmaktadır. Şimdi ise işitin ve görün – işitmeye doyamayacaksınız! Bu yüce coşkulu ya da içten içe kederli orkestrayı tekrar gözlemlediğinizde, her kastaki hassas gerilimi ve her harekette-

ki ritmik gerekliliği sezdiğinizde, o zaman hissedersiniz önderle grubunun arasındaki önceden ayarlanmış ahenk nedir ve ruhların düzeninde her şey nasıl böyle kurulan bir organizasyona doğru çabalamaktadır. Benim benzetmemde ise size anlatılan, hakiki bir öğretim kurumundan neyin anlaşılmasını istediğim ve üniversitede de niçin böyle bir şeyi çok uzakta görmediğimdir."

"Dilinizi ciddiye alın! Buna kutsal bir görev gibi bakmayan insanda yüksek öğrenimin tohumu bile mevcut değildir. Sanatı ne kadar önemseyip önemsemediğiniz ve sanatla ne kadar yakın olduğunuz, anadilinizi nasıl kullandığınızdan anlaşılır."

İşte böyle haykırmaktan ve dil bakımından vahşileşmiş gençleri disiplinli ve saygın bir sertlikle yola getirmekten başka ne gibi bir ödevi olur bu noktada bir öğretim kurumunun?

Friedrich Nietzsche

ISBN 978-975-468-436-0

5 TL

online satış:
www.saykitap.com

SAY YAYINLARI